UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Københavns Universitet

Landbrugets økonomi 2011

Danish Agricultural Economy 2011

Hansen, Henning Otte; Zobbe, Henrik

Publication date:
2011

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Hansen, H. O., & Zobbe, H. (red.) (2011). *Landbrugets økonomi 2011: Danish Agricultural Economy 2011*. Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet. Landbrugets Økonomi Bind 2011

Download date: 14. Oct. 2026

Fødevareøkonomisk Institut

Landbrugets økonomi 2011

Danish Agricultural Economy 2011

København 2011

ISSN 0106-1291 (tryk, Landbrugets økonomi 2011)
ISSN 1902-0813 (on-line, Landbrugets økonomi 2011)

Indholdsfortegnelse

Forord 5

Sammenfatning 7

1. Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug 19
   1.1. Jordbrugssektoren som helhed 20
   1.2. Produktionsværdi, priser og produktion 24
   1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug 43
   1.4. Jordbrug opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper 44
   1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster 59
   1.6. Perspektiver – på kort sigt 61

Referencer 64

2. Agro- og fødevareindustriens konjunkturer 67
   2.1. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevareindustrien 68
   2.2. Udviklingen i de enkelte sektorer 70
   2.3. Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder 86
   2.4. Egenkapitalopbygning og konsolidering 87
   2.5. Produktivitetsudviklingen 89
   2.6. Beskæftigelsesudviklingen 91
   2.7. Skøn for udviklingen i 2012 91

Referencer 94

3. Grøn Vækst 95
   3.1. Elementer i Grøn Vækst 95
   3.2. Vandplanerne 96
   3.3. Økonomiske perspektiver i øget dyrkning af energiafgrøder 104
   3.4. Liberaliseringen af landbrugsloven 110
   3.5. Opsamling af effekterne af Grøn Vækst 113

Referencer 114

4. Den fælles europæiske landbrugspolitik efter 2013: Principielle refleksioner og økonomiske konsekvenser af støtteudligning 117
4.1. Indledning 117
4.2. EU-Kommissionens reformforslag 118
4.3. Principielle overvejelser vedrørende reform forslaget 120
4.4. Økonomiske konsekvenser ved omfordeling af de direkte betalinger mellem EU-medlemslandene 122
4.5. Sektorøkonomiske konsekvenser for dansk landbrug af EU-Kommissionens forslag om omfordeling af den direkte støtte 135
4.6. Betaling for landbrugsmetoder, der er til gavn for klimaet og miljøet 138
4.7. Konklusion 144

Referencer 146

Forord

Nærværende rapport indeholder en oversigt over indtjening, produktion og faktorforbrug i dansk jordbrug, samt udsigterne for 2012. Opgørelserne omfatter jordbrugssektoren som helhed, såvel som bedrifter inden for jordbrugets hoveddriftsformer: plantebedrifter, kvægbedrifter, svinebedrifter og gartnerivirksomheder.

Rapporten indeholder tillige en vurdering af konjunktursituationen i den danske agro- og fødevareindustri, herunder produktionsværdi, værditilvækst og overskud for sektoren som helhed, såvel som for nogle af de væsentligste delsektorer, samt virksomheders overvejelser vedr. ændringer i selskabs- og ejerform.

Desuden indeholder rapporten et kapitel, som omhandler Grøn Vækst-pakken fra 2009 omfattende en række landbrugstiltag, der skal bidrage til at løse miljø-, klima- og naturudfordringer og samtidig skabe øget vækst i landbruget. Rapportens sidste kapitel diskuterer EU-Kommissionens reformforslag fra 2011 for den fælles europæiske landbrugspolitik efter 2013.

Rapporten er udgivet løbende elekronisk på Fødevareøkonomisk Instituttets hjemmeside. Udgivelsen har således spændt sig fra december 2011 til marts 2012.

Af instituttets medarbejdere har navnlig følgende medvirket ved udarbejdelsen af publikationen: Johnny M. Andersen (Jordbrugets produktion, indtjening og faktorforbrug), Henning Otte Hansen (Agro- og fødevareindustriens konjunkturer), Axel Dubgaard, Brian H. Jacobsen, Svend Rasmussen (Grøn Vækst) og Kim Martin Lind, Niels Kærgård, Jørgen Dejgaard Jensen, Hans Grindsted Jensen og Henrik Zobbe (Den fælles europæiske landbrugspolitik efter 2013). Henning Otte Hansen har i samarbejde med undertegnede forestået redigeringen af rapporten.

Direktør Henrik Zobbe
Fødevareøkonomisk Institut
København, marts 2012

Sammenfatning

Jordbrugets indtjening
Det globale opsving efter den finansielle krise blev kortvarigt. Forventninger til en fornyet økonomisk vækst er blevet nedjusteret, og det lavere niveau forventes også at gælde 2012. Det har lagt en dæmper på efterspørgslen efter landbrugsvarer i de fleste OECD-lande. Vækstraterne i BRIK-landene – Brasilien, Rusland, Indien og Kina – er dog fortsat høje, hvilket har bidraget til øget efterspørgsel og dermed højere priser.

De højere landbrugspriser er afspejlet i FAO's fødevareprisindeks, som indikerer, at de globale fødevarepriser vil stige med 28 pct. fra 2010 til 2011. Det forventes at understøtte en øget global produktion, som generelt vil lægge en dæmper på prisudviklingen. Der må dog også fremadrettet forventes betydelige udsving i landbrugspriserne. Det skyldes landbrugets naturgivne produktionsforhold, men ændringer i energipriser, valutakurser, handelsrestriktioner samt spekulation vil også bidrage.

De højere priser påvirker også landbrugets bytteforhold, som forventes øget med 3,7 pct. i 2011. Og da produktiviteten samtidig forventes at stige med 0,4 pct., er der udsigt til en øget nettorestindkomst, som på trods af en lidt lavere produktion forventes at stige med 2,37 mia. kr. til 16,50 mia. kr. i 2011. En del af stigningen skyldes dog nedsættelsen af ejendomsskatterne med 0,5 mia. kr. I 2012 forventes nettorestindkomsten at falde lidt til 16,18 mia. kr. En medvirkende årsag er et forventet fald i sektorbytteforholdet på 1,3 pct., som dog udlignes ved en øget produktion på 1 pct. og en produktivitetsstigning på 1,4 pct.

Den lave globale vækst og statsgælden i mange lande har også sat sine spor i renteniveauet, som har udviklet sig fra at være historisk lav til at blive mindre, og det lave renteniveau forventes at forblive lav i hovedparten af 2012. Landbruget har også nydt godt af den lavere rente. Da gælden er stagneret, er nettorenteudgifterne herved estimeret til at udgøre 7,97 mia. kr. i 2011 og 8,10 mia. kr. i 2012. Til sammenligning er nettorenteudgifterne opgjort til 12,22 mia. kr. i 2010, men det noget højere niveau skyldes primært et ekstraordinært stort realiseret tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån på i alt 3,86 mia. kr. Der er ikke kalkuleret med disse ekstraordinære poster i prognoseårene, men udviklingen i kursen på schweizerfrancen indikerer, at der også vil kunne optræde realiserede tab i 2011.

Restbeløbet til at aflønne brugerfamilien og forrente egenkapital forventes herved at lande på 4,99 mia. kr. i 2011 og 4,50 mia. kr. i 2012. Niveauet udgjorde til sammen-

ligning ÷1,61 mia. kr. i 2010, og selv om der tages højde for nedsættelsen af ejendomsskatten i 2011 og korrigeres for det realiserede tab fra finansielle instrumenter i 2010, er stigningen klækkelig.

Store plantebrug
Det er især planteavlerne, som nyder godt at det forbedrede bytteforhold, idet kornpriserne i gennemsnit forventes at stige med 49 pct. i 2011. Og selv om priserne på brændstof og gødning også forventes at stige betragteligt, er der udsigt til en eklatant stigning i resultatet *før* finansielle poster. Det er til trods for en meget våd høst. I 2012 forventes kornpriserne at falde med 12 pct. samtidig med mindre prisstigninger på indsatsfaktorerne. Resultatet *før* finansielle poster forventes derfor at falde igen under forudsætning af en normal høst, som rummer betydelig mere vårsæd end sædvanlig, idet det har været meget vanskeligt at etablere vintersæd.

Det lave renteniveau indebærer, at nettorenteudgifterne kun stiger svagt i kraft af lidt større bedrifter. Konsekvenserne er, at resultatet *efter* finansielle poster på de store plantebrug forventes at stige fra ÷372 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 1.130 t.kr. i 2011 for herefter at falde til 870 t.kr. i 2012. Ved førstnævnte stigning skal det dog erindres, at der indgår realiserede tab fra finansielle instrumenter i 2010.

Store malkekvægbrug
De høje kornpriser slår også igennem på kvægfoderpriserne, som forventes at stige med knap 23 pct. i 2011. Mælkepriserne forventes imidlertid også at stige med en positiv nettoeffekt. Det gælder for såvel de konventionelle som de økologiske producenter. De gennemsnitlige mælkepriser forventes imidlertid at falde igen i 2012, og selv om der også forventes prisfald på kvægfodret, så må resultatet *før* finansielle poster forventes at falde for både de konventionelle og de økologiske producenter.

Kvægbruget er også begunstiget af det lave renteniveau, og de finansielle omkostninger på de store malkekvægbrug stiger kun lidt i kraft af øget brugsstørrelse. Resultatet *efter* finansielle poster forventes herved at stige fra ÷339 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 640 t.kr. i 2011 for herefter at falde til 386 t.kr. i 2012 for de konventionelle bedrifter.

På de økologiske bedrifter er der et parallelt forløb med et lidt højere niveau. Resultatet *efter* finansielle poster for de økologiske malkekvægbrug forventes således at stige fra ÷82 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 715 t.kr. i 2011 for herefter at falde til 468 t.kr. i 2012.

Store svinebrug

De store svinebrug er også mærket af de høje kornpriser, som skønnes at øge svinefoderpriserne med 29 pct. i 2011. Og selv om svinepriserne forventes at stige med knap 9 pct., så er det ikke tilstrækkeligt til at udligne de højere foderpriser. Alligevel forventes resultatet *før* finansielle poster at stige beskedent, hvilket dog alene skyldes den indeholdte planteproduktion på svinebrugene. Det forventede fald i kornpriserne i 2012 vil have en reducerende effekt på de gennemsnitlige svinefoderpriserne, som skønnes at falde med 8 pct. Da svinepriserne samtidig anslås at stige med 3,5 pct., er der udsigt til en markant stigning i resultatet *før* finansielle poster i 2012.

Nettorenteudgifterne på de store svinebrug er også svagt stigende i kraft af den lidt større gæld fra de voksende bedrifter. Resultatet *efter* finansielle poster stiger derfor fra ÷563 t.kr. pr. bedrift i 2010 til ÷1 t.kr. i 2011 og yderligere til 653 t.kr. i 2012. Igen gælder det, at en del af stigningen fra 2010 til 2011 skyldes et ekstraordinært stort realiseret tab fra finansielle instrumenter i 2010.

Store minkfarme

På årets første fire auktioner blev der solgt minkskind til rekordhøje priser. Det er på den baggrund skønnet, at de gennemsnitlige skindpriser i 2011 vil stige med 21 pct. skønt skindprisen også steg året forinden. Og selv om prisen på minkfoder forventes at stige med 9 pct., forventes resultatet *før* finansielle poster at stige med ikke mindre end 60 pct. på de store minkfarme. For 2012 er der kalkuleret med et prisfald på 17 pct. på skindpriserne samtidig med at foderpriserne forventes at stige med 14 pct. Herved falder resultatet før finansielle poster med 60 pct. Resultatet er imidlertid behæftet med betydelig usikkerhed på grund af skindprisen, som i vidt omfang er influeret af udviklingen i moden og vintertemperaturen.

Som for de øvrige driftsformer forventes renteudgifterne også kun at stige svagt i takt med minkfarmenes ekspansion. Resultatet *efter* finansielle poster forventes derfor at stige fra 1.792 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 3.197 t.kr. i 2011 for herefter at falde til 1.823 t.kr. i 2012. Til trods for det markante fald i 2012, forventes forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje immervæk at beløbe sig til 9 pct.

Store potteplantegartnerier

Det er skønnet, at potteplantepriserne stiger med 3 pct. i 2011. Da lønningerne, som er væksthusgartneriets største driftsomkostning, kun forventes at stige med 1 pct. og energiomkostningerne til opvarmning af væksthusene med 5 pct., øges resultatet *før* finansielle poster for de store potteplantegartnerier. Det gælder også for 2012 skønt

det er antaget, at timelønningerne vil stige med 2 pct. En del af stigningen beror på, at det gennemsnitlige væksthusareal pr. virksomhed forventes øget.

Potteplantegartnerierne er også begunstiget af det lave renteniveau, og nettorenteudgifterne forventes kun at stige svagt. Følgelig forventes det, at resultatet efter finansielle poster stiger fra 509 t.kr. pr. virksomhed i 2010 til 721 t.kr. i 2011 og yderligere til 907 t.kr. i 2012. Der er imidlertid en del usikkerhed på prisskønnene for 2012.

Perspektiver på kort sigt

Ejendomspriserne for landbrugsejendomme faldt med en tredjedel fra 2. kvartal i 2008 frem til 1. kvartal 2010, hvorefter priserne indtil videre synes at have stabiliseret sig. Prisfaldet indebar en nedskrivning af jordbrugskapitalen, som fik gældsprocenten til at vokse. For mange jordbrug fordrer overlevelse derfor en konsolidering af bedriften. Sektorens gæld er da også stagneret. Handlen med ejendomme er således reduceret; det gælder især for de mindre ejendomme. Samtidig er sektorens nettoinvesteringer i maskiner og inventar blevet negative.

Konsekvenserne er imidlertid en faldende produktivitetsvækst, idet en væsentlig del produktivitetsstigningerne er knyttet til strukturudviklingens større bedrifter, som muliggør udnyttelsen af stordrift med heraf følgende faldende enhedsomkostninger. Opbremsning af strukturudviklingen har derfor en hæmmende effekt på produktivitetsvæksten, ligesom de lave investeringer har en konserverende effekt på de anvendte produktionsmetoder. Herved svækkes konkurrenceevnen – alt andet lige.

Jordbrugets behov for konsolidering gør det imidlertid vanskeligt at skabe det økonomiske råderum, som skal til for at øge produktiviteten. Ikke på grund af en manglende indtjening, for den er steget, men fordi behovet for konsolidering er overvældende på grund af prisfaldet på landbrugsejendomme. Hertil kommer, at der er to forhold, som vil bidrage til at reducere jordpriserne yderligere – renteniveauet og CAP 2013. Det historisk lave renteniveau har været medvirkende til at holde prisen på landbrugsejendomme oppe. Når renten stiger igen, vil det blive afspejlet i lavere jordpriser. Herved vil jordkapitalen blive nedskrevet yderligere med øget behov for konsolidering. På tilsvarende vis vil EU Kommissionens forslag til landbrugsreform bidrage til nedskrivning af jordbrugskapitalen, idet intentionen er ens støtte pr. ha i alle EU lande med heraf følgende lavere støtte til dansk landbrug. Det bunder i, at støtten er kapitaliseret i jordpriserne, og den lavere støtte afspejles derfor i lavere jordpriser.

Agro- og fødevareindustriens konjunkturer

Den danske agro- og fødevareindustri har gennem de senere år været påvirket af flere kriser: For det første var der fødevarekrisen i 2007-08 samt en mindre efterfølgende fødevarekrise i 2010-11, hvor der var betydelige prisstigninger og –fald.

For det andet var der finanskrisen, som startede i 2008, og som i første omgang begrænsede virksomhedernes muligheder for at finansiere investeringer og vækst. Finanskrisen medførte også en økonomisk krise, som resulterede i en recession og faldende efterspørgsel.

Yderligere er der i de seneste år opstået en lande-krise, hvor nogle lande er kommet i økonomisk uføre og har efterfølgende været nødsaget til at foretage store besparelser og indskrænkninger. Disse forskellige kriser har i sagens natur også indirekte påvirket afsætningsmulighederne for den danske agro- og fødevareindustri.

Generelt har indtjeningen i den danske agro- og fødevareindustri været relativt stabil trods de meget ustabile konjunkturer og markedsforhold. Det skyldes for det første, at en stor del af industrien er andelsejet, og her vil en stor del af markedsusikkerheden og udsvingene i indtjeningen bliver ført videre til andelshaverne, dvs. landmændene. For det andet har agro- og fødevarevirksomhederne i vid udstrækning gennemført besparelser og rationaliseringer, og investeringer er blevet udskudt.

For den samlede fødevare- og drikkeindustri vurderes den totale produktionsværdi i 2010 at have været i størrelsesordenen 126 mia. kr., hvilket er næsten uforandret i forhold til året før. I 2011 forventes produktionsværdien at stige til ca. 132 mia. kr., hvilket vil være det højeste niveau siden 2008. Det høje niveau skal ses på baggrund af generelt høje råvarepriser i store dele af året. Bruttooverskuddet forventes at blive på godt 10 mia. kr., hvilket bliver det højeste niveau i adskillige år.

Udviklingen i både omsætning og bruttooverskud har dog været væsentligt forskelligt fra sektor til sektor.

Omsætningen i Arla Foods steg i 2010 med 6 pct., mens årets resultat efter skat steg med 29 pct. Resultatet på 1,25 mia. kr. var det bedste nogensinde. Stigningerne skyldtes især højere priser på både industri- og konsumprodukter. Arla Foods har i 2011 gennemført flere udenlandske fusioner, opkøb og strategiske alliancer. Selskabet har et strategiske mål om at øge omsætningen fra de nuværende 49 mia. kr. til 75 mia. kr. i 2015. Målet skal nås gennem opkøb, fusioner og organisk vækst. Med tre opkøb i

2011 i Tyskland og Sverige har Arla Foods opnået en ekstra omsætning på seks-syv mia. kr. om året.

I regnskabsåret 2010/11 havde Danish Crown en omsætning på 51,8 mia. kr., hvilket var en stigning på 14 pct. i forhold til året før. Samtidig steg årets resultat med 7 pct. til i alt 1,8 mia. kr. Heraf blev ca. 1,4 mia. kr. udbetalt som restbetaling til andelshaverne, mens de sidste knap 0,4 mia. kr. blev konsolideret og dermed tillagt selskabets egenkapital. Danish Crowns stigende omsætning i 2010/11 skyldes en kombination af organisk vækst, tilkøb af virksomheder og øgede tilførsler.

Både Tican og Danish Crown oprettede i 2011 helejede aktieselskaber, hvori driftsaktiviteterne blev placeret. Dermed åbner det for tilgang af eksterne investorer.

Både Danish Crown og Tican forventer, at den positive udvikling i omsætning, indtjening og afregningspriser vil fortsætte i 2012.

Fjerkræslagterierne, Rose Poultry og Lantmännen Danpo, har begge haft meget svingende økonomiske resultater gennem de senere år. Alt i alt er der akkumuleret betydelige underskud. Begge virksomheder har dog investeret – eller har konkrete planer herom – betydelige beløb med henblik på at forøge virksomhedernes konkurrenceevne.

Carlsberg omsatte for 60,1 milliarder kroner i 2010, hvilket var en beskeden stigning på godt 1 pct. i forhold til året før. Årsresultatet blev et overskud på næsten 6 milliarder kroner, hvilket var 43 pct. mere end overskuddet i 2009. Carlsberg vurderer, at 2011 hidtil har været et udfordrende år med modvind på grund af højere inputpriser, dårligt vejr og vanskelige forhold på det russiske marked. De økonomiske resultater for de første 9 måneder af året viser da også, at der flere steder er tilbagegang. Carlsberg fastholder sine forventninger til årsresultatet for 2011.

De seneste år har været turbulente for grovvaresektoren. Det skyldes for det første de meget svingende korn- og foderpriser under fødevarekrisen, som medførte stor usikkerhed, ligesom virksomheder med manglende afdækning af lange kontrakter led betydelige tab. For det andet medførte også landbrugets meget lave indtjening sammen med den mere eller mindre parallelle finanskrise, at stigende usikkerhed, faldende efterspørgsel, debitortab og forringede finansieringsmuligheder spillede en stor rolle.

DLG opnåede i 2010 en rekordstor omsætning på 39,3 mia. kr. – en stigning på 15 pct. i forhold til året før. Samtidig voksede resultat efter skat fra 180 mio. kr. til 282 mio. kr.

Den anden store grovvarevirksomhed, Danish Agro, havde en bemærkelsesværdig stor vækst i 2010: Omsætningen steg fra 3 til 13 mia. kr., og årets overskud steg fra 71 mio. kr. til 250 mio. kr. Stigningerne i både omsætning og indtjening i Danish Agro skyldes dels fusioner og indkonsolidering af en række selskaber i 2011.

DLF-TRIFOLIUM fik i 2010/11 et resultat på 43,7 mio. kr. efter en omsætning på 2,1 mia. kr. Det svarer til en stigning i forhold til året før på henholdsvis 42 pct. og 7 pct.
I samme regnskabsår har Kopenhagen Fur holdt 5 pelsauktioner. Der blev omsat knap 20 mio. minkskind, som gav en samlet omsætning på 8,1 mia. kr. mod 7,1 mia. kr. året før.

I 2010 steg aktiekurserne på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder med knap 50 pct. Udviklingen i 2011 blev dog kendetegnet ved markante aktiekursfald, og ved udgangen af 2011 er virksomhederne tilbage ved niveauet i første halvdel af 2010.

Opbygning af egenkapital og større soliditetsgrad har været et væsentligt fokusområde for flere virksomheder i 2011. Diskussionen om egenkapitalopbygning har især fundet sted i andelsselskaber, som qua deres finansierings- og ejerform har særlige udfordringer. Det kan således konstateres, at egenkapitalen blandt de største danske andelsselskaber inden for agro- og fødevareindustrien er steget betydeligt gennem de senere år. Set i forhold til aktieselskaberne gælder det dog stadig, at egenkapitalen i andelsselskaber i den danske agro- og fødevareindustri er relativt lav.

Bruttoværditilvæksten pr. fuldtidsansat i drikke- og fødevareindustrien faldt med 15 pct. i 2010, og selv om der efterfølgende er foretaget adskillige rationaliseringer og afskedigelser i sektoren, er det efterfølgende kun lykkedes at indhente ca. halvdelen af nedgangen. Set over hele perioden har den samlede føde- og drikkevareindustri imidlertid haft en faldende bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat, hvilket kan ses som et resultat af en for svag produktivitetsudvikling.

Når det gælder den seneste udvikling blandt de større børsnoterede drikke- og fødevarerelaterede virksomheder, er der et noget uensartet billede. Nogle virksomheder oplever nedgange, mens andre virksomheder præsterer fortsat stigende omsætning og overskud.

Generelt forventes der en relativt stabil udvikling ind i 2012. Det skønnes, at det forholdsvis høje niveau for produktionsværdi og forbrug i produktionen vil fortsætte, og at det resulterer i et næsten uændret bruttooverskud. Det skal dog bemærkes, at der er flere usikkerheder forbundet med skønnene for 2012.

Grøn Vækst

Grøn Vækst-pakken fra 2009 omfatter en række landbrugstiltag, der skal bidrage til at løse miljø-, klima- og naturudfordringer og samtidig skabe øget vækst i landbruget. Samlet set har Grøn Vækst givet øgede omkostninger for erhvervet, men ikke i det omfang, erhvervet selv har vurderet. De samlede omkostninger excl. randzoner udgør ca. 130 mio. kr. Den fleksible implementering har reduceret omkostningerne ved implementering af bl.a. efterafgrødekravet på den enkelte bedrift. Omkostninger udgør således under 100 kr. pr. ha, men kan for nogle bedrifter være noget højere.

Landbruget får kompensation for de arealer, der udtages (randzoner, vådområder og arealer der påvirkes af ændret vandløbsvedligeholdelse). Implementeringen af disse virkemidler har været mere besværlig end forventet, og der har været behov for mere forarbejde, inden en udmøntning af lovgivningen er klar. Der synes fortsat at være krav om øgede analyser samt fokus på en smart implementering kombineret med åbenhed om implementeringsmetode og forventede konsekvenser specielt i relation til vandløbsreguleringen. Den økonomiske byrde for erhvervet som helhed er ikke omfattende, men kan for nogle bedrifter i en svær situation give økonomiske problemer. De sidste elementer af Grøn Vækst omfattende en reduktion af kvælstoftabet med yderligere 10.000 tons N og introduktion af nye pesticidafgifter vil øge omkostningerne for erhvervet med omfanget er endnu ikke opgjort. Fleksibilitet og målretning af indsatsten vil også her hjælpe til at reducere de samlede omkostninger for erhvervet.

Analyser viser, at der er økonomiske gevinster at hente ved liberalisering af landbrugsloven eller samarbejde, så ressourcerne (bl.a. arbejdskraft og maskiner) udnyttes bedre. De økonomiske gevinster ved liberalisering af landbrugsloven kan være begrænsede på kort sigt, men større på længere sigt. Fjernelse af arealkravet synes ikke umiddelbart at ville have en stor indflydelse på den andel af harmoniarealet, som den enkelte bedrift ejer.

Den fælles europæiske landbruspolitik efter 2013

EU-Kommissionen fremlagde den 12. marts 2011 et reformforslag for den fælles europæiske landbrugspolitik fordi den nuværende politikperiode udløber ved udgangen

af 2013. Forslaget lægger overordnet op til at den direkte støtte skal omfordeles og harmoniseres mellem medlemslandene og mellem landmændene. Derudover skal der indføres et såkaldt "grøn" komponent forstået på den måde at landmændene for at få den direkte betaling skal levere en "grøn" modydelse. Ydermere indeholder forslaget en sænkning af støtteloftet for den enkelte bedrift, samt en genindførelse af braklægningsordningen.

Det nuværende støtteomfang, baseret primært på direkte afkoblede betalinger, er hovedsageligt en konsekvens af det historiske støtteomfang. Prisstøtten og de senere koblede betalinger er blevet kapitaliseret i jordpriserne, hvorved støtten har bevirket en forøgelse af ejendomsværdier resulterende i, at støttens øgning af den løbende indkomst går til at forrente en større kapital. Dette har haft som konsekvens, at det er forbundet med betydelige vanskeligheder at afskaffe støtten, fordi mange landbrug over hele EU ellers ikke ville kunne servicere de finansieringsomkostninger, de har påtaget sig som følge af de høje ejendomspriser. Udligning af betalinger på tværs af gamle og nye EU-lande vil derfor blot føre til stigninger i jord- og ejendomspriser i nye EU-lande og dermed lægge hindringer for strukturudvikling og optimal allokering af ressourcer.

Det kan hævdes, at det er svært at se et direkte samfundsmæssigt formål med de afkoblede direkte betalinger andet end som en konsekvens af det historiske støtteomfang. Bl.a. derfor er nye samfundsmæssige hensyn formuleret begrundet i landbrugets produktion af offentlige goder, herunder klima, miljø, landdistriktsudvikling, biodiversitet, landskabspleje, bevarelse af landbokultur etc. I princippet kan støtte til denne type af politik være velbegrundet, men samfundets betalingsvillighed for offentlige goder bliver nødt til at funderes på de samlede omkostninger af en sådan politik foruden vurdering af fordelene heraf, hvilket kræver yderligere forskning og analyser.

Omfordeling af SPS mellem medlemslande vil ifølge EU-Kommissionens udspil samlet for EU betyde et begrænset velfærdstab på omkring 100 millioner euro. Den totale effekt for EU dækker over større forskelle mellem medlemslande, og omfordelingen vil flytte landbrugsstøtte fra gamle til nye medlemslande. Især Grækenland og Italien får frataget SPS-støtte med hver over 1 mia. euro, mens Rumænien, Polen, Letland og Litauen får tildelt betydeligt mere. Storbritannien og Spanien står ligeledes til at modtage større SPS-beløb, 793 mio. € og 734 mio. €. Genindførelsen af braklægning har større samlet effekt for EU med et tab på 2833 mio. €. Braklægningskravet påvirker stort set alle EU-lande negativt bortset fra Letland, som får en lille gevinst på 6 mio. €. Dog er der betydelige forskelle i påvirkningen medlemslandene imellem afhængigt

af, hvor meget brak og grøngødning landet allerede har, og dermed hvor stort areal, det er påkrævet yderligere at skulle lægge brak. I alt 15 ud af 25 lande/regioner, der er modelleret i analysen, vil drage fordel af en forøgelse af SPS-betalingerne. Men selvom landbrugets faktorindkomst forøges i f.eks. Polen, så falder landbrugets produktion faktisk i nogle lande, da den negative produktionseffekt fra braklægning dominerer udvidelseseffekten af den koblede SPS-støtte.

De største gevinster målt på vækst i BNP ses hos Letland, som også havde den oprindeligt laveste SPS-betaling pr. hektar. Her vokser BNP med 0,65 pct., mens den samlede beskæftigelse øges med 0,2 pct., og forøgede investeringer i landet øger kapitalbeholdningen med 1,3 pct. En modsætning til dette er Grækenlands situation, hvor BNP falder med 0,25 pct., hvilket reducerer både beskæftigelsen og investeringerne i landet. Danmark påvirkes næstmest negativt pr. capita af Kommissionens udspil efter Grækenland med et samlet tab på 333 mio. €. Det er især mindre SPS, der forårsager faldet med -233 mio. €, mens braklægning bidrager med -100 mio. €.

Kommissionens forslag indebærer, at alle betalingsrettigheder i et medlemsland (eller en støtteregion) får samme værdi. I modsætning til den nuværende ordning gives der således ikke tillægspræmier relateret til f.eks. mælke- og kvægproduktion. Forslaget indebærer dermed en reduktion i støtten pr. hektar til de producenter, som hidtil har modtaget tillægspræmier, og en stigning i støtten pr. hektar til producenter, som hidtil kun har modtaget basistilskuddet. Under forudsætning af et uændret støtteberettiget areal vurderes satsen for basistilskuddet efter indfasningen af reformen (dvs. fra 2019 og frem) at kunne blive knap 10 pct. højere end den nuværende sats, hvis tillægspræmierne bortfalder.

Beregninger på delsektorer for dansk landbrug viser, at især kvægbrug bliver berørt negativt økonomisk af støtteomlægningen, fordi tillægspræmier til mælk og kvæg bortfalder, mens plante- og svinebrug vil modtage et større tilskud som følge af omlægningen. I absolutte størrelser er gevinsterne større for plante- og svinebrug med stort dyrket areal end for tilsvarende bedrifter med mindre dyrket areal. Bedrifter (navnlig plantebrug) med produktion af specialafgrøder får i øvrigt mindre fordel af omlægningen end tilsvarende bedrifter uden produktion af specialafgrøder på grund af afskaffelsen af tillægspræmier til sukkerroer og stivelseskartofler. Kvægbrug med et dyrket areal mellem 50 og 100 ha vil gennemsnitligt opleve en større nedgang i det modtagne støttebeløb end kvægbrug med større arealer, hvilket især kan tilskrives to forhold. For det første vil kvægbrug med de største arealer få større gavn af den øgede basis tilskudssats pr. hektar målt i absolutte termer. Og for det andet modtager kvæg-

brug i arealintervallet 50-100 ha i gennemsnit et betydeligt større tilskudsbeløb i form af koblede handyrpræmier end større kvægbrug under den nuværende ordning.

Reformforslaget indeholder også en bestemmelse om nedsættelse af de direkte betalinger til landbrugere med et stort tilskudsberettiget areal ('capping'). Dette individuelle tilskudsloft vil berøre det modtagne tilskud for i størrelsesordenen 25-50 landbrugere i Danmark, heraf kun ganske få af det øverste loft på 300.000 €.

Kravet om afgrødediversificering indebærer en begrænsning af bedrifternes fleksibilitet med hensyn til markdriften, men sammenholdelsen af regnskabsresultater giver ikke et klart billede af dårligere økonomiske resultater på bedrifter med høj grad af afgrødediversificering i forhold til bedrifter med mere specialiseret afgrødeproduktion.

Som følge af reduktionen i det samlede loft for SPS reduceres tilskudsprovenuet for dansk landbrug med ca. 410 mio. kr. Det er især kvægsektoren (defineret som gruppen af landbrugsbedrifter, der har kvægproduktion som driftsform, dvs. mindst 50 pct. af bedriftens standardoutput kommer fra kvæg), som berøres negativt af tilskudsomlægningerne, mens plante- og svinesektoren vil modtage større tilskud som følge af omlægningerne. Og hovedparten af sektorens tab af tilskud sker på de større bedrifter. Kravet om at udtage 7 pct. af det støtteberettigede areal til miljømæssige fokusområder vurderes derimod at føre til en reduktion af det dyrkede areal på ca. 117.000 ha, som er nogenlunde ligeligt fordelt mellem plante-, kvæg- og svinebrug. Opgøres den økonomiske betydning af denne udtagning på grundlag af den gennemsnitligt betalte forpagtningsafgift (korrigeret for enkeltbetalingstilskud), vurderes udtagningen at give anledning til et samlet tab på ca. 250 mio. kr. årligt.

Den samlede økonomiske konsekvens for den danske landbrugssektor, beregnet som summen af det reducerede tilskudsbudget og den økonomiske betydning af arealudtagningen, beløber sig således til ca. 662 mio. kr. årligt.

1. Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Det globale opsving efter den finansielle krise blev kortvarigt. Forventninger til en fornyet økonomisk vækst er således blevet nedjusteret i løbet af 2011, og det lavere niveau forventes også at gælde 2012. Nedjusteringen beror bl.a. på øget statsgæld i mange lande med heraf følgende udsigt til finansielle stramninger. Samtidig er forbrugertilliden svækket. Den lavere realvækst i BNP gælder især OECD-landene og i endnu højere grad i EU-landene, men vækstraterne i BRIK-landene – Brasilien, Rusland, Indien og Kina – har også fået et lille nøk nedad om end fra et betydeligt højere niveau.

De lavere vækstrater påvirker efterspørgslen efter landbrugsvarer. Forbruget af landbrugsvarer forventes således at være faldet i løbet af 2011 i de fleste OECD-lande. Omvendt er der en tydelig indikation på et stigende forbrug i BRIK-landene, og forbruget i disse lande forventes at stige fremover i kraft af stigende indkomster. Det har været medvirkende til at øge landbrugspriserne til trods for en øget global produktion af landbrugsvarer. De højere landbrugspriser afspejles i FAO's fødevareprisindeks, som indikerer, at de globale fødevarepriser vil stige med 28 pct. fra 2010 til 2011. Betydeligt højere for korn, og væsentligt mindre for kød og mejeriprodukter.

De højere priser forventes at understøtte en øget produktion, som generelt vil lægge en dæmper på prisudviklingen. Der må imidlertid også fremadrettet forventes betydelig udsving i landbrugspriserne. En del af den ustabilitet skal tilskrives landbrugets naturgivne produktionsforhold, som fremadrettet forstærkes af klimaforandringernes effekt på landbrugsproduktionen. Ændringer i energipriser, valutakurser, handelsrestriktioner samt spekulation ved lave lagerbeholdninger vil imidlertid også bidrage til en øget pris volatilitet.

Den lave globale vækst er i vidt omfang søgt imødegået af en ekspansiv pengepolitik. Det gælder ligeledes i EU-området, hvor Den Europæiske Centralbank (ECB) også må forventes at tage behørigt hensyn til de gældsplagede sydeuropæiske lande. Det har omvendt styrket interessen for værdipapirer i mindre forgældede lande – fx Danmark. Nationalbankens udlånsrente er således p.t. lavere end ECB's styringsrente. Det danske renteniveau, som var historisk lavt, er således blevet endnu lavere. Landbruget har også nydt godt af den lavere rente, men samtidig er bidragssatserne og rentemarginalen øget som følge af finansieringsinstitutternes tab og nedskrivninger. Samlet er der dog tale om en lille nettogevinst for dansk landbrug. Den lave vækstrate, udsigten

til en lav inflation samt statsgælden i de sydeuropæiske lande forventes ligeledes at holde renteniveauet på et lavt niveau i 2012 i hovedparten af perioden.

Det lave renteniveau har bidraget til at holde ejendomspriserne i ro. Ejendomspriserne for landbrugsejendomme, som kulminerede i 2. kvartal i 2008, faldt med en tredjedel frem til 1. kvartal 2010. Siden synes ejendomspriserne at have stabiliseret sig. Der er imidlertid betydelig usikkerhed, idet prisfastsættelsen er baseret på et begrænset antallet handlet ejendomme. Omsætningen af landbrugsejendomme i 1. halvår af 2011 indikerer endvidere en endnu mindre omsætning af landbrugsejendomme end i 2011.

De samlede konsekvenser for jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug belyses nærmere nedenfor med fokus på udsigterne for 2012. Først omtales indtjeningen i jordbrugssektoren som helhed i afsnit 1.1. Herefter redegøres for de enkelte jordbrugsprodukter, for så vidt angår udviklingen i produktionen og produktionsomkostningerne, herunder den pris- og mængdemæssige udvikling, jf. afsnit 1.2 og 1.3. Disse tre første afsnit er primært baseret på Danmarks Statistiks opgørelse af jordbrugets bruttofaktorindkomst suppleret med oplysninger fra Danmarks Statistiks regnskabsresultater for jordbrug (landbrug og gartneri) samt egne fremskrivninger fra 2010 til 2011 og 2012.

I afsnit 1.4 er fokus rettet mod indtjeningen mv. på de vigtigste driftsformer – plantebrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover. Der foretages dog også for fuldstændighedens skyld en sporadisk sammenligning af driftsresultatet på størrelsesgrupper. Kilden til indtjeningen på de respektive størrelsesgrupper varierer markant, hvilket er omdrejningspunktet i afsnit 1.5. De to afsnit er baseret på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for jordbrug samt egne fremskrivninger.

I afsnit 1.6 fokuseres der på perspektiverne i den nuværende udvikling.

1.1. Jordbrugssektoren som helhed

Nettorestindkomsten – dvs. restbeløbet til forrentningen af jordbrugskapitalen og aflønningen af brugerfamilien – forventes at stige med 2,4 mia. kr. til 16,5 mia. kr. i 2011, jf. tabel 1.1. Det er det højeste niveau gennem de seneste 10 år. Stigningen udgør 17 pct., hvoraf en fjerdedel af stigningen skal tilskrives nedsætning af jordskatterne fra og med 2011. I 2012 forventes nettorestindkomsten at lande i omegnen af 16,2 mia. kr. under forudsætning af en normal høst

Tabel 1.1. Hovedtal for jordbrugssektorens indkomster, mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*
Produktionsværdi[1)]	56.065	60.368	66.270	60.067	64.226	72.250	71.068
Landbrugsmæssige tjenester mv.[2)]	2.745	2.619	3.209	3.444	3.610	3.700	3.769
Forbrug i produktionen[1,3)]	39.934	44.600	50.562	45.838	45.609	51.601	50.695
Bruttoværditilvækst i producentpriser[3)]	**18.876**	**18.387**	**18.917**	**17.673**	**22.227**	**24.349**	**24.142**
Produkttilknyttede driftstilskud	267	266	263	262	346	281	122
Generelle driftstilskud	7.500	7.352	7.742	7.508	7.292	7.073	7.228
Direkte driftstilskud i alt	**7.767**	**7.618**	**8.005**	**7.770**	**7.638**	**7.354**	**7.350**
Skatter og afgifter	1.038	1.017	1.081	1.172	1.272	786	816
Bruttofaktorindkomst[3)]	**25.605**	**24.988**	**25.841**	**24.271**	**28.593**	**30.917**	**30.676**
Afskrivninger	7.535	7.813	8.159	7.734	8.157	8.045	8.015
Lønnet arbejdskraft	5.047	5.352	5.733	5.929	6.307	6.370	6.497
Nettorestindkomst[3)]	**13.022**	**11.823**	**11.949**	**10.608**	**14.129**	**16.502**	**16.164**
Forpagtningsafgift	3.147	3.211	3.410	3.324	3.522	3.543	3.564
Renteudgifter, netto[4)]	7.734	9.797	17.452	12.359	12.215	7.968	8.095
Finansielle omkostninger, netto	**10.880**	**13.009**	**20.862**	**15.683**	**15.737**	**11.511**	**11.659**
Indkomst efter finansielle poster	**2.142**	**-1.185**	**-8.913**	**-5.075**	**-1.608**	**4.991**	**4.504**

1. Specifikation af produktionsværdien fremgår af tabel 1.2.
2. Omfatter fortrinsvis maskinstationsaktiviteter samt udleje af beboelsesbygninger.
3. Før direkte og indirekte bankomkostninger, der i nærværende tabel indgår under renteudgifter, netto.
4. Nettorenteudgifterne opgøres inkl. ekstraordinære tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån. Fra 2009 indgår alene realiseret tab. I fremskrivningsårene er der set bort fra tab.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c, d og e) samt egne beregninger.

Selv om der ses bort fra den lavere jordskat, er der alligevel tale om en betragtelig stigning i nettorestindkomsten fra 2010 til 2011. Bruttoværditilvæksten forventes således at stige med 2,1 mia. kr. Stigningen skyldes ikke en øget produktion, som derimod forventes at blive en tand mindre end i 2010, jf. tabel 1.5. Stigningen er derimod grundet i ændrede prisrelationer. Sektorbytteforholdet, som her defineres som forholdet mellem landbrugets produktpriser og priserne på indsatsfaktorerne, forventes således at stige med 3,7 pct. fra 2010 til 2011. Den væsentligste faktor til det øgede bytteforhold er højere afregningspriser, som dog også resulterer i højere foderomkostninger, men som samlet giver landbruget en nettogevinst.

Over en længere årrække kan det konstateres, at landbrugets sektorbytteforhold har en faldende tendens, hvilket er foranlediget af produktivitetsforbedringer. Gennem de sidste 10 år kan det da også konstateres, at dansk landbrugs bytteforhold er faldet med gennemsnitligt 2,5 pct. pr. år (geometrisk gennemsnit). Landbrugets anvendelse af produktivitetsforbedrende produktionsmetoder har imidlertid bidraget til at øge indtjeningen. I de sidste 10 år er totalfaktorproduktiviteten således øget med 2,1 pct. pr. år. Fra 2010 til 2011 forventes produktiviteten imidlertid kun at stige med 0,4 pct.

Den lavere produktivitetsstigning i 2011 skal bl.a. tilskrives en meget våd sommer, som bl.a. medførte, at omkring 20 tus. ha korn ikke kunne høstes. Opbremsning i strukturudviklingen har imidlertid også medført, at produktivitetsstigningen må forventes at blive mindre end normalt[1]. Det er grundet i, at den løbende vækst i bedriftsstørrelsen, med heraf følgende mulighed for at høste stordriftsfordele, er et meget væsentligt element i de årlige produktivitetsstigninger.

I 2012 forventes bytteforholdet at falde igen med omkring 1,3 pct. Det skyldes primært lavere mælke- og kornpriser, som omvendt også reducerer foderomkostningerne. Totalfaktorproduktiviteten forventes derimod at stige med 1,4 pct. i 2012 under forudsætning af et gennemsnitligt høstniveau i 2012. Da produktionsniveauet i 2012 samtidig forventes at stige med 1 pct., er der udsigt til en lidt større nettorestindkomst i 2012. En del af stigningen bliver dog reduceret i kraft af højere skatter og lavere tilskud.

Direkte driftstilskud

Hovedparten af støtten udbetales som generel støtte efter omlægningen af EU's landbrugspolitik i 2005. Det er således kun nogle få procent af støtten, som fortsat er produkttilknyttet. Og andelen bliver fortsat mindre. Som et led i EU's sundhedstjek af den fælles landbrugspolitik blev 2009 sidste år, hvor der kunne opnås arealstøtte til energi- og proteinafgrøder. Og i 2012 afkobles støtten til stivelseskartofler, tørret foder og hør samt handyrpræmier og præmier for moderfår. For handyrpræmier vil knap 40 pct. af præmien dog fortsat forblive koblet med et støtteloft på godt 97 mio. kr. Disse handyrpræmier vil være de eneste tilbageblivende produkttilknyttede subsidier i 2012. Som et led i implementeringen af Grøn Vækst er det dog fra og med 2010 blevet muligt at yde arealstøtte til ekstensivt landbrug, pleje af græs og etablering af energiafgrøder med et støtteloft på 117 mio. kr. Men intentionen med denne støtte er alene at øge indsatsen på natur- og miljøområdet; påvirkningen af landbrugsproduktionens volumen er derfor begrænset.

[1] Gennem de sidste 10 år kan det påvises, at arealet pr. bedrift stiger proportionalt, og bestanden af malkekøer, slagtesvin og søer pr. bedrift stiger eksponentielt. Dette mønster synes at være brudt efter finanskrisen, ligesom en langsommelig administration af miljøgodkendelserne har en konserverende effekt. Der er imidlertid en del statistisk usikkerhed, idet landbrugs- og gartneritællingen i 2010 var en totaltælling, hvorimod de foregående 9 år var baseret på stikprøvetællinger. Tællingerne til og med 2009 rummer derfor ophobet statistisk usikkerheder, som ikke er til stede i 2010-tællingen. Et fald i etablerede landmænds køb af jord til samdrift og omsætningen af mælkekvoter indikerer imidlertid en opbremsning i strukturudviklingen.

Den direkte støtte – koblet såvel som afkoblet – i 2011 og 2012 forventes at være lidt mindre end i 2010. Det skyldes, at landbrugsstøtten ud over 5.000 euro reduceres gradvis med 1 pct. om året (almindelig graduering). Samtidig bliver bedrifterne større, hvilket bevirker, at en større andel af støtten bliver omfattet af progressiv graduering, hvor støtten over 300.000 euro reduceres med 4 pct. De generelle driftstilskud i form af miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger, omlægningstilskud, miljøbetinget tilskud mv. forventes at forblive nogenlunde uændret.

Finansielle omkostninger

De finansielle omkostninger forventes at falde fra 15,7 mia. kr. i 2010 til 11,5 mia. kr. i 2011, hvilket alene beror på lavere nettorenteudgifter. Reduktionen i nettorenteudgifterne på 4,2 mia. kr. skyldes tre forhold: *For det første* er der i 2010 indeholdt et realiseret ekstraordinært stort tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån på i alt 3,9 mia. kr. Der er ikke kalkuleret med tilsvarende tab i 2011 (og 2012). Men kursudviklingen for schweizerfranc i 2011 tyder på, at der også kan optræde ekstraordinære tab i 2011. *For det andet* er det vurderet, at renteniveauet inklusiv administrationsbidrag med den givne sammensætning af lån gennemsnitligt vil falde fra 3,2 til 3,1 pct. p.a. fra 2010 til 2011. Og endelig *for det tredje* er det skønnet, at gælden vil falde med 0,5 pct. fra ultimo 2010 til ultimo 2011. Det er i den sammenhæng antaget, at en del af bankgælden er konverteret til realkreditlån. Herved fås en lille stigning i realkreditgælden og en lidt mindre bankgæld. Den forventede reduktion i gælden er baseret på en begrænset nettolåntagning ved ejerskifte og et skønnet lavt investeringsniveau. Det hidtidige traktorsalg i 2011, som er en god indikator for investeringerne, vurderes således kun at være lidt højere end i 2010.

I 2012 forventes nettorenteudgifterne at være marginalt højere end i 2011, hvilket er et resultat af to modsatrettede bevægelser. Gælden ultimo 2012 forventes nedbragt med 0,3 pct. i forhold til niveauet ved udgangen af 2011. Den nedbragte gæld, som igen dækker over en lidt større gæld til realkreditinstitutterne og en lidt mindre gæld til pengeinstitutterne, bidrager selvsagt til lavere renteomkostninger. Renteniveauet forventes derimod at stige en anelse, hvilket dækker over en lidt lavere rentefod og et lidt større administrationsbidrag. Den lidt lavere rente har som forudsætning, at sammensætningen af realkreditlån er uændret. Såfremt de hyppigt anvendte etårige rentetilpasningslån erstattes af flerårige rentetilpasningslån eller fastforrentede lån mhp. en rentesikring, vil renteniveauet blive højere.

Indkomst efter finansielle poster

Restbeløbet til at forrente jordbrugenes egenkapital og aflønne brugerfamilierne for arbejdsindsatsen på bedriften – indkomsten efter finansielle poster – forventes herved at blive i omegnen af 5,0 mia. kr. i 2011 og 4,5 mia. kr. i 2012. Det er dog under forudsætning af, at der ikke vil blive realiseret ekstraordinært store tab fra finansielle poster, herunder kurstab fra valutalån. Det er næppe sandsynligt, hvorfor stigningen vil blive mindre. Ikke desto mindre er det en væsentlig stigning i forhold til 2010; også selv om det tages i betragtning, at 2010-resultatet var præget af de realiserede ekstraordinære store tab fra finansielle instrumenter og kurstab på i alt 3,9 mia. kr.

Indkomsten efter finansielle poster på 5,0 hhv. 4,5 mia. kr. er imidlertid ikke tilstrækkelig til at dække forrentningen af egenkapitalen og brugerfamiliens arbejdsindsats. Fuld dækning af brugerfamiliens arbejdsindsats forventes således at beløbe sig til godt 8 mia. kr. Ses der bort fra forrentningen af egenkapitalen, er der således kun dækning for en delmængde af brugerfamiliens arbejdsindsats.

Ved vurdering af resultatet skal det imidlertid også tages i betragtning, at inflationen udhuler landbrugets gæld, hvilket giver en potentiel forbrugsmulighed. Inflationen udhuler dog også landbrugets tilgodehavender, men da gælden er væsentlig større end fordringerne, giver inflationen anledning til en nettogevinst, jf. tabel 1.2.

Tabel 1.2. Jordbrugssektorens inflationsbetingede debitorgevinster, mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Inflationsbetinget debitorgevinster, netto	3.106	4.199	4.329	3.879	6.463	7.202	4.360

Anm. For en nærmere beskrivelse af de inflationsbetingede debitorgevinster henvises til Hansen (2001).
Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og e) samt egne beregninger.

Generelt afspejler udviklingen i de inflationsbetingede debitorgevinster primært udviklingen i gælden og inflationsraten. Da gælden er stagneret, skyldes ændringen fra 2010 til 2012 primært en forventet inflation på 2,8 og 1,7 pct. i hhv. 2011 og 2012, hvorimod niveauet var 2,3 pct. i 2010.

1.2. Produktionsværdi, priser og produktion

Udviklingen i jordbrugets nettorestindkomst er et resultat af forskydninger i produktionsniveau og faktorforbrug samt af ændringer i produkt- og faktorpriser. Resultatet af den hidtidige og prognosticerede udvikling i produktionsværdien og de tilhørende produktionsomkostninger fremgår af tabel 1.3.

Tabel 1.3. Produktionsværdi og produktionsomkostninger, mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*
Produktionsværdi mv.[1)]	**58.810**	**62.987**	**69.479**	**63.511**	**67.836**	**75.950**	**74.837**
Vegetabilske produkter i alt	**18.634**	**23.363**	**26.548**	**22.351**	**22.434**	**27.965**	**26.423**
Korn	7.130	10.208	12.416	8.447	8.736	13.102	11.996
Frø til udsæd[2)]	605	607	693	652	635	790	826
Industrifrø (raps)	799	1.388	1.734	1.310	1.563	1.968	1.287
Sukkerroer	639	602	662	786	741	769	751
Kartofler	921	1.185	1.092	867	827	1.098	925
Grovfoder	3.194	3.645	3.835	4.237	4.018	4.359	4.523
Andre landbrugsafgrøder	1.126	1.252	1.573	1.673	1.604	1.492	1.622
Potteplanter	2.332	2.398	2.234	2.019	2.136	2.200	2.266
Frugt og grønsager	1.362	1.502	1.665	1.692	1.564	1.583	1.626
Andre gartneriprodukter	526	576	644	668	610	605	601
Animalske produkter i alt	**37.431**	**37.005**	**39.722**	**37.716**	**41.792**	**44.285**	**44.646**
Mælk	10.195	11.033	12.954	10.189	12.172	13.747	13.090
Kvæg	2.378	2.254	2.519	2.241	2.476	2.788	2.886
Svin	19.660	17.877	18.821	18.394	19.111	20.172	21.141
Æg til konsum	584	653	737	590	608	644	618
Fjerkræ	1.141	1.319	1.674	1.480	1.633	1.894	1.868
Pelsdyr[2)]	3.167	3.629	2.716	4.590	5.544	4.791	4.791
Andre animalske produkter	306	240	301	232	248	250	252
Landbrugsmæssige tjenester mv.	**2.745**	**2.619**	**3.209**	**3.444**	**3.610**	**3.700**	**3.769**
Produktionsomkostninger i alt[3)]	**61.924**	**66.820**	**73.345**	**68.295**	**68.540**	**74.200**	**73.196**
Udsæd mv.	1.742	1.984	2.283	2.200	2.049	2.168	2.104
Foderstoffer	18.537	22.091	24.469	20.607	20.878	25.575	24.391
Energi	2.969	3.025	3.532	3.060	3.321	3.765	3.806
Handelsgødning	1.471	1.617	2.729	2.293	1.675	1.919	1.911
Bekæmpelsesmidler	1.349	1.450	1.748	1.652	1.507	1.563	1.666
Dyrlæge og medicin	1.165	1.162	1.191	1.398	1.440	1.672	1.675
Reparation og vedligeholdelse	3.669	3.716	4.116	4.193	4.259	4.274	4.322
Landbrugsmæssige tjenester	3.153	3.456	3.725	3.676	3.932	4.047	4.130
Tjenesteydelser fra andre erhverv	5.879	6.099	6.769	6.759	6.548	6.619	6.689
Afskrivninger	7.535	7.813	8.159	7.734	8.157	8.045	8.015
Lønnet arbejdskraft	5.047	5.352	5.733	5.929	6.307	6.370	6.497
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	9.408	9.056	8.891	8.794	8.467	8.184	7.989

1. Inklusiv værdien af mængdemæssige besætnings- og lagerforskydninger samt værdien af landbrugsmæssige tjenester og sekundære aktiviteter. Omfatter - i modsætning til Danmarks Statistiks opgørelse - ikke prisbetingede ændringer (konjunkturgevinster) på beholdninger af korn.
2. For frø til udsæd og pelsdyrskind er produktionsværdien fra Danmarks Statistik i nogle år baseret på mere ajourførte prisoplysninger.
3. Inklusiv arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger.

I tabel 1.4 er der oversigtsmæssigt gjort rede for ændringerne i priserne på de respektive produkter og indsatsfaktorer, og i tabel 1.5 er der på tilsvarende måde vist mængdeforskydninger i produktionen og faktorforbruget.

Tabel 1.4. Prisindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug. Indeks. 2005 = 100							
	2006	**2007**	**2008**	**2009**	**2010***	**2011***	**2012***
Produkter mv. i alt[1)]	**100,8**	**109,0**	**116,9**	**102,4**	**112,9**	**128,2**	**125,3**
Vegetabilske produkter i alt	**100,9**	**130,1**	**135,4**	**106,2**	**116,3**	**148,6**	**138,6**
Korn	110,3	170,7	179,2	112,5	134,3	199,9	175,8
Frø til udsæd[2)]	94,6	141,6	148,4	105,6	135,6	188,4	197,8
Industrifrø (raps)	117,8	151,4	176,7	131,4	172,5	247,8	216,9
Sukkerroer	75,2	72,1	77,0	85,7	82,6	74,8	82,3
Kartofler	112,3	127,6	112,6	100,9	100,2	109,1	91,0
Grovfoder	84,5	93,4	94,9	96,4	90,5	98,7	98,7
Andre landbrugsafgrøder	101,0	106,5	135,3	111,0	106,3	132,3	130,2
Potteplanter	101,1	103,0	102,6	100,7	106,2	109,4	112,7
Frugt og grønsager	100,3	106,7	110,0	110,7	115,8	115,2	116,6
Andre gartneriprodukter	100,9	104,1	111,7	117,3	113,8	112,7	111,7
Animalske produkter i alt	**100,6**	**98,5**	**107,8**	**99,3**	**110,4**	**118,3**	**118,5**
Mælk	99,9	109,0	124,3	94,3	111,0	125,4	118,3
Kvæg	107,8	98,5	107,4	97,6	105,0	121,3	126,1
Svin	105,8	95,8	106,2	99,6	105,2	114,4	118,4
Æg til konsum	104,9	118,1	130,5	116,3	116,2	114,0	116,3
Fjerkræ	87,7	99,2	129,1	110,6	133,3	158,0	155,8
Pelsdyr[1)]	79,1	81,0	64,0	105,3	125,7	104,0	104,0
Andre animalske produkter	103,3	105,1	109,7	101,0	107,8	107,8	107,8
Landbrugsmæssige tjenester mv.	**104,4**	**110,2**	**115,5**	**118,5**	**124,4**	**126,5**	**128,0**
Faktorforbrug i alt[2)]	**103,1**	**113,1**	**127,0**	**119,6**	**121,5**	**133,0**	**131,7**
Udsæd mv.	99,8	106,9	124,2	120,8	116,8	123,5	120,7
Foderstoffer	101,2	123,9	148,9	120,4	125,4	156,1	148,1
Energi	108,9	109,7	131,7	107,9	120,9	136,7	139,1
Handelsgødning	98,6	103,2	176,7	179,8	126,1	148,0	151,2
Bekæmpelsesmidler	95,1	91,9	108,3	111,6	101,3	103,3	108,2
Dyrlæge og medicin	99,3	102,4	112,0	107,5	108,9	127,8	127,8
Reparation og vedligeholdelse	101,5	104,6	108,8	111,0	113,1	114,0	115,8
Landbrugsmæssige tjenester	105,5	112,9	118,8	122,2	129,7	132,8	134,9
Tjenesteydelser fra andre erhverv	104,2	110,9	118,9	117,7	122,2	122,2	122,2
Afskrivninger	102,8	106,5	111,0	114,3	114,5	114,0	114,5
Lønnet arbejdskraft	105,3	112,5	113,8	117,1	121,9	123,1	125,6
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	106,0	110,4	114,1	123,1	124,2	125,4	128,0
Bytteforhold	**97,8**	**96,4**	**92,0**	**85,6**	**92,9**	**96,4**	**95,1**

1. Inklusiv værdien af de mængdemæssige besætnings- og lagerforskydninger samt værdien af landbrugsmæssige tjenester og sekundære aktiviteter. Førstnævnte omfatter – i modsætning til Danmarks Statistiks opgørelse – ikke prisbetingede ændringer (konjunkturgevinster) på beholdninger af korn.
2. Inklusiv arbejdsvederlag til brugerfamilier.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c, d og e) samt egne beregninger.

Tabel 1.5. Mængdeindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug. Indeks 2005 = 100							
	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*
Produkter mv. i alt[1)]	**101,4**	**101,1**	**103,6**	**106,0**	**103,9**	**103,2**	**104,2**
Vegetabilske produkter i alt	**99,7**	**98,7**	**106,6**	**112,2**	**102,3**	**102,2**	**103,7**
Korn	93,1	86,0	99,9	108,6	93,4	94,4	98,5
Frø til udsæd[2)]	103,9	68,4	75,0	95,1	72,1	64,5	64,3
Industrifrø (raps)	127,0	171,9	183,8	186,9	170,1	149,0	111,3
Sukkerroer	87,8	86,3	88,9	94,8	86,2	98,8	87,7
Kartofler	94,8	106,1	112,0	107,2	92,0	112,1	113,3
Grovfoder	107,9	111,5	115,6	125,5	127,1	126,4	131,1
Andre landbrugsafgrøder	93,0	92,5	114,0	128,4	106,3	67,6	85,9
Potteplanter	100,2	101,2	94,6	87,1	87,4	87,4	87,4
Frugt og grønsager	108,9	111,5	122,2	124,3	108,1	109,4	110,9
Andre gartneriprodukter	112,0	119,0	123,7	119,2	114,3	114,3	114,3
Animalske produkter i alt	**102,8**	**103,5**	**102,4**	**103,0**	**104,7**	**103,6**	**104,4**
Mælk	101,0	101,5	103,1	106,3	108,4	108,3	109,4
Kvæg	103,2	101,4	103,7	102,4	105,4	102,7	102,2
Svin	104,6	104,7	101,7	101,9	102,6	99,6	100,9
Æg til konsum	97,2	96,6	98,6	88,6	91,4	98,7	92,9
Fjerkræ	89,1	91,8	96,6	93,1	105,1	102,9	102,9
Pelsdyr[1)]	104,3	111,0	106,6	107,1	108,2	113,0	113,0
Andre animalske produkter	100,4	78,7	86,9	74,0	72,2	72,8	73,4
Landbrugsmæssige tjenester mv.	**94,2**	**85,0**	**99,6**	**104,1**	**103,9**	**104,6**	**105,2**
Faktorforbrug i alt[2)]	**100,6**	**99,6**	**98,5**	**96,0**	**95,8**	**94,8**	**94,4**
Udsæd mv.	99,3	105,7	105,6	103,8	102,9	103,0	102,2
Foderstoffer	104,0	103,2	98,0	97,2	97,8	96,2	96,8
Energi	94,1	95,2	92,9	98,1	95,5	95,1	94,7
Handelsgødning	95,0	99,8	99,7	85,5	87,0	84,9	82,8
Bekæmpelsesmidler	98,9	110,0	112,6	103,3	103,8	105,6	107,4
Dyrlæge og medicin	107,8	104,3	97,7	119,5	121,4	120,1	120,3
Reparation og vedligeholdelse	99,6	99,0	104,6	103,7	103,6	103,1	102,7
Landbrugsmæssige tjenester	97,2	99,5	101,9	97,8	98,5	99,0	99,5
Tjenesteydelser fra andre erhverv	103,5	100,9	104,4	105,3	98,3	99,4	100,4
Afskrivninger	100,3	100,4	100,6	92,6	97,5	96,7	95,8
Lønnet arbejdskraft	102,6	101,8	107,8	108,4	110,7	110,7	110,7
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	95,8	88,6	84,1	77,1	73,6	70,4	67,4
Totalfaktorproduktivitet	**100,7**	**101,5**	**105,2**	**110,3**	**108,5**	**108,9**	**110,4**

1. Inklusiv besætnings- og lagerforskydninger samt ændring i landbrugstjenester og sekundære aktiviteter.
2. Inklusiv brugerfamiliernes arbejdsindsats.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c, d og e) samt egne beregninger.

Korn

Den globale kornhøst i 2011 tegner til at blive 4 pct. større end 2010-høsten. Primært som følge af mere normale vejrforhold i Rusland, Ukraine og Kasakhstan, hvor der var tørke i 2010. Forbruget af korn er imidlertid også steget og forventes at overstige produktionen med 9 mio. tons med en nedgang i kornlagrene til følge. Reduktionen i lagrene, som stort set svarer til niveauet af den danske kornhøst, er begrænset, og la-

gerbeholdningerne er tilstrækkelig til at dække omkring en femtedel af årsforbruget. Reduktionen har imidlertid været tilstrækkelig til at trække kornpriserne op. I den første del af 2011 blev prisen i særdeleshed drevet op som følge af den stigende efterspørgsel. I anden del af 2011 har de løbende opjusteringer af høstskønnet, som nu tegner til at blive rekordstor, haft den modsatrettede effekt.

Den stigende efterspørgsel har også sat sine spor i de danske afregningspriser, jf. figur 1.1. I de første 9 måneder af 2011 er kornpriserne således steget med 70-80 pct. i forhold til den tilsvarende periode i 2010. Priserne toppede imidlertid i juni måned med et prisniveau på 160-163 kr. pr. hhg. I gennemsnit skønnes det, at de fakturerede kornpriser er øget med 49 pct. fra 2010 til 2011.

Figur 1.1. Salgspriser for byg og hvede ab landmand, kr. pr. hkg.

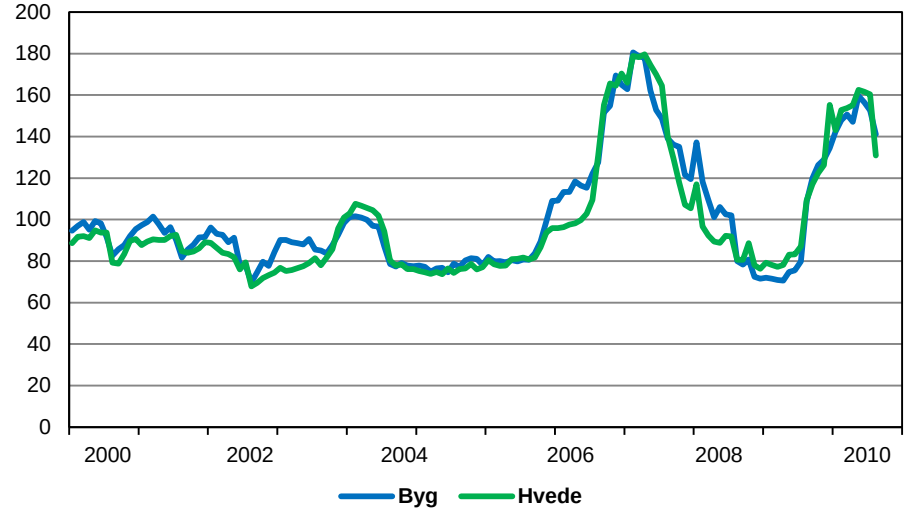

Kilde: Danmarks Statistik (d).

Den danske kornhøst i 2011 er præget af den meget våde sommer, som har reduceret høstudbytterne. Skønsmæssigt antages det, at omkring 20 tus. ha ikke har kunnet høstes. Høstudbytterne er imidlertid skønnet at være lidt større end i 2010 (men mindre end gennemsnittet af de seneste 5 år). Samlet vurderes det, at kornproduktionen vil være 1,4 pct. større end i 2010. Med det skønnede prisniveau vil produktionsværdien for korn udgøre 13,1 mia. kr. eller 50 pct. højere end i 2010.

De gennemsnitlige danske afregningspriser for korn i 2012 forventes at falde med 12 pct. i forhold til 2011. Det skal ses i sammenhæng med den begrænsede globale vækst, som lægger en dæmper på efterspørgslen. Selv om efterspørgslen stiger, skønnes det, at produktionen vil stige i samme omfang under forudsætning af normal høst.

Den danske høst i 2012 vil også være præget af den våde sensommer, som har gjort det meget vanskeligt at etablere vintersæden. Det skønnes således, at arealet med vinterkorn vil falde fra 940 tus. ha i 2011 til 781 tus. ha i 2012. Det giver – alt andet lige – en lavere kornhøst, da udbyttet fra vinterhvede er væsentligt større end vor vårbyg. Det samlede areal med korn forventes derimod at stige med 3,7 pct. som følge af tilsvarende vanskeligheder med at etablere vinterraps. Under forudsætning af en normal høst skønnes det derfor, at kornhøsten vil nå op på 9,2 mio. tons. Med det anslåede prisniveau vil produktionsværdien i 2012 være i omegnen af 12,0 mia. kr. eller 9 pct. mindre end i 2011.

Frø til udsæd

Det europæiske produktionsareal med græsfrø blev reduceret med 21 pct. fra 2009 til 2010 som følge af faldende efterspørgsel, hvilket medførte, at den europæiske produktion af græsfrø blev reduceret med 13 pct. Da efterspørgslen i mellemtiden er øget – blandt andet stimuleret af et par hårde vintre – er de bugnende lagre blevet reduceret med et heraf følgende højere priser. Samtidig har en styrkelse af dollarkursen gjort det mindre attraktivt at importere amerikansk græsfrø til det europæiske marked. På det grundlag skønnes det, at afregningsprisen på græsfrø gennemsnitligt er øget med omkring 39 pct. fra 2010 til 2011.

Den danske høst af græsfrø, som også er præget af de vanskelige høstvilkår, forventes imidlertid at blive lidt under middel, om end der er betydelig variation mellem arterne. Høsten af rajgræs forventes eksempelvis at være over middel. Da høstarealet med græsfrø i 2011 er næsten identisk med 2010-arealet, bliver den lavere produktion imidlertid mere end opvejet af de højere priser. Den samlede produktionsværdi forventes derfor at stige fra 0,64 mia. kr. i 2010 til 0,79 mia. kr. i 2011.

De højere priser på græsfrø giver et incitament til at øge den europæiske produktion af græsfrø. Prisniveauet for hvede gør det imidlertid attraktivt at erstatte frøarealerne med hvede i mange af de europæiske lande med mere gunstigt klima for hvedeproduktion. Herved presses prisen yderligere op.

De højere frø-priser giver forventning om et større græsfrøareal i 2012. Den besværlige høst i 2011 har imidlertid bevirket, at mange udlæg er blevet ødelagt af mejetærskere, ligesom det i mange tilfælde ikke har været muligt at fjerne halmen fra dækssæden. Konsekvenserne er, at høstarealet i 2012 kun forventes at blive lidt større end i 2011. Det presser priserne yderligere op. Når effekten af det danske frøareal er så stor, skyldes det, at Danmark tegner sig for en tredjedel af produktionsarealet i EU-27. I 2010 tegnede Danmark sig således for 40 pct. af EU's produktion af græsfrø.

Med nogen usikkerhed skønnes det, at de gennemsnitlige frø-priser fra 2011-høsten til 2012-høsten øges med 5 pct. Under forudsætning af et gennemsnitligt høstudbytte vil den samlede produktionsværdi for 2012-høsten stige til 0,83 mia. kr.

Raps

De seneste prognoser tyder på, at den globale produktion af oliefrø i 2011 vil være nogenlunde på samme niveau som 2010-høsten. Det er til trods for en mindre sojahøst i USA i kraft af et mindre høstareal og –udbytte. Forbruget af oliefrø og oliefrøprodukter – fra især Kina – er derimod stigende. Herved reduceres lagrene og presser prisen op, hvilket har en afsmittende effekt på rapspriserne[2]. De første 9 måneder af 2011 viser således, at de danske rapspriser er steget med 51 pct. sammenlignet med den tilsvarende periode for 2010. Prisen toppede imidlertid i marts; den gennemsnitlige stigning vil derfor være lidt mindre.

I 2012 må afregningsprisen forventes at være noget mindre, idet det høje prisniveau er et incitament til at øge produktionen af oliefrø med et større udbud til følge. Konkret er det skønnet, at den gennemsnitlige afregningspris vil falde med 13 pct. Støtten til biobrændstoffer udgør her et stort usikkerhedsmoment. På den ene side kan det således forventes, at ønsket om at øge produktionen af biobrændstoffer vil øge efterspørgslen efter oliefrø, som vil drive priserne op. På den anden side vil den betrængte økonomiske vækst i OECD-landene gør det nærliggende at reducere støtten til biobrændstoffer.

Den danske rapsproduktion i 2011 må forventes at være væsentlig mindre end i 2010. Dels er produktionsarealet 9 pct. mindre, dels forventes høstudbyttet at være 8 pct. lavere i kraft af både en hård vinter og vanskelige høstforhold. I kraft af den højere

[2] Markedet for raps er tæt knyttet til markedet for andre oliefrø, hvoraf sojabønner tegner sig for over halvdelen af den globale produktion.

pris forventes produktionsværdien alligevel at ville stige fra 1,56 mia. kr. i 2010 til 1,97 mia. kr. i 2011.

Den danske rapshøst i 2012 forventes at være endnu mindre i kraft af vanskeligheder ved at etablere vinterrapsen. Det skønnes herved, at rapsarealet kun vil udgøre 97 tus. ha svarende til omkring to tredjedele af produktionsarealet i 2011. Under forudsætning af en normalhøst, må høsten derfor forventes at blive reduceret med omkring 25 pct. Med den anslåede pris vil produktionsværdien for raps i 2012 være i omegnen af 1,29 mia. kr.

Sukkerroer

Roehøsten forventes, som følge af den megen regn, at nå op på 70 tons roer pr. ha i 2011. Og selv om det skønnes, at sukkerprocenten vil være mindre end normalen, forventes det, at høstudbyttet vil nå op på 12 tons polsukker i 2011, hvilket kun er overgået i rekordåret 2009. Produktionen forventes derfor at nå op på 463.000 tons polsukker, idet der også er taget hensyn til et mindre tab som følge af vandlidende marker. Produktionsniveauet, som er 13 pct. højere end i 2010, vil overskride sukkerkvoten på ca. 391.000 tons polsukker.

En mindre del af det overskydende sukker anvendes som industrisukker. Hertil kommer, at det forventes, at Nordic Sugar vil søge og få positivt tilsagn om at konvertere en del overskydende sukker til kvotesukker. Denne forventning er baseret på de høje verdensmarkedspriser, som til tider har været højere end sukkervirksomhedernes salgspris i EU, hvilket har gjort det mindre attraktivt at sælge hvidt sukker til EU, skønt de 50 fattigste lande siden 2009 har haft fri adgang til EU-markedet. Ikke desto mindre må det forventes, at en del af det overskydende sukker må overføres til 2012.

Produktionsværdien for roeproduktionen forventes at udgøre 0,77 mia. kr. i 2011. Det er 3,8 pct. højere end i 2010. Den begrænsede stigning skyldes, at kontraktprisen for polsukker er reduceret med godt 9 pct. I 2012 øges kontraktprisen med gennemsnitligt 1.400 kr. pr. ha i form af et markedstillæg og kontraktopfyldelsestillæg, som skal sikre sukkerroerenes konkurrenceevne i forhold til alternative afgrøder. Herved er prisen på polsukker reelt tilbage på 2010-niveau. Under forudsætning af en normalhøst vil produktionsværdien i 2012 dermed udgøre 0,75 mia. kr.

Kartofler

Kartoffelhøsten har også været præget af sommerens megen regn. Det har især ramt kartoffelavlen på de lavtliggende arealer. Det skønnes således, at høsten er gået tabt

på 5-7 pct. af produktionsarealet. Udbytterne på det høstede areal er dog skønnet at være lidt højere end gennemsnittet af de seneste 5 år og endnu højere for kartofler til melproduktion. Den samlede kartoffelproduktion skønnes således at være steget med 22 pct. fra 2010 til 2011, hvoraf en del af stigningen dog skal tilskrives et større produktionsareal, som er vokset fra 38,4 til 41,5 tus. ha.

Priserne er imidlertid samtidig steget. Konkret forventes det, at de gennemsnitlige kalenderårspriser på spisekartofler er steget med 11 pct. fra 2010 til 2011, hvorimod kartofler til melproduktion kun er steget med 4-5 pct., og prisen på læggekartofler er uændret. Prisstigningen på konsumkartofler er især drevet af en ekstraordinær stor eksport til Rusland, som var plaget af stor tørke i sommeren 2010. Men der var også flere andre lande med lav produktion i 2010.

Den større produktion og de højere priser forventes at øge produktionsværdien fra 0,83 mia. kr. i 2010 til 1,11 mia. kr. i 2011. I 2012 forventes produktionsværdien imidlertid at falde til 0,93 mia. kr. under forudsætning af normal høst. Reduktionen skyldes først og fremmest udsigten til lavere priser på spisekartofler i kraft af et større areal og generelt større høstudbytter i 2012 i Nordeuropa med heraf følgende forringet mulighed for eksport. Den forventede lavere pris vil formentlig give sig udslag i et reduceret produktionsareal med spisekartofler. Arealet med industrikartofler er derimod skønnet uændret, idet det er forventet, at prisen på kartofler til melproduktion vil være uændret. Der er imidlertid betydelig usikkerhed på både pris- og arealskøn, idet EU-støtten til kartoffelstivelse afkobles fra 2012.

Grovfoder

Grovfoderproduktionen forventes at være steget med godt 8 pct. fra 2010 til 2011 målt i foderenheder og forventes at blive nogenlunde uændret i 2012 under forudsætning af en normalhøst. Det er i den sammenhæng skønnet, at grovfoderarealet og dets sammensætning er nogenlunde uændret. Ændringen i produktionen er derfor primært knyttet til ændring i høstudbyttet fra især fodermajs og græs i omdrift.

Danmarks Statistik opgør grovfoderproduktionen som et gennemsnit af det foregående og det pågældende års høstudbytte. Ved den regnemetode falder grovfoderproduktionen med 0,5 pct. fra 2010 til 2011 og stiger med 3,8 pct. fra 2011 til 2012.

Grovfoderproduktionen er primært en intern produktion og der er derfor kalkuleret med en intern grovfoderpris på 1,10 kr. pr. FE i 2010 stigende til 1,20 kr. i 2011 og 2012[3]. Det skal i den sammenhæng bemærkes, at værdien af grovfoderproduktionen indgår i både produktionsværdien og i produktionsomkostningerne (værdi af forbrug i produktionen) i jordbrugets bruttofaktorindkomst.

Med det givne produktions- og prisniveau er grovfoderproduktionen anslået til at stige fra 4,0 mia. kr. i 2010 til 4,4 mia. kr. i 2011 og yderligere til 4,5 mia. kr. i 2012.

Gartneriprodukter

Gartneriproduktionen tegnede sig i 2010 for 4,3 mia. kr. eller godt 6 pct. af produktionsværdien for den samlede jordbrugssektor. Omkring halvdelen af værdien af gartneriproduktionen hidrører for potteplanter.

I 2011 forventes produktionen at stige med 0,4 pct. og yderligere med 0,5 pct. i 2012. Ændringen er knyttet til et forventet fald i produktionen af frugt og bær og en stigning i produktionen af frilandsgrønsager.

Afregningspriserne forventes at stige med 1,3 pct. fra 2010 til 2011 og yderligere med 1,9 pct. i 2012. Ændringen er en følge af flere modsatrettede effekter. Priserne på potteplanter er således steget med 3 pct. i de første 10 måneder af 2011 i forhold til den tilsvarende periode i 2010. Det skønnes derfor, at 2011-piserne vil være 3 pct. højere end i 2010. I 2012 forventes med stor usikkerhed en tilsvarende stigning. Afregningspriserne for frilandsgrønsager forventes ligeledes at stige med 3 pct. i 2011, hvorimod stigningen sandsynligvis vil være mindre i 2012. Afregningspriserne for væksthusgrønsager skønnes derimod at falde med 5 pct. i 2011, hvilket bl.a. skal ses i sammenhæng med VTEC-bakterien i Tyskland, som også havde en reducerende effekt på efterspørgslen efter grønsager i Danmark og resten af Europa. I 2012 forventes priserne med stor usikkerhed at være uændret.

På grundlag af den forventede ændring i produktionen og afregningspriserne anslås produktionsværdien i 2011 at stige til 4,4 mia. kr. og yderligere til 4,5 mia. kr. i 2012. Estimatet for 2012 er dog forbundet med betydelig usikkerhed.

---

[3] Den interne grovfoderpris er baseret på omkostninger ved produktion af grovfoder med et afgrødemiks bestående af 40 pct. fodermajs, 10 pct. byghelsæd, 30 pct. slætgræs og 20 pct. slætgræs inklusiv afgræsning. Hertil adderes et mistet dækningsbidrag ved en alternativafgrøde, jf. Videncentret for Landbrug (2011a).

Mælk

Den globale mælkeproduktion forventes at stige med 14 mio. tons til 728 mio. tons i 2011. Det svarer til en stigning på 2 pct., hvilket er på niveau med gennemsnittet af de seneste 10 år. Væksten kommer først og fremmest fra Asien med Indien og Kina i spidsen, som tilsammen tegner sig for en stigning på 10 ud af de i alt 14 mio. tons. Produktionen anvendes alene til hjemmemarked; eksporten fra Asien er således uændret. Uden Asien forventes mælkeproduktionen kun at vokse med 0,8 pct.

Blandt de større eksporterende mælkeproducenter forventes produktionen i New Zealand øget med 4,5 pct. fra 2010 til 2011[4]. De tilsvarende vækstrater fra Sydamerika[5], USA og EU udgør hhv. 1,6, 1,5 og 1,0 pct. Den øgede produktion i disse lande er primært gået til øget eksport. Landene tegner sig således for en samlet eksportstigning på 2,2 mio. tons ud af en forventet global stigning i samhandlen på 2,5 mio. tons.

I Danmark forventes mælkekvoten udnyttet fuldt ud. Det indebærer en næsten uændret mælkeproduktion i 2011. Nok er mælkekvoten steget med 1 pct. fra 2010/11 til 2011/12, men kvoteoverskridelsen i 2010/11 udløste en superafgift på 64 mio. kr. Det vurderes derfor, at mælkeproduktionen vil lande på den sikre side af kvotegrænsen.

Stærk efterspørgsel efter mejeriprodukter i Asien har øget priserne. FAO's fødevareprisindeks for de første 9 måneder af 2011 viser således en stigning i de gennemsnitlige priser på mejeriprodukter på 12,8 pct. sammenlignet med den tilsvarende periode i 2010. Indekset toppede imidlertid i juli som følge af en afdæmpet efterspørgsel, og indekset er frem til oktober efterfølgende faldet næsten lige så meget, som det steg i første halvår. Den øgede efterspørgsel har imidlertid reduceret lagrene, og det forventes derfor, at priserne vil stabilisere sig ved udgangen af året.

De danske mælkenotering har også været stigende i 2011 og kulminerede i juli, hvorefter prisen faldt, jf. figur 1.2. På grundlag af den hidtidige udvikling er det vurderet, at den gennemsnitlige mælkepris inkl. efterbetaling og konsolidering øges med 10 pct. fra 2010 til 2011.

---

[4] Den høje vækstrate skyldes et lavt udgangspunkt. New Zealand var således plaget af tørke i 2010, hvilket har haft stor indflydelse på mælkeproduktionen grundet i den ekstensive produktionsform. I 2011 har der derimod været tilstrækkelig nedbør.

[5] Den argentinske mælkeproduktion forventes at stige med godt 9 pct., hvorimod den brasilianske produktion forventes at falde med 2 pct.

Figur 1.2. Mælkenoteringen, øre pr. kg (4,2 pct. fedt, 3,4 pct. protein)

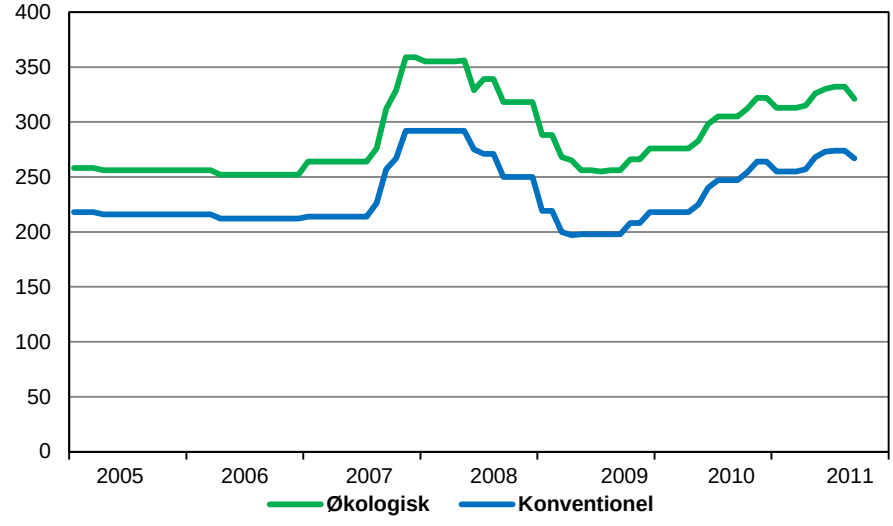

Kilde: Videncentret for Landbrug (2011).

Med den forventede gennemsnitlige pris og produktion vil produktionsværdien fra mælk øges fra 12,2 mia. kr. i 2010 til 13,4 mia. kr. i 2011. Til 2011-resultatet skal imidlertid ekstraordinært adderes en engangsudbetaling fra Arla Foodss strategifond. I forbindelse med Arla Foodss fusion med det tyske Hansa-milch har Arla Foodss bestyrelse således vedtaget, at Arla Foodss andelshavere udbetales 7,5 øre pr. kg indvejet mælk i 2010. Da Arla Foodss danske andelshavere leverede 4.345 mio. kg mælk i 2010, beløber det sig til 326 mio. kr.

Mælkekvoten forventes også at blive udnyttet fuldt ud i 2012. Det indebærer, at produktionen øges med 1 pct. svarende til stigningen i mælkekvoten. Den gennemsnitlige mælkepris inkl. efterbetaling og konsolidering er skønnet at falde med 3,3 pct. i 2012. Niveau forventes at indfinde sig ved udgangen af 2011 for herefter at være rimelig stabil i 2012. Den lavere gennemsnitlige pris bevirker, at produktionsværdien i 2012 vil falde til omkring 13,1 mia. kr.

Slagtekvæg

I 2011 forventes den globale produktion af oksekød at falde med 0,5 pct. i forhold til 2010. Reduktionen gælder alle verdensdele med undtagelse af Oceanien, hvor pro-

duktionen stiger med 0,6 pct. i kraft af en australsk produktionsudvidelse på 2,5 pct. I USA – verdens største oksekødsproducent – forventes produktionen at falde med 0,3 pct. I Asien forventes produktionen også at falde. Det gælder stort set alle lande med undtagelse af Indien, hvor produktionen forventes at stige med 5 pct. I Sydamerika forventes produktionen reduceret med 1,3 pct. Det er især forårsaget af Argentina, hvor produktionen forventes at falde med 4 pct., men også i Brasilien – verdens anden største oksekødsproducent – forventes produktionen at falde (0,8 pct). Reduktionen i Brasilien må primært tilskrives oversvømmelser i foråret, hvor store kvægbestande er blevet flyttet med vægttab til følge.

I Europa forventes produktionen af oksekød at falde med 0,3 pct. Der er imidlertid modsatrettede tendenser. I EU forventes produktionen at stige med 0,4 pct., hvorimod produktionen i Rusland forventes at falde med 2,0 pct.

Den forventede reduktion i produktionen på 0,5 pct. skal sammenholdes med et forventet fald i forbruget på 0,2 pct. Herved reduceres lagrene med øget priser til følge. Det faldende forbrug dækker over en stigning i forbruget i Asien, Sydamerika og Oceanien og et fald i forbruget i Nordamerika og Europa. Samtidig er eksporten ændret markant. I Brasilien – verdens største eksportør af oksekød – forventes eksporten reduceret med 10 pct. til fordel for hjemmemarkedet, hvor der er en stigende købedygtig middelklasse. I Australien – verdens hidtil anden største eksportør af oksekød – forventes eksporten også reduceret til trods for en øget produktion. I USA forventes eksporten derimod at stige med 19 pct., hvorved USA bliver verdens anden største eksportør af oksekød.

I EU forventes forbruget af oksekød at falde med 0,8 pct., samtidig med at eksporten stiger. Herved når eksporten af oksekød op på niveau med importen. Eksporten er især gået til Rusland, Tyrkiet og lande i Østen, og da eksporten fra de sydamerikanske lande er faldet, har det været medvirkende til, at der kunne opnås højere priser. I Danmark er det på baggrund af den hidtidige prisudvikling skønnet, at afregningspriserne for oksekød i gennemsnit vil stige med godt 13 pct. fra 2010 til 2011. Lidt mere for køer og mindre for kalve.

Produktionen af oksekød i Danmark forventes at falde med 2,5 pct. fra 2010 til 2011. Reduktionen skyldes først og fremmest en forventning om lavere slagtevægte baseret på de første 9 måneder af 2011. Hertil kommer, at kobestanden er svagt faldende, idet den øgede mælkekvote opvejes af en øget mælkeydelse. Endelig er eksporten af spædkalve steget og forventes at udgør 24 tus. stk. i 2011. En del af stigningen i 2011

beror på problemer med at tilvejebringe halm som følge af den våde høst. Med den anslåede pris- og produktionsudvikling forventes produktionsværdien for slagtedyr at stige fra 2,48 mia. kr. i 2010 til 2,79 mia. kr. i 2011.

I 2012 forventes de danske afregningspriser at kunne øges yderligere med gennemsnitligt 4,0 pct. Der er flere grunde til det skøn. For det første vurderes det, at ændringen i produktionen i EU vil være begrænset; kobestanden har således været faldende i de senere år. For det andet forventes eksporten fra Sydamerika at være nogenlunde uændret. Dels er det mere attraktivt at forsyne den voksende middelklasse i Sydamerika, dels kan de gode priser på soja gør det hensigtsmæssigt at omlægge produktionen.

I 2012 er det anslået, at produktionen kun falder med 0,5 pct. Herved vil produktionsværdien stige til 2,89 mia. kr. i kraft af det højere prisniveau. I den skønnede reduktion i produktionen er det forudsat, at slagtevægtene er uændret. Der vil derimod fortsat være et mindre fald i kobestanden i kraft af ydelsesfremgangen, som delvist opvejes af stigningen i mælkekvoten på 1 pct. Spædkalveeksporten forventes desuden at stige yderligere til 27 tus. stk. i 2012 i kraft af den reducerede koblede handyrpræmie, som gør det mindre attraktivt at producere handyr[6].

Svin

Den globale svineproduktion forventes at stige med 0,9 pct. fra 2010 til 2011. Stigningen kommer primært fra Kina (2,0 pct.). Uden Kina, som tegner sig for næsten halvdelen af den globale svineproduktion, ville produktionen være uændret. Forbruget af svinekød forventes derimod kun at stige med 0,7 pct. Igen gælder det, at det er Kina, som bidrager til det øgede forbrug. Uden Kina ville forbruget falde med 0,6 pct.

I hele Asien forventes produktionen at stige med 1,2 pct. Det er her Kina, der bidrager med den relativt høje vækst. I Korea, hvor produktionen er plaget af mund- og klovsyge, skønnes produktionen at falde med 25 pct., hvilket resulterer i øget import, men også i et væsentligt lavere forbrug (8 pct.). I Sydamerika, der er domineret af Brasilien, forventes produktionen at stige med 1,4 pct. Den øgede produktionen går primært til hjemmemarkedet; eksporten er således faldende. Det modsatte gør sig gældende i

[6] Siden 2005 har der været ydet en handyrpræmie på ca. 1.175 kr. pr. ungtyr. Det faktiske beløb er betinget af kursen på euro i støtteudbetalingsåret. Der er imidlertid et budgetloft på 246 mio. kr. svarende til 209.000 tyre. Overskrides loftet reduceres handyrpræmien forholdsmæssigt. Fra og med 2012 afkobles 60 pct. af støtten.

Nordamerika. Her forventes produktionen at stige med 0,9 pct. samtidig med at forbruget falder med 2,7 pct. Reduktionen skyldes den økonomiske afmatning i USA, hvor forbruget forventes at falde med 3,4 pct. Eksporten skønnes derfor at blive øget med 17 pct.

I Europa forventes produktionen at være øget med 0,2 pct. Væksten spænder over en uændret produktion i EU og en stigning i Rusland på 2,2 pct. I Rusland er importen samtidig steget med henblik på at dække et øget forbrug (2,4 pct.). I EU forventes forbruget derimod at falde med 0,7 pct., hvilket bl.a. skal tilskrives den våde sommer, idet det stigende forbrug i sommerperioden er udeblevet. I stedet forventes eksporten fra EU øget med 7,3 pct., hvilket har bidraget til at reducere presset på EU-markedet.

Svineproduktionen i Danmark anslås til at falde med 2,9 pct. fra 2010 til 2011. Skønnet er baseret på, at bestanden af årssøer er reduceret med næsten 30 tus. Og selv om antallet af fravænnede gris pr. årsso forventes at stige, så er det ikke tilstrækkeligt til at udligne den faldende sobestand. Desuden er det skønnet, at eksporten af smågrise vil stige fra 7,5 mio. stk. i 2010 til knap 7,8 mio. stk. i 2011, som ligeledes har en negativ effekt på produktionen[7].

I 2012 forventes den danske svineproduktion derimod at stige med 1,3 pct. Der er i dette skøn antaget, at sobestanden vil være nogenlunde uændret, at antallet af fravænnede grise vil stige med 0,2 grise pr. årsso, og at antallet af eksporterede smågrise vil falde til 7,6 mio. stk. Sidstnævnte skal ses i sammenhæng med, at det for andet år i træk er lykkedes at få den danske svineafregning på niveau med Tyskland, hvilket har en reducerende effekt på salget af smågrise til Tyskland. Omvendt vil kravet om løsgående drægtige søer fra 1. januar 2013 mindske den tyske produktion og dermed øge den tyske efterspørgsel efter smågrise, idet Danmark er nået længere med at opfylde 2013-reglen[8].

[7] Eksporten af levende slagtesvin forventes derimod at falde fra 0,8 mio. stk. i 2010 til 0,4 mio. stk. i 2011. Det berører imidlertid ikke den danske produktion, men har betydning for leverancen til de danske slagterier.

[8] Det skønnes, at omkring 70 pct. af de drægtige søer i Danmark er løsgående. I den nordlige del af Tyskland anslås andelen til 60-65 pct., hvorimod den sydlige del kun omfatter 30-40 pct. af søerne. I Frankrig og Italien er andelen opgjort til 30 pct. og for Spanien til 25 pct. (Videncenter for Svineproduktion, 2011)

I Danmark har slagtesvinenoteringen i hovedparten af 2011 ligget over 2010-niveauet, jf. figur 1.3. En del af stigningen i den første periode skal dog tilskrives EU-tilskud til oplagring af svinekød, som reducerede udbuddet med øgede priser til følge. Den sædvanlige større efterspørgsel – og dermed også relativt højere noteringer – i sommerperioden udeblev derimod som følge af den våde sommer, men også som følge af afsætningen af det oplagrede svinekød. Når noteringen alligevel er steget for perioden som helhed, skal det tilskrives øget eksport fra EU til især Kina, Korea og Rusland. Herved reduceres udbuddet på det europæiske marked med en højere pris til følge.

Figur 1.3. Slagtesvinenoteringen, kr. pr. kg

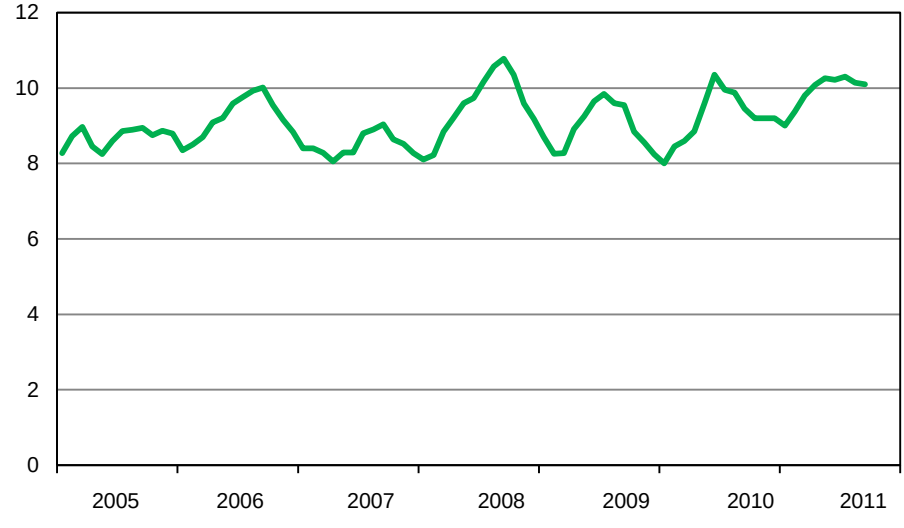

Kilde: Videncentret for Landbrug (2011).

For Danmark er det skønnet, at de gennemsnitlige afregningspriser fra 2010 til 2011 for svinekød inkl. efterbetaling vil stige med 8,9 pct. Fra 2011 til 2012 forventes en yderligere stigning på 3,2 pct. Sidstnævnte skøn er først og fremmest baseret på et forventet fald i svineproduktionen i EU, idet det skønnes, at 2013-reglen resulterer i nedgang i produktionen hen imod udgangen af 2012. Endvidere må det forventes, at den kinesiske vækst giver anledning til øget import af svinekød, idet den kinesiske produktion ikke har kunnet følge med efterspørgslen, hvilket har givet anledning til gigantiske prisstigninger. Det øger selvsagt incitamentet til en øget kinesisk produkti-

on, men en øget produktion vil i stigende omfang medføre øget import af fordyrende foder som følge af mangel på landbrugsjord.

Da reduktionen i den danske svineproduktion er mindre end stigningen i afregningspriserne, forventes produktionsværdien at ville stige fra 19,1 mia. kr. i 2010 til 20,2 mia. kr. i 2011. I 2012 forventes produktionsværdien øget til 21,4 mia. kr. i kraft af dels den større produktion, dels det højere prisniveau.

Slagtekyllinger
Den globale produktion af slagtefjerkræ forventes at stige med 3,1 pct. fra 2010 til 2011, mens forbruget forventes at stige i næsten samme omfang. Stigningerne gælder alle verdensdele, om end der er forskelle. Den største vækstrate i produktionen er i Sydamerika (4,7 pct.). Det er foranlediget af Brasilien, hvor produktionen stiger med 5,2 pct. og forbruget med 5,5 pct., men hvor eksporten immervæk øges med 4,5 pct.

Den laveste vækstrate i produktionen er i Nordamerika (1,3 pct.), hvilket skyldes, at produktionen i USA kun forventes øget med 1,4 pct., som primært anvendes til øget forbrug (2,2 pct.); eksporten forventes således at falde med 2,0 pct.

I Kina forventes produktionen at stige med 5,1 pct., som primært anvendes til hjemmemarkedet.

I Europa forventes produktionen at stige med 3,8 pct. Denne vækst dækker over en stigning i EU på 2,2 pct. og en stigning i Rusland på 9 pct. Hvor den russiske produktionsstigning primært anvendes til hjemmemarkedet med en mindre import til følge, giver produktionsstigningen i EU anledning til en øget eksport. Forbruget i EU øges imidlertid samtidig med 1,3 pct., hvilket sammen med den øgede eksport giver anledning til højere priser.

Den danske produktion af slagtefjerkræ er skønnet til at falde med 2,1 pct. fra 2010 til 2011. Forventningen er baseret på slagtningerne af fjerkræ i de første halvår af 2010; leverancen til slagterierne i 2. kvartal af 2011 er således 2,5 pct. lavere end i den tilsvarende periode i 2010.

De gennemsnitlige afregningspriser for de danske slagtekyllinger er anslået til at stige fra 546 øre pr. kg i 2010 til 647 øre pr. kg i 2011. Forventningen er baseret på prisudviklingen i de første 9 måneder af 2011 i forhold til den tilsvarende periode i 2010 samt det forhold, at prisen toppede i august. På det grundlag forventes det, at produk-

tionsværdien for slagtefjerkræ i 2011 vil lande på 1,89 mia. kr., hvor den i 2010 udgjorde 1,63 mia. kr.

I 2012 forventes den gennemsnitlige pris derimod at falde med 1,4 pct. Det skal ses i sammenhæng med, at slagtekyllingeproduktionen i EU i 2012 er skønnet til at stige lidt mere end forbruget samtidig med at produktionen i Brasilien, som er verdens største fjerkræeksportør, er prognosticeret til at stige med 5 pct. i 2012. Produktionen i Danmark forventes derimod at være uændret i 2012. Produktionsværdien skønnes derved at falde til 1,87 mia. kr. i 2012 eller 1,4 pct. mindre end i 2011.

Konsumæg

Næsten hele ægproduktionen i Danmark sælges til detailmarkedet, hvorimod æg til industrien primært er baseret på import. Omvendt er ægproduktionen til detailmarkedet kun i begrænset omfang påvirket af import. Udsving i prisen på æg har derfor også været begrænset. På grundlag af de første 9 måneder af 2011 er det skønnet, at den gennemsnitlige pris på æg vil falde med 1,9 pct. fra 2010 til 2011. Reduktionen spænder over en stigning for økologiske æg, skrabeæg samt æg fra fritgående høns og et fald i prisen for buræg[9].

Produktionen i 2011 har været stigende. På grundlag af det hidtidige salg til ægpakkerierne er det skønnet, at produktionen vil stige med knap 8 pct. Det skyldes et væsentligt større salg til industrien. Stigningen er imidlertid også præget af skæringsdatoen for krav om berigede bure[10]. Da produktionen stiger mere end prisen falder, vurderes det, at produktionsværdien for konsumæg stiger fra 0,61 mia. kr. i 2010 til 0,64 mia. kr. i 2011.

Produktionen i 2012 forventes at være væsentlig mindre. Konkret skønnes det, at produktionen vil være i størrelsesorden 64 mio. kg eller 6 pct. mindre end i 2010. Ni-

[9] I de første 9 måneder af 2011 er prisen på økologiske æg steget med 4,6 pct. i forhold til den tilsvarende periode i 2010. Æg fra fritgående høns og skrabeæg er steget med hhv. 0,4 og 0,1 pct., hvorimod æg fra burhøns er faldet med 6,2 pct. (Videncentret for Landbrug, 2011). Sidstnævnte skyldes et forholdsvis stort salg til industrien til en væsentlig lavere pris.

[10] Pr. 1. januar 2012 træder forbuddet mod de nugældende buranlæg i kraft i hele EU. Ved de nuværende bestemmelser skal der være mindst 0,25 kvadratmeter for hver fire høner. I stedet skal der anvendes såkaldte berigede bure, hvor hønsene får 25 pct. mere plads, de får en rede samt en siddepind og mulighed for at sandbade. Der er imidlertid 12 EU-lande, som ikke skønnes, at ville leve op til kravet. Der er derfor overvejelser om fortsat mulighed for salg af buræg til hjemmemarkedet.

veauet svarer til den trendmæssige udvikling. Den lavere produktion er grundet i, at der p.t. dels er en overproduktion af konsumæg, dels vil kravet om berigede bure få nogle producenter til at indstille produktionen. Indskrænkningen vil især berøre produktionen af buræg, som omvendt vil give anledning til højere gennemsnitlige priser. Konkret er det skønnet, at de gennemsnitlige afregningspriser vil stige med 2 pct. I den sammenhæng er der også skelet til de forventede øgede foderomkostninger, som forventes overvæltet på afregningspriserne. Herved er det skønnet, at produktionsværdien i 2012 vil være i omegnen af 0,62 mia. kr.

Pelsdyr

Auktionpriserne på de dansk producerede minkskind i 2010 blev rekordhøje[11]. Konkret nåede den gennemsnitlige pris op på 401 kr. pr. minkskind eller 19 pct. højere end den gennemsnitlige pris på 2009-produktionen. Det er til trods for et højt udgangspunkt, jf. figur 1.4.

Figur 1.4. Gennemsnitlig årlig auktionspris for danske minkskind, kr. pr. skind

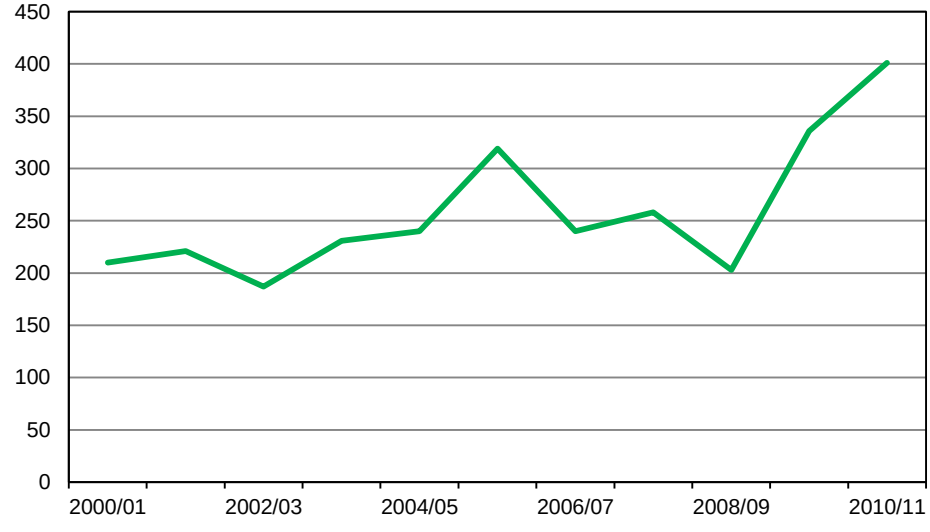

Kilde: Kopenhagen Fur (2011).

[11] Værdien af pelsdyrproduktionen for et givet kalenderår opgøres af Danmarks Statistik på grundlag af årets produktion og de priser, hvortil den pågældende produktion afsættes, hvilket sædvanligvis sker på december-auktionen i det pågældende år samt på fire auktioner i det efterfølgende år.

De høje priser skyldes stigende efterspørgsel på pelsskind fra især Kina, som tegner sig for 85-90 pct. af den danske eksport af minkskind. Den stigende efterspørgsel er især muliggjort af den høje kinesiske vækstrate, som frembringer en voksende købestærk middelklasse. Men der er også stigende efterspørgsel fra Rusland, Vesteuropa og USA, som kunne tyde på en ændring i moden. Desuden har de sidste par års hårde vintre været med til at øge efterspørgslen og dermed til at presse prisen op.

Den danske produktion af minkskind nåede op på 14 mio. stk. i 2010. Hertil kommer et mindre antal chinchilla- og ræveskind. Med det givne prisniveau nåede produktionsværdien op på 5,54 mia. kr. efter fradrag af salgsgebyr.

Produktionen af minkskind har i de senere år været uændret. Et svagt faldende antal avlstæver er således blevet opvejet af et stigende antal hvalpe pr. tæve. Avlsdyrtællingen i 2011 indikerer imidlertid en stigning i antallet af minktæver på 120.000 stk. (Clausen, 2011). Herved vil produktionen af minkskind i 2011 stige til omkring 14,6 mio. stk. Da antallet af pelsdyrfarme har været jævnt faldende i det sidste årti, synes der ikke at være grundlag for at forvente en yderligere fremgang i avlsbestanden. Det forventes derfor, at produktionen af minkskind i 2012 ligeledes vil være i omegnen af 14,6 mio. stk.

Det har i flere omgange været den gængse opfattelse, at prisniveauet på minkskind har nået grænsen for, hvad markedet er villig til at betale. Ikke desto mindre er skindpriserne steget gang på gang. Alligevel er der i nærværende opgørelse – med meget stor usikkerhed – kalkuleret med, at den gennemsnitlige pris for den danske produktion i 2011 vil falde til 325 kr. pr. skind efter salgsafgift. I den vurdering er der taget udgangspunkt i, at alle markeder uden for Kina er belastet af en lav vækst, at selv Kinas vækstrate har fået et nøk nedad og at pelsdyrbranchen næppe bliver begunstiget af endnu en hård vinter for tredje år i træk. Med den skønnede produktion vil produktionsværdien af pelsskind dermed udgøre 4,79 mia. kr. i 2011. Det er vurderet, at det ligeledes vil være niveauet i 2012.

1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug

Produktionsomkostninger ved jordbrugsproduktionen – inklusive arbejdsvederlag til brugerfamilierne – er skønnet til at stige fra 68,5 mia. kr. i 2010 til 74,2 mia. kr. i 2011, jf. tabel 1.3. Stigningen skyldes højere priser, som gennemsnitligt forventes at stige med 9,5 pct., hvorimod faktorforbruget forventes at falde med 1,1 pct.

De større produktionsomkostninger i 2011 skyldes først og fremmest højere foderomkostninger, som forventes at stige fra 20,9 mia. kr. til 25,6 mia. kr. Stigningen er knyttet til højere foderpriser (22,5 pct.). Det er her de høje kornpriser, som slår igennem. Det skal i den sammenhæng bemærkes, at foderomkostningerne opgøres inklusiv forbrug at eget produceret korn og grovfoder, ligesom produktionsværdien modsat også omfatter høsten af internt omsat korn og frovfoder. Prisudviklingen på sojaskrå forventes derimod at være væsentlig mindre i kraft af en rekord stor produktion af soja.

Energiomkostningerne forventes imidlertid også at stige betragteligt, hvilket igen er prisrelatereret. Det har også en effekt på kunstgødningspriserne. Gødningspriserne er samtidig præget af en større efterspørgsel fra Sydøstasien, Kina og Sydamerika. Efterspørgslen er især stor fra Kina, som samtidig har indskrænket eksporten af gødning.

Arbejdsomkostningerne inklusiv vederlag til brugerfamilien forventes derimod at falde med 0,22 mia. kr. fra 2010 til 2011. Det er grundet i den fortsatte udvikling i arbejdsproduktiviteten, som dog skønnes at være mindre end i de foregående 10 år som følge af en opbremsning i strukturudviklingen og det lavere investeringsniveau. Den forventede yderst moderate prisudvikling på arbejdskraft virker i modsat retning. De første 9 måneder af 2011 indikerer således, at prisen på arbejdskraft kun er steget med 1 pct.

I 2012 forventes faktorforbruget at falde med 1,0 mia. kr. i forhold til 2011, som er forvoldt af et lidt lavere faktorforbrug (0,4 pct.) og et fald i faktorpriserne (1,0 pct.). De største ændringer er knyttet til foderomkostningerne, som forventes at falde med 1,18 mia. kr. Ændringen er primært prisrelateret, og har rod i det forventede fald i kornpriserne på 12,0 pct.

Arbejdsomkostningerne forventes at falde beskedent. Det dækker over en lille stigning i lønomkostningerne og en lidt større fald i arbejdsvederlaget til brugerfamilien. Reduktionen er knyttet til et lavere arbejdskraftsforbrug, som mere end opvejer stigningen i prisen på arbejdskraft. Der er her kalkuleret med en prisstigning på 2 pct., hvilket svarer til den forventede generelle prisudvikling på arbejdskraft i Danmark.

1.4. Jordbrug opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper

Den uensartede udvikling i de forskellige produkt- og faktorpriser, der har fundet sted de senere år, og som forudses også at gøre sig gældende i 2011 og 2012, påvirker ind-

tjeningen i de forskellige jordbrugstyper meget forskelligt. På den baggrund redegøres i dette afsnit for indtjeningen i udvalgte driftsformer, som primært baseres på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks jordbrugsregnskabsstatistik i årene 2006-2010 samt egne fremskrivninger til 2011 og 2012.

Om de anvendte regnskabsoplysninger skal bemærkes, at alle produkttilknyttede driftstilskud, der består af tilskud til protein- og energiafgrøder, stivelseskartofler, handyr- og moderfårpræmier samt særlig miljøstøtte under enkeltbetalingen, indgår i resultatet *før* finansielle poster. Generelle driftstilskud, der primært består af den afkoblede enkeltbetaling, anses derimod for finansielle indtægter, hvorfor de alene indgår i resultatet *efter* finansielle poster.

Når det gælder jordbrugsbedrifternes indtjening – i modsætning til brugerfamiliens økonomiske forhold – er det især interessant at se på større landbrug, da dansk landbrugs fremtid især afhænger af økonomien i disse. Antallet af mellemstore landbrug falder kraftigt fra år til år, da de ikke er tilstrækkelig store til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele, der er skabt af den teknologiske og økonomiske udvikling. Antallet af deltidslandbrug er – i modsætning til antallet af de mellemstore – forblevet nogenlunde uændret gennem en årrække. Deltidsbrugene, der således ser ud til at kunne overleve bl.a. som fritidslandbrug, tegner sig imidlertid kun for en meget lille del af landbrugsproduktionen.

På denne baggrund er der i det følgende valgt at fokusere på plantebrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover. For fuldstændighedens skyld er driftsresultatet for de respektive størrelsesgrupper dog også vist sidst i afsnittet.

Plantebrug

Resultatet *før* finansielle poster for de store plantebrug forventes at vokse fra 539 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 1.663 t.kr. i 2011, jf. tabel 1.6. Det svarer til en faktor 3. Det skyldes først og fremmest korn-, raps- og frøpriserne, som forventes at stige med 39 - 49 pct. Prisstigningerne for de øvrige afgrøder er derimod mere begrænset og for sukkerroer falder prisen endog, men her opvejes prisfaldet af et betydeligt større høstudbytte. En større bedriftsstørrelse bidrager også, om end stigningen er mindre end i de foregående år. Til sammen indebærer det, at bruttoudbyttet stiger med 33 pct.

Driftsomkostningerne stiger med 9 pct., hvori der også indgår en stigning i landbrugsarealet på 5 pct. pr. bedrift. Den beskedne stigning skal ses i sammenhæng med, at

prisen på arbejdskraft kun forventes at stige med 1 pct. Brændstof- og gødningspriserne forventes derimod at stige med hhv. 13 og 17 pct., hvorimod stigningen på kemikalier er beskeden (2 pct.).

Tabel 1.6. Hovedtal for plantebrug med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	3.247	3.817	4.470	4.418	4.545	6.055	6.090
Produkttilknyttede direkte tilskud[3)]	48	67	50	39	45	48	3
Driftsomkostninger[2)]	2.838	3.281	3.641	3.743	4.050	4.440	4.697
Resultat *før* finansielle poster	**457**	**603**	**879**	**713**	**539**	**1.663**	**1.396**
Generelle driftstilskud	717	716	782	815	896	935	1.028
Forpagtningsafgift	537	628	628	670	825	878	934
Nettorenteudgifter[5)]	555	643	1.478	827	983	590	620
Finansielle omkostninger, netto	**376**	**555**	**1.324**	**682**	**912**	**532**	**526**
Resultat *efter* finansielle poster	**81**	**47**	**-445**	**32**	**-372**	**1.130**	**870**
Likvidt resultat[5)]	588	610	158	632	341	1.875	1.653
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	415	847	1.623	1.054	626	3.136	2.386
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,0	0,9	1,7	0,7	0,4	2,3	1,8
Antal bedrifter	1.177	993	1.158	1.031	846	789	737
Landbrugsareal, ultimo, ha	301	317	327	347	407	428	450
Heraf i selveje, ha	167	171	185	209	227	236	246
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,23	3,41	3,47	3,59	3,62	3,69	3,76

1. Bruttoudbyttet er her defineret som værdien af produktionen i årets priser og omfatter således ikke nominelle kapitalgevinster (konjunkturgevinster) på lagerbeholdninger og besætninger.
2. Bruttoudbyttet og driftsomkostningerne er inklusiv bedriftens interne forbrug af korn og grovfoder.
3. Omfatter arealstøtte og husdyrpræmier samt anden direkte støtte. Disse produkttilknyttede tilskud er ikke indeholdt i ovenstående bruttoudbytte.
4. Nettorenteudgifterne opgøres inkl. ekstraordinære tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån. Fra 2009 indgår alene realiseret tab. I fremskrivningsårene er der set bort fra evt. tab.
5. Det likvide resultat opføres som resultatet efter finansielle poster + afskrivninger.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a, b og c).

I 2012 forventes resultatet *før* finansielle poster at falde til 1.396 t.kr. under forudsætning af normal høst. Det svarer til en reduktion på 16 pct. i forhold til 2012. Bruttoudbyttet forventes at være noget nær 2011-niveauet. Det er til trods for at priserne på de vegetabilske produkter gennemsnitligt forventes at falde med 7 pct. Landbrugsarealet forventes imidlertid også at stige. Stigningen i arealet, om er på 5 pct., er også hovedårsagen til, at driftsomkostningerne forventes at stige med 6 pct. Da det er forventet at prisen på arbejdskraft, brændstof og gødning stiger med 2 pct. og kemikalier med 5 pct., skulle man umiddelbart forvente en større stigning, men produktivitetsvæksten kompenserer i vid omfang for omkostningsstigningerne.

De finansielle omkostninger anslås at falde fra 912 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 532 t.kr. i 2011 og yderligere til 526 t.kr. pr. bedrift i 2012. Ændringen dækker over moderate

stigninger i de generelle tilskud, der er en følge af omlægningen af de produkttilknyttede tilskud, og forpagtningsafgiften, som stiger i takt med et større tilforpagtet areal. Nettorenteudgifterne falder derimod drastisk fra 2010 til 2011 for herefter at stige moderat fra 2011 til 2012. Reduktionen fra 2010 til 2011 skyldes overvejende et ekstraordinært stort realiseret tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån i 2010. Renteniveauet incl. administrationsbidrag falder således kun marginalt. Fra 2011 til 2012 er renteniveauet nogenlunde uændret; stigningen i nettorenteudgifterne skyldes således primært en større gæld i kraft af en øget gennemsnitlig bedriftsstørrelse.

Det forbedrede driftsresultat og de lavere finansielle omkostninger forventes at indebære, at resultatet *efter* finansielle omkostninger vil stige fra ÷372 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 1.130 t.kr. i 2011 og falde igen til 870 t.kr. i 2012. Det skal dog i den sammenhæng pointeres, at der i prognoseårene ikke er kalkuleret med realiseret tab fra finansielle instrumenter skønt det er en mulighed.

De gunstige prisrelationer i planteavlen ses tydeligt i det produktionsbetingede nettokapitalafkast[12] pr. ha for især 2011, men også for 2012, jf. tabel 1.6. Niveauerne er kun overgået i 2000 og 2001, hvor hovedparten af tilskuddene var produktionstilknyttet og dermed indgik i det produktionsbetingede nettokapitalafkast.

Malkekvægbrug – konventionelle og økologiske
Resultatet *før* finansielle poster for de konventionelle mælkeproducenter med 2 helårsarbejdere og derover forventes at stige fra 516 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 1.089 t.kr. i 2011, jf. tabel 1.7. Ændringerne skyldes en række modsatrettede faktorer. Den konventionelle mælkepris bidrager positivt med en forventet stigning på 10,5 pct. i 2011. Hertil skal adderes en engangsudbetaling til Arla Foodss andelshavere fra strategifonden på 7,5 øre pr. kg indvejet mælk i 2010[13]. De gunstige priser på salgsafgrøder, som også findes på kvægbedrifterne, har ligeledes en positiv effekt på resultatet. Foderomkostningerne, som også omfatter intern omsætning af korn og grovfoder, har der-

[12] Det produktionsbetingede nettokapitalafkast opgøres som resultatet *før* finansielle poster + ejendomsskatter ÷ arbejdsvederlag til brugerfamilien.

[13] De 7,5 øre pr. kg indvejet mælk i 2010 til Arla Foodss andelshavere fra strategifonden svarer til gennemsnitligt 6,75 øre pr. kg indvejet mælk i 2011 for samtlige mælkeproducenter. Af tekniske grunde er bidraget indregnet som en merpris for leveret mælk i 2011. Konkret er der kalkuleret med en stigning i mælkeprisen på 13,3 pct. i 2011 i stedet for den forventede ordinære stigning på 10,5 pct.

imod en negativ effekt med en forventet stigning i foderpriserne på 22,6 pct. Timelønningerne forventes derimod kun at stige med 1 pct. Endelig bidrager en forventet stigning i mælkeydelsen på 0,8 pct. på resultatet, ligesom den større malkekobesætning og det større arealtilliggende pr. bedrift har positiv effekt på resultatet.

Tabel 1.7. Hovedtal for konventionelle malkekvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	3.782	4.254	5.493	5.057	5.786	7.094	7.189
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	11	12	13	15	19	20	9
Driftsomkostninger[2)]	3.264	3.803	4.763	5.063	5.288	6.026	6.319
Resultat *før* finansielle poster	**530**	**463**	**743**	**9**	**516**	**1.089**	**879**
Generelle driftstilskud	500	513	546	586	578	597	630
Forpagtningsafgift	182	190	202	207	223	237	250
Nettorenteudgifter[4)]	527	699	1.555	1.150	1.210	809	873
Finansielle omkostninger, netto	**209**	**376**	**1.211**	**770**	**855**	**448**	**493**
Resultat *efter* finansielle poster	**320**	**87**	**-468**	**-761**	**-339**	**640**	**386**
Likvidt resultat[5)]	754	557	91	-104	360	1.372	1.159
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha.	541	-39	1.914	-2.726	326	3.418	2.087
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,2	1,3	2,5	-0,3	1,0	2,6	1,9
Antal bedrifter	3.094	2.854	2.706	2.431	2.362	2.219	2.120
Landbrugsareal, ultimo, ha	130	140	151	168	170	178	187
Heraf i selveje, ha	92	101	112	125	123	129	136
Antal malkekøer, ultimo	136	143	159	180	183	192	202
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,12	3,16	3,34	3,56	3,52	3,60	3,67

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Fra 2011 til 2012 forventes resultatet *før* finansielle poster at falde til 879 t.kr. pr. bedrift. Denne reduktion ville være større, hvis der ikke samtidig er antaget en stigende malkekobesætning, mælkeydelse og jordtilliggende. Igen er der flere modsatrette effekter. Mælkeprisen forventes at falde med 3,4 pct. (eller med 5,8 pct., hvis Arla Foodss engangsudbetaling medregnes i mælkeprisen i 2011), ligesom der forventes et prisfald på salgsafgrøderne. Et forventet prisfald på kvægfoder inkl. internt omsat foder på 2,9 pct. bidrager derimod til, at resultatet ikke forværres yderligere. På tilsvarende vis falder lønomkostninger, idet den forventede lønstigning på 2 pct. mere end opvejes af en øget arbejdsproduktivitet.

De konventionelle kvægbrugs finansielle omkostninger forventes at falde fra 855 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 448 t.kr. i 2011 og forventes at stige til 493 t.kr. pr. bedrift i 2012. De største ændringer er knyttet til nettorenteudgifterne, som falder fra 1.210 t.kr. i 2010 til 809 t.kr. i 2011, hvorefter de stiger til 873 t.kr. i 2012. Reduktionen fra 2010

til 2011 skyldes primært – ligesom for plantebrugene – et ekstraordinært stort realiseret tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån i 2010. Reduktionen i renteniveauet inkl. administrationsbidrag er således beskedent og næsten uændret i 2012. Når der alligevel er en forventet stigning i renteudgifterne i 2012, skyldes det overvejende en stigning i den gennemsnitlige bedriftsstørrelse med heraf følgende større gæld. De generelle tilskud og forpagtningsafgifterne forventes derimod at stige i begge prognoseår som følge af de gennemsnitligt større bedrifter, men de generelle tilskud stiger også som følge af omlægningen af de koblede tilskud.

Konsekvenserne for de konventionelle store mælkeproducenter er en forventet stigning i resultatet *efter* finansielle poster fra ÷339 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 640 t.kr. i 2011. I 2012 forventes niveauet derimod at falde til 386 t.kr. pr. bedrift i kraft af mindre gunstige priser.

Det forventede resultatet *før* finansielle poster for de store økologiske malkekvægsbedrifter følger i stor udstrækning den sammen udvikling som de tilsvarende konventionelle brug, jf. tabel 1.8. Der gælder ligeledes driftsresultatets niveau.

Tabel 1.8. Hovedtal for økologiske malkekvægsbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	3.547	4.302	5.403	4.836	5.669	6.832	6.882
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	2	3	4	6	10	10	8
Driftsomkostninger[2)]	3.055	3.746	4.747	4.815	5.147	5.831	6.089
Resultat *før* finansielle poster	**495**	**559**	**660**	**27**	**532**	**1.011**	**801**
Generelle driftstilskud	594	651	703	772	813	845	880
Forpagtningsafgift	210	242	293	303	440	463	487
Nettorenteudgifter[4)]	469	695	1.358	1.005	987	678	726
Finansielle omkostninger, netto	**85**	**286**	**948**	**535**	**613**	**296**	**333**
Resultat *efter* finansielle poster	**410**	**273**	**-288**	**-508**	**-82**	**715**	**468**
Likvidt resultat[5)]	805	745	262	101	558	1.382	1.169
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha.	450	492	1.306	-2.086	307	2.299	1.268
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,7	2,1	2,5	0,1	1,2	2,5	1,8
Antal bedrifter	375	381	346	322	319	304	294
Landbrugsareal, ultimo, ha	143	161	180	195	217	228	239
Heraf i selveje, ha	99	107	115	129	126	133	139
Antal malkekøer, ultimo	125	139	148	155	161	169	177
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	2,95	3,21	3,28	3,42	3,64	3,71	3,78

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Udviklingen i de finansielle omkostninger på de økologiske brug følger også de konventionelle brug. Niveauet afviger derimod betragteligt. De generelle driftstilskud er

væsentligt større på de økologiske brug. Det skyldes primært et større areal på de økologiske brug, som er grundet i mere restriktive harmonikrav på de økologiske brug. Det større jordtilliggende på de økologiske brug er tilvejebragt ved tilforpagtning. Arealet i selveje er således nogenlunde identisk, men andelen af jord i selveje er markant lavere på de økologiske brug. Følgelig er omkostningerne til forpagtningsafgift også væsentligt større på de økologiske brug. Nettorenteudgifterne på de økologiske brug er derimod noget lavere end på de konventionelle brug, hvoraf en del af forklaringen skal tilskrives den mindre besætning på de økologiske brug.

De lavere finansielle omkostninger medfører, at resultatet *efter* finansielle poster er højere på de økologiske bedrifter. Målt på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje, er niveauet derimod nogenlunde lige højt.

Svinebrug

Resultat *før* finansielle poster på svinebrug med 2 helårsarbejder og derover forventes at øges fra 800 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 869 t.kr. pr. bedrift i 2011, jf. tabel 1.9. I dette resultat er det antaget, at jordtilliggende og svinebestanden på bedrifterne gennemsnitligt vokser med hhv. 3,7 og 4,1 pct. Stigningen i resultatet *før* finansielle poster skal primært tilskrives de forventede højere kornpriser (49 pct). Det betyder omvendt, at den gennemsnitlige foderpris, som også rummer den interne omsætning af korn, forventes at stige med 29 pct. Da de gennemsnitlige vægtede svinepriser kun forventes at stige med 8,9 pct., er forholdet mellem svinepriser og foderomkostninger således forringet. Da den forventede prisstigning på 30 kg grise er endnu mindre (6,5 pct.), gælder det forringede prisforhold i særdeleshed for smågriseproducenterne. Dvs. at selv om resultatet *før* finansielle poster stiger, så ændrer det ikke ved, at selve svineproduktionen, betragtet som produktionsgren, er ugunstigt stillet.

I 2012 forventes resultatet *før* finansielle poster at stige til 1.574 t.kr. pr. bedrift. Det er til trods for, at svinepriserne kun forventes at stige gennemsnitligt med 3,5 pct. – mindre for slagtesvin (3,2 pct.) og mere for 30 kg grise (8,9 pct.). Foderpriserne forventes imidlertid at falde med knap 8 pct., hvilket bl.a. er foranlediget af det forventede fald i kornpriserne på 12 pct. Når resultatet ikke bliver endnu bedre, skyldes det, at den indeholdte kornproduktion. Korn som produktionsgren trækker således resultatet ned på svinebrugene. I resultatet er det endvidere forudsat, at jordtilliggende stiger med 3,5 pct. og svinebestanden med 4 pct. med heraf følgende øgede stordriftsfordele.

Tabel 1.9. Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	6.403	6.457	8.041	7.939	8.648	10.330	10.999
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	8	9	5	7	4	4	1
Driftsomkostninger[2)]	5.463	6.432	8.211	7.531	7.853	9.465	9.427
Resultat *før* finansielle poster	**947**	**35**	**-165**	**415**	**800**	**869**	**1.574**
Generelle driftstilskud	412	412	485	486	478	493	513
Forpagtningsafgift	301	311	422	415	412	429	445
Nettorenteudgifter[4)]	693	942	2.259	1.479	1.429	934	988
Finansielle omkostninger netto	**581**	**840**	**2.196**	**1.407**	**1.363**	**870**	**921**
Resultat *efter* finansielle poster	**366**	**-806**	**-2.361**	**-993**	**-563**	**-1**	**653**
Likvidt resultat[5)]	1.153	34	-1.368	-171	308	900	1.595
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	3.179	-1.880	-2.518	163	1.912	2.022	4.932
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,8	-1,0	-1,6	0,1	0,9	1,0	2,4
Antal bedrifter	2.773	2.864	2.583	2.411	2.438	2.282	2.220
Landbrugsareal, ultimo, ha	177	183	214	220	219	227	235
Heraf i selveje, ha	118	125	144	150	153	159	164
Antal svin, ultimo	3.822	3.949	4.261	4.477	4.786	4.983	5.182
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,17	4,15	4,54	4,64	4,65	4,71	4,76

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

De finansielle omkostninger for svinebrugene er – som for planteavls- og kvægbrugene – præget af stigende driftstilskud i kraft af et større areal og øget tilskudssatser. Og på lignende vis stiger forpagtningsafgiften også i kraft af et større tilforpagtet areal.

Renteniveauet inkl. administrationsbidrag er også lavt på svinebrugene og forventes at bliver et nøk lavere i prognoseårene. Når reduktionen i renteudgifterne er større fra 2010 til 2011, skyldes det, at der i 2010 optræder store ekstraordinære realiserede tab på finansielle instrumenter, herunder kurstab på valutalån, som ikke er indeholdt i prognoseårene. Reduktionen i de løbende nettorenteudgifter er derfor mindre, end tallene indikerer. På tilsvarende vis er stigningen i renteudgifterne fra 2011 til 2012 primært foranlediget af en (moderat) stigende gæld ved den øgede bedriftsstørrelse.

Det forbedrede resultat *før* finansielle poster og de lavere finansielle omkostninger i 2011 indebærer, at resultat *efter* finansielle poster forventes at stige fra ÷563 t.kr. pr. bedrift i 2010 til ÷1 t.kr. i 2011. En betragtelig stigning, som dog fortsat ikke giver mulighed for at aflønne brugerfamilien og forrente egenkapitalen. Først i 2012 er der efter flere års successive negative driftsresultater udsigt til et positivt resultat på 653 t.kr.

Minkfarme

Bruttoudbyttet på de store minkfarme forventes at stige fra 6.095 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 7.727 t.kr. i 2011. Det skyldes først og fremmest højere skindpriser, men produktionen af skind forventes samtidig at stige med knap 4 pct. Omkring skindpriserne skal det bemærkes, at bruttoudbyttet er opgjort på grundlag af årets produktion af skind og årets gennemsnitlige priser. I sektoropgørelsen er produktionsværdien derimod opgjort på grundlag af de gennemsnitlige priser, der er opnået ved salget af skind. Dvs. på baggrund af de gennemsnitlige skindpriser, der kunne opnås på december-auktionen i Glostup og på de fire auktioner i det efterfølgende år.

Driftsomkostningerne, som er domineret af foder og lønomkostninger, forventes imidlertid også at stige. Det skyldes især minkfoderpriserne, som er anslået til at stige med 8,9 pct. Prisudviklingen på arbejdskraft forventes derimod at være beskeden. Resultatet *før* finansielle poster forventes derved at stige stiger fra 2.127 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 3.425 t.kr. i 2011, jf. tabel 1.10.

Tabel 1.10. Hovedtal for minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	4.044	3.743	4.639	3.951	6.095	7.727	6.776
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	2	4	4	6	4	5	2
Driftsomkostninger[2)]	2.514	3.115	3.813	3.547	3.972	4.307	4.720
Resultat *før* finansielle poster	**1.532**	**632**	**831**	**410**	**2.127**	**3.425**	**2.058**
Generelle driftstilskud	75	99	130	134	142	146	153
Forpagtningsafgift	50	75	90	72	85	88	91
Nettorenteudgifter[4)]	234	223	612	417	392	285	297
Finansielle omkostninger, netto	**209**	**200**	**572**	**355**	**335**	**227**	**235**
Resultat *efter* finansielle poster	**1.323**	**432**	**259**	**55**	**1.792**	**3.197**	**1.823**
Likvidt resultat[5)]	1.708	901	798	495	2.268	3.688	2.336
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	36.877	5.883	8.388	-189	28.363	47.820	25.098
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	15,0	2,2	3,3	0,2	10,0	17,0	9,0
Antal bedrifter	658	533	447	430	602	608	586
Landbrugsareal, ultimo, ha	32	41	54	58	61	63	66
Heraf i selveje, ha	26	31	41	47	48	49	51
Antal avlstæver, ultimo	3.198	3.970	4.011	4.023	4.074	4.231	4.395
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,30	3,62	3,68	3,55	3,58	3,61	3,64

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

I 2012 forventes resultatet *før* finansielle poster at falde til 2.058 t.kr. pr. bedrift, samtidig med at produktionen stiger med knap 4 pct. Reduktionen i resultatet skyldes især en forventning om lavere skindpriser, som i 2011 var historisk høje. Konkret er det

med stor usikkerhed forventet, at skindpriserne gennemsnitligt vil falde med 17 pct. Samtidig anslås det, at foderpriserne vil stige med 14 pct. som følge af et lavere udbud af kvalitetsråvarer. Lønomkostningerne forventes derimod kun at stige med 2 pct.

Jordtilliggendet på minkfarmene er meget lille, og følgelig er såvel de generelle driftstilskud som forpagtningsafgiften af begrænset størrelse. Nettorenteudgifterne er også væsentligt lavere end på de andre husdyrbrug. En del af forklaringen er, at kapitalkravet er relativt mindre end på de øvrige husdyrbrug. En andel del af forklaringen er, at en væsentlig mindre del af jordbrugskapitalen er bundet i jord og bygninger, som udgør sikkerhedsgrundlaget for realkreditlån. Ved etableringen er der derfor behov for en relativ større egenkapital.

Udviklingen i nettorenteudgifterne følger derimod de øvrige husdyrbrug; reduktionen fra 2010 til 2011 er således primært grundet i et realiseret ekstraordinært stort tab på finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån, og stigningen fra 2011 til 2012 er en følge af øget gæld som følge af stigningen i bedriftsstørrelsen. De finansielle omkostninger falder derfor drastisk fra 2010 til 2011 og stiger beskedent fra 2011 til 2012 under forudsætning af, at der ikke vil optræde ekstraordinære store tab i prognoseårene. Som tidligere nævnt indikerer udviklingen i kursen på schweizerfranc et nyt tab i 2011.

Resultatet *efter* finansielle poster stiger herved markant fra 2010 til 2011 i kraft af de historisk høje skindpriser og falder igen fra 2011 til 2012. Sidstnævnte som følge af et forventet fald i skindpriserne, men også i kraft af stigende foderomkostninger. Det bemærkes i øvrigt, at forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje er markant højere end i de øvrige driftsformer uanset år.

Potteplantegartnerier

De store potteplantegartneriers resultat *før* finansielle poster forventes at stige fra 969 t.kr. pr. virksomhed i 2010 til 1.107 t.kr. i 2011, jf. tabel 1.11. Stigningen dækker over et øget bruttoudbytte (4,4 pct.) og en knap så stor stigning i driftsomkostningerne (3,2 pct.). Stigningen i bruttoudbyttet er baseret på en forventning om, at priserne på potteplanter øges med 3 pct. samtidig med at væksthusarealet forventes at stige med knap 2 pct. Stigningen i driftsomkostningerne er et resultat af flere omkostningsposter. Prisen på arbejdskraft, som er den største enkeltpost hos potteplantegartnerierne, er anslået til at stige med 1 pct., samtidig med, at forbruget af arbejdskraft forventes at falde med 3,8 pct. pr. arealenhed. Udsæd og plantemateriale er anslået til at stige med 3 pct., og energiomkostningerne til opvarmning af væksthuse forventes at stige med 5

pct. Prisen på salgsemballage, vækstmedier samt potter og vækstbeholdere forventes derimod at stige med 2 pct.

Tabel 1.11. Hovedtal for potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og der over, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Bruttoudbytte[1,2)]	8.607	8.594	9.432	10.800	9.566	9.986	10.426
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	0	0	0	0	0	0	0
Driftsomkostninger[2)]	7.801	7.966	8.623	9.976	8.597	8.879	9.129
Resultat *før* finansielle poster	**807**	**628**	**809**	**824**	**969**	**1.107**	**1.296**
Generelle driftstilskud	53	23	103	82	70	71	72
Forpagtningsafgift	164	193	139	174	161	162	164
Nettorenteudgifter[4)]	301	319	406	457	370	295	297
Finansielle omkostninger netto	**412**	**489**	**443**	**549**	**460**	**386**	**389**
Resultat *efter* finansielle poster	**395**	**139**	**367**	**275**	**509**	**721**	**907**
Likvidt resultat[5)]	1.050	817	1.078	1.084	1.143	1.361	1.560
Prod. betinget nettokapitalafkast, kr. pr. 1.000 m^2	23.911	3.152	31.337	28.585	41.785	51.893	65.565
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,7	-1,5	3,3	2,3	4,0	5,2	6,9
Antal bedrifter	285	251	262	221	272	270	268
Væksthusareal, ultimo, m^2	11.340	12.199	11.991	13.310	11.785	12.014	12.241
Heraf i selveje, m^2	9.188	8.299	9.747	9.966	9.424	9.626	9.828
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	11,67	10,93	11,92	12,56	10,71	10,52	10,33

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

I 2012 forventes resultatet *før* finansielle poster at stige yderligere til 1.296 t.kr. pr. bedrift, hvor væksthusarealet samtidig er udvidet med 1,9 pct. Der er her med nogen usikkerhed kalkuleret med samme procentuelle stigninger på potteplanter og indsatsfaktorer som i 2011. Dog er det forventet, at prisen på arbejdskraft vil stige med 2 pct.

De generelle driftstilskud, som primært omfatter erhvervsudviklingsstøtte fra Landdistriktsmidlerne, er beskedne. Tilsvarende gælder forpagtningsafgifterne, idet omkring 80 pct. af væksthusarealet er i selveje. Nettorenteudgifterne forventes derimod at falde drastisk fra 2010 til 2011, hvilket primært er en følge af realiserede tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån, som ikke er indeholdt i prognoseårene. Reduktionen i renteniveauet inkl. administrationsbidrag er således beskeden og forventes at være nogenlunde uændret i 2012. Stigningen i nettorenteudgifterne er derfor primært en følge af en lidt større gæld som følge af udvidelsen af væksthusarealet.

Da både indtjeningen forbedres og de finansielle omkostninger falder, forventes et stigende resultat *efter* finansielle poster fra 2010 til 2011, som forbedres yderligere i

2012. Det afspejles også i forrentningen og det produktionsbetingede nettokapitalafkast.

Størrelsesgrupper
Det gennemsnitlige resultat *før* finansielle poster for samtlige jordbrugsbedrifter forventes at stige fra 167 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 339 t.kr. i 2011. Stigningen er primært prisrelateret; den gennemsnitlige afregningspris forventes således at stige med 13,2 pct., hvorimod den gennemsnitlige pris på driftsomkostningerne 'kun' forventes at stige med 11,1 pct. Desuden forventes produktionsvolumen at øges med 2,8 pct. I 2012 forventes det gennemsnitlige resultat *før* finansielle poster at falde til 310 t.kr. pr. bedrift under forudsætning af en normal høst. Reduktionen skyldes et forventet prisfald på landbrugsprodukter på 1,9 pct., som kun delvis opvejes af et forventet prisfald på de indeholdte driftsomkostninger på 1,5 pct. Desuden forventes produktionen at stige med 3,2 pct. pr. bedrift, som delvis kompenserer for det forringede prisforhold.

De generelle tilskud forventes at stige i alle årene i kraft af et større areal pr. bedrift og i takt med udfasning af de koblede tilskud. På tilsvarende vis forventes forpagtningsafgiften at stige i kraft af et større tilforpagtet areal pr. bedrift.

Den forventede stigning i nettorenteudgifterne fra 2011 til 2012 er hovedsagelig en følge af de større bedrifter, som giver anledning til en større gæld. Renteniveauet inkl. administrationsbidrag forventes således at være uændret og kun en tand mindre end niveauet i 2010. Reduktionen i nettorenteudgifterne fra 2010 til 2011 skyldes derfor primært et ekstraordinært stort realiseret tab fra finansielle instrumenter, herunder kurstab fra valutalån, som ikke er indeholdt i prognoseårene. Sammenlagt giver det et markant fald i de finansielle poster fra 2010 til 2011 og et næsten uændret niveau i 2012.

Resultatet *efter* finansielle poster forventes herved at stige fra ÷96 t.kr. pr. bedrift i 2010 til 196 t.kr. i 2011, hvorimod det forventes at falde til 165 t.kr. pr. bedrift i 2012, jf. tabel 1.12. 2011 og 2012 forventes derved at blive de første år efter finanskrisen, hvor der er et positivt resultat efter finansielle poster, om end beløbet er utilstrækkeligt til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats og forrente egenkapitalen.

Tabel 1.12. Hovedtal for jordbrug fordelt på størrelsesgrupper, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Alle brug							
Antal bedrifter	39.389	36.683	35.954	33.596	33.486	32.489	31.781
Bruttoudbytte[1,2)]	1.499	1.654	1.935	1.815	2.038	2.436	2.448
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	10	10	10	11	10	10	4
Driftsomkostninger[2)]	1.338	1.576	1.829	1.806	1.881	2.107	2.142
Generelle driftstilskud	188	194	206	210	208	209	219
Forpagtningsafgift	80	88	100	102	105	107	109
Nettorenteudgifter[4)]	196	267	504	366	365	245	255
Resultat *efter* finansielle poster	**82**	**-73**	**-282**	**-238**	**-96**	**196**	**165**
Likvidt resultat[5)]	273	140	-53	-10	147	443	419
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	-785	-2.000	-1.424	-2.753	-777	1.251	843
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,5	-0,5	-0,2	-0,8	0,1	1,2	1,0
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Antal bedrifter	23.188	21.335	21.236	19.858	20.175	19.817	19.578
Bruttoudbytte[1,2)]	234	265	300	250	306	397	392
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	5	5	4	4	4	4	2
Driftsomkostninger[2)]	284	312	335	361	385	416	434
Generelle driftstilskud	76	75	78	76	81	81	84
Forpagtningsafgift	13	12	15	14	14	14	14
Nettorenteudgifter[4)]	65	84	103	90	101	74	75
Resultat *efter* finansielle poster	**-48**	**-63**	**-72**	**-134**	**-109**	**-22**	**-45**
Likvidt resultat[5)]	-1	-12	-22	-70	-35	54	34
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	-5.848	-5.964	-5.156	-8.200	-6.343	-4.589	-5.308
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-3,7	-2,5	-2,2	-3,0	-2,4	-1,4	-1,8
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejdere)							
Antal bedrifter	7.016	6.667	6.466	6.182	5.718	5.432	5.196
Bruttoudbytte[1,2)]	1.391	1.570	1.734	1.576	1.790	2.197	2.161
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	11	12	15	17	16	17	6
Driftsomkostninger[2)]	1.235	1.432	1.589	1.534	1.627	1.824	1.849
Generelle driftstilskud	210	240	236	242	249	254	271
Forpagtningsafgift	71	90	90	96	108	110	113
Nettorenteudgifter[4)]	179	269	411	357	310	236	244
Resultat *efter* finansielle poster	**127**	**30**	**-104**	**-153**	**11**	**298**	**233**
Likvidt resultat[5)]	318	241	117	46	225	515	456
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	-1.841	-1.855	-1.920	-3.224	-1.767	279	-500
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-0,3	-0,3	-0,4	-1,0	-0,4	0,9	0,5
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Antal bedrifter	9.185	8.681	8.252	7.556	7.593	7.240	7.007
Bruttoudbytte[1,2)]	4.774	5.132	6.298	6.124	6.823	8.197	8.405
Direkte produkttilknyttede tilskud[3)]	22	22	24	24	21	23	8
Driftsomkostninger[2)]	4.079	4.794	5.862	5.826	6.048	6.947	7.132
Generelle driftstilskud	454	452	514	535	514	526	556
Forpagtningsafgift	255	273	327	338	345	359	373
Nettorenteudgifter[4)]	540	714	1.611	1.101	1.108	722	765
Resultat *efter* finansielle poster	**376**	**-176**	**-963**	**-581**	**-143**	**717**	**699**
Likvidt resultat[5)]	932	435	-264	103	572	1.455	1.470
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	1.974	-390	296	-460	2.014	4.195	4.063
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,6	0,3	0,7	0,1	1,3	2,5	2,5

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Det gennemsnitlige resultat *før* finansielle poster på deltidsbrugene, de mellemstore og store brug er i vidt omfang bestemt af forskelle i produktionsvolumen og -sammensætningen. Stigende eller faldende mælke-, svine- og kornpriser påvirker således principielt alle størrelsesgrupper, ligesom stigende eller faldende priser på brændstof, foder, handelsgødning, arbejdskraft osv. berører alle grupper. Der vil dog være en tendens til, at de store brug i kraft af produktionsvolumen i større omfang kan opnå bedre afregningspriser og lavere indkøbspriser. Endvidere vil enhedsomkostningerne sædvanligvis falde med bedriftsstørrelsen som følge af de størrelsesøkonomiske fordele.

Deltidsbrugene tegnede sig i 2010 for en forsvindende del af malkeko- og svinebestanden, men beslaglagde 24 pct. af landbrugsarealet. Deltidsbrugene driftsresultat *før* finansielle poster er derfor primært bestemt af indtjeningsforholdene for korn. Og da udsigterne for kornproduktionen tegner meget lys i det første prognoseår, giver det et stort løft i resultatet *før* finansielle poster. Resultatet forventes imidlertid fortsat at være negativt i kraft af høje enhedsomkostninger. I 2012, hvor der er udsigt til et prisfald på korn på 12 pct., falder resultatet igen, men fra et væsentligt højere niveau.

De mellemstore brug, dvs. brug med en produktion svarende til 1-2 fuldtidsbeskæftigede, beslaglagde 21 pct. af landbrugsarealet i 2010 og stod for 14 pct. af kobestanden og 11 pct. af svinebestanden. De mellemstore brugs resultat *før* finansielle poster er derfor fortsat domineret af kornproduktionen, men er i forhold til deltidsbrugene i større omfang præget af den animalske produktions prisrelationer. Det indebærer, at især kornproduktion må forventes at bidrage til et forbedret resultat *før* finansielle poster i 2011. I 2012 gør det modsatte sig gældende med et lavere resultat til følge. Resultatet før finansielle poster er i øvrigt positivt i alle årene, idet enhedsomkostningerne er lavere end på deltidsbrugene.

De store brug tegnede sig i 2010 for 86 pct. af kobestanden, 88 pct. af svinebestanden og kun 55 pct. af landbrugsarealet. Resultatet før finansielle poster er derfor i stort omfang bestemt af prisforholdene for mælke- og svineproduktionen. Prisforholdene i planteproduktionen er dog ikke uvæsentlige; især som følge af samspillet mellem afgrødepriser og foderpriser. Det indebærer, at mælkeproduktionen bistået af kornproduktionen bidrager til et stigende resultat *før* finansielle poster i 2011, hvorimod svineproduktionen trækker niveauet ned. I 2011 gør det modsatte sig gældende, men da svineproduktionen bidrager meget og reduktionen i resultatet for mælke- og kornproduktionen er begrænset, lander resultatet *før* finansielle poster på et lidt højere niveau i 2012.

For samtlige brugsstørrelser gælder, at de generelle tilskud afspejler jordtilliggendets størrelse og at støtteniveauet er stigende i takt med omlægningen af de koblede tilskud. Det skyldes, at hovedparten af de generelle tilskud er ydet via enkeltbetalingsordningen. Det generelle driftstilskud er derfor væsentligt større på de store bedrifter.

Det gælder ligeledes generelt, at forpagtningsafgiften stiger med omfanget af tilforpagtet jord. Da det tilforpagtede areal vokser med brugsstørrelsen, vil forpagtningsafgiften være proportionalt højere på de store brug. Stigningen i det tilforpagtede areal med brugsstørrelsen skyldes ikke alene de store bedrifters større jordtilliggende; andelen af landbrugsjord i selveje falder således fra 87 pct. på deltidsbrugene til 67 pct. på de store brug, hvorimod gennemsnittet, som også gælder for de mellemstore brug, ligger på 73 pct.

Samtlige brugsstørrelser er også generelt præget af et lidt lavere renteniveau inkl. administrationsbidrag i prognoseårene. Der er imidlertid forskelle, idet der er forskelle i lånemikset. Eksempelvis har de store brug i større omfang gjort brug af finansielle instrumenter, hvilket har betydet, at de især har måttet inkassere et ekstraordinært stort tab i 2010. Den større reduktion i nettorenteudgifterne fra 2010 til 2011 på de store brug er derfor kun i begrænset grad en følge af udviklingen i renten. Endvidere afspejler udviklingen i nettorenteudgifterne, at ekspansionen i bedriftsstørrelsen er procentuelt mindst på deltidsbrugene og størst på de store brug.

For alle brugsstørrelser er det forventet, at resultatet *efter* finansielle poster stiger drastisk fra 2010 til 2011. Dels som følge af bedre prisrelationer, dels som følge af væsentligt lavere finansielle omkostninger, idet der ikke er kalkuleret med ekstraordinære tab i prognoseårene. Fra 2011 til 2012 forventes resultatet *efter* finansielle poster at falde lidt igen som følge af mindre gunstige prisrelationer. Det gælder også for de store brug, men her kompenserer svineproduktionen for det ringere resultat fra mælke- og kornproduktionen. Resultatet *før* finansielle poster stiger derfor lidt, men da de finansielle omkostninger stiger en tand mere, reduceres resultatet *efter* finansielle omkostninger også for de store brug.

Usikkerhed

Ovenstående prognoser for indtjeningen er behæftet med betydelig usikkerhed. Dette gælder især for 2012, men også for 2011, hvilket bl.a. skyldes, at den beskrevne udvikling i priserne på landbrugsprodukter, foderstoffer, gødning og energi ikke er endelig opgjort. Hertil kommer, at en del landmænd indgår kontrakter om fremtidigt salg af planteprodukter og fremtidigt køb af foderstoffer mv., hvorfor prisændringer

på disse produkter og produktionsmidler først slår fuldt igennem efter kortere eller længere tid. I fremskrivningerne er der forsøgt taget højde for dette forhold, men grundlaget herfor er usikkert. Endelig bygger prognoserne for 2012 på forudsætninger om et "normalt" høstudbytte i dette år, hvorfor afvigelser herfra vil påvirke den faktiske indtjening i forhold til den forventede i større eller mindre grad.

For at give en pejling af usikkerheden er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i priserne på 5 pct. Der er her fokuseret på alle produkter og fodermidler. Dog er prisen på sukkerroer holdt uændret, idet prisen er kontraktmæssigt fastsat. Endvidere er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point. Resultatet, som fremgår af tabel 1.13, viser, at indtjeningen er forholdsvis følsom selv over for relativt begrænsede afvigelser fra det forventede pris- og renteniveau.

Tabel 1.13. Forventet resultat efter finansielle poster i 2012 ved en ændring i de anvendte priser på produkter og fodermidler på 5 pct. samt ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point, 1.000 kr. pr. bedrift

	Priser og rente som forventet	--- Resultat efter finansielle poster under forudsætning af ---			
		5 pct. lavere priser	5 pct. højere priser	0,5 pct. højere rente	0,5 pct. lavere rente
Alle brug	164	89	239	120	209
Deltidsbrug	-45	-59	-32	-59	-31
Mellemstore brug	233	169	296	191	275
Store brug	698	443	954	567	830
- Plantebrug	867	639	1.095	738	996
- Konv. malkekvægbrug	386	169	603	244	528
- Øko. Malkekvægbrug	468	268	668	347	588
- Svinebrug	650	363	938	481	819
- Minkfarme	1.823	1.594	2.051	1.770	1.876
- Potteplantegartneri	907	413	1.402	855	960

Kilde: Egne beregninger.

1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster

I langt de fleste jordbrug afhænger brugerfamiliernes økonomiske forhold udover indtjeningen fra bedriften af indkomster fra andre kilder. Dette er belyst i tabel 1.14, der indeholder hovedtal for familiernes samlede indkomster i jordbrug opdelt efter bedriftens størrelse.

Husstandsindkomsten på deltidsbrugene har ligget på et forholdsvis stabilt niveau i omegnen af 400 t.kr. i årene 2006 til 2010. I prognoseårene er niveauet imidlertid vokset til 500 t.kr. Det skyldes først og fremmest et mindre underskud fra landbruget,

som har været tabsgivende i hele den belyste periode. Det har samtidig betydet, at lønindkomstens andel af den løbende indkomst er faldet fra 80-90 pct. i perioden 2006-10 til 75 pct. i prognoseårene. Lønindkomstens lave andel af den samlede indkomst ændrer imidlertid ikke ved, at resultatet *efter* finansielle poster fra jordbrug er negativt, og deltidslandmændenes indkomst er betinget af anden indtjening. De forventede gunstige prisrelationer i 2011 og 2012 vil således 'blot' bidrage til, at jordbruget er mindre tabsgivende.

Tabel 1.14. Brugerfamiliens samlede indkomst, 1.000 kr. pr. bedrift

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*
Alle jordbrug							
Jordbrug efter finaniselle poster	72	-66	-280	-236	-100	179	145
Andre erhverv efter finansielle poster	44	62	34	39	30	49	51
Overskud af brugerbolig[1)]	40	39	49	63	58	58	58
Private nettorenteudgifter	18	24	33	30	32	22	22
Lønindtægt	269	262	266	290	297	304	310
Pension, dagpenge og børnetilskud	50	59	64	65	68	70	73
Løbende indkomst i alt	**457**	**332**	**100**	**190**	**321**	**638**	**614**
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Jordbrug efter finaniselle poster	-46	-61	-72	-134	-109	-22	-45
Andre erhverv efter finansielle poster	38	65	46	45	31	47	48
Overskud af brugerbolig[1)]	38	38	49	60	53	53	53
Private nettorenteudgifter	15	20	23	22	24	18	18
Lønindtægt	348	329	335	361	366	372	378
Pension, dagpenge og børnetilskud	58	70	79	83	86	88	90
Løbende indkomst i alt	**422**	**421**	**414**	**392**	**402**	**520**	**506**
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejdere)							
Jordbrug efter finaniselle poster	128	33	-100	-148	19	304	239
Andre erhverv efter finansielle poster	45	46	30	30	44	50	53
Overskud af brugerbolig[1)]	39	39	46	58	62	61	61
Private nettorenteudgifter	17	23	32	31	31	24	24
Lønindtægt	167	181	171	199	201	205	208
Pension, dagpenge og børnetilskud	36	47	44	37	42	43	44
Løbende indkomst i alt	**398**	**324**	**159**	**145**	**338**	**640**	**582**
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Jordbrug efter finaniselle poster	358	-162	-1.013	-603	-169	684	658
Andre erhverv efter finansielle poster	62	65	6	31	14	53	56
Overskud af brugerbolig[1)]	44	44	51	74	71	71	71
Private nettorenteudgifter	28	34	63	51	54	33	34
Lønindtægt	134	147	153	163	172	177	181
Pension, dagpenge og børnetilskud	37	38	39	37	39	40	40
Løbende indkomst i alt	**607**	**98**	**-828**	**-350**	**74**	**991**	**972**

Anm. Opgørelsen omfatter kun enkeltmandsejede jordbrug med oplyst privatøkonomi.
1. Overskud af brugerbolig er opgjort som huslejeværdi fratrukket vedligeholdelse, forsikringer mv. De til rende renteudgifter er indeholdt under Private nettorenteudgifter.
Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a, b og c).

På de mellemstore jordbrug er den løbende husstandsindkomst i højere grad påvirket af udsving i indkomsten fra landbruget. Det skyldes, at den større arbejdsindsats på de

mellemstore brug ikke giver samme mulighed for lønarbejde, hvorved lønindtægternes stabiliserende effekt på husstandsindkomsten mistes. Ved gunstige prisrelationer i jordbruget vil husstandsindkomsten derfor være høj – fx i prognoseårene – og omvendt. De mellemstore brug adskiller sig imidlertid fra deltidsbrugene ved, at de kan producere med lavere enhedsomkostninger. Af sammen grund er resultatet efter finansielle poster fra jordbruget ej heller negativt i alle årene på de mellemstore brug. I den belyste periode er husstandsindkomsten imidlertid gennemsnitligt 70 t.kr. lavere på de mellemstore brug i forhold til deltidsbrugene. Den ugunstige situation gør, at det især er de mellemstore brug, som ophører i den løbende strukturudvikling. Enten ved frasalg af jord mhp. at blive deltidsbrug eller ved at vokse sig større mhp. at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele.

På de store brug slår svingninger i indtjeningen fra jordbruget kraftigt igennem på den løbende husstandsindkomst. Det negative resultat efter finansielle poster fra jordbruget under finanskrisen afspejles således også i en negativ hustandsindkomst. Omvendt betyder de forventede gunstige prisrelationer i 2011 og 2012, at husstandsindkomsten på de store brug bliver væsentligt større end på de mindre brug. Det skyldes ikke kun størrelsen, men også de størrelsesøkonomiske fordele.

1.6. Perspektiver – på kort sigt

Ejendomspriserne for landbrugsejendomme faldt med en tredjedel fra 2. kvartal i 2008 frem til 1. kvartal 2010, hvorefter priserne indtil videre synes at have stabiliseret sig. Prisfaldet indebar en nedskrivning af jordbrugskapitalen, som fik gældsprocenten til at vokse og gjorde en del landbrug teknisk insolvente og dermed konkurstruet. Det er især de yngre jordbrugere og de store brug, som er ramt, idet gældsprocenten på disse brug traditionelt er høj i forvejen. For mange jordbrug fordrer en overlevelse derfor en konsolidering af bedriften.

I perioden under og efter prisfaldet på jordbrugsejendomme er handlen med ejendomme faldet. Reduktionen gælder især de mindre ejendomme. Samtidig er niveauet for investeringer i maskiner og inventar på mange brug reduceret – mere eller mindre frivilligt – til et niveau, hvor afskrivningerne overstiger investeringerne. Såvel den begrænsede handel med landbrugsejendomme som det lave investeringsniveau har bidraget til at lægge en dæmper på gældstiftelsen. Og jordbrugets samlede gæld er da også stagneret.

Bagsiden af medaljen er imidlertid en faldende produktivitetsvækst. En væsentlig del af produktivitetsstigningerne skyldes strukturudviklingen, hvor bedrifterne vokser og muliggør stordrift med heraf følgende faldende enhedsomkostninger. En opbremsning af strukturudviklingen har derfor en hæmmende effekt på produktivitetsvæksten. På tilsvarende vis har de lave investeringer i maskiner og inventar en konserverende effekt på produktionsmetoderne. Konsekvenserne er – alt andet lige – en faldende konkurrenceevne. En overlevelse på sigt fordrer derfor en genskabelse af strukturudviklingens positive effekter, ligesom det er nødvendigt at øge investeringerne med henblik på at forbedre de anvendte produktionsmetoder[14].

Jordbrugets gældsniveau og behov for konsolidering gør det imidlertid vanskeligt at skabe det økonomiske råderum, som skal til for at øge produktiviteten. Ikke på grund af en manglende indtjening, for den er steget, men fordi gældsprocenten er overvældende på grund af prisfaldet på landbrugsejendomme. Den forventede forbedring i bytteforholdet i 2011 vil tendere til højere ejendomspriser, idet de forventede prisstigninger på korn i 2011 har øget indtjeningen betragteligt, men det skyldes primært et lavt udgangspunkt. Det produktionsbetingede nettokapitalafkast pr. ha i 2011, som er opgjort til ca. 3.140 kr. pr. ha for de store planteavler, vil derfor næppe give anledning til at hæve de nuværende jordpriser[15], som gennemsnitligt ligger på omkring 157 tus. kr. pr. ha, jf. Videncentret for Landbrug (2011). Der skal derfor betragtelige vedvarende forbedringer i bytteforholdet før at gældsprocenten kan nedbringes via en opskrivning af jordkapitalen.

Jordprisen er imidlertid ikke alene bestemt af afkastet og kalkulationsrenten. Er efterspørgslen efter landbrugsejendomme tilstrækkelig stor fra vordende landmænd, kan det drive ejendomsprisen i vejret. Det forudsætter imidlertid at den fornødne finansiering kan tilvejebringes, hvilket er vanskeligt med den nuværende kreditklemme.

---

[14] Det skal for fuldstændighedens skyld også nævnes, at udskillelsen af de mindst rentable brug vil højne det gennemsnitlige produktivitetsniveau, hvilket vil optræde som en stigning i produktiviteten. Udskillelsen kan imidlertid også ramme unge dygtige landmænd, som har etableret sig på et ugunstigt tidspunkt.

[15] Til de 3.140 kr. pr. ha skal lægges gennemsnitligt ca. 2.460 kr. i støtte fra den afkoblede enkeltbetalingsordning (efter graduering) og fradrages knap 200 kr. i ejendomsskat. Anvendes efterfølgende en kalkulationsrente på 4 pct., som Danmarks Statistik anvender ved opgørelse af rentebelastningen af jordbrugsaktiver, fås en jordpris på 135.000 kr. pr. ha. I det regnestykke er der ikke taget hensyn til rentebelastningen fra bygninger og maskiner. Dvs. at den produktionsbetingede jordpris er endnu lavere.

Der er derimod to andre forhold, som vil bidrage til at reducere jordpriserne – renteniveauet og CAP 2013. Det historisk lave renteniveau har været medvirkende til, at prisen på landbrugsejendomme ikke er faldet yderligere. Ved øget vækst eller øget inflation må renteniveauet imidlertid forventes at stige igen. Når den situation indtræder – for det er alene et spørgsmål om tid – vil stigningen i renten blive afspejlet i lavere jordpriser. Herved nedskrives jordkapitalen yderligere med en højere gældsprocent til følge.

EU's landbrugsform i 2013 foreligger kun som forslag. Der er imidlertid nogle stærke intentioner i Kommissionens forslag om at alle medlemslande på sigt skal have den samme støtte pr. ha. Det vil medføre lavere støtte til dansk landbrug, og da støtten er kapitaliseret i jordpriserne, vil det medvirke til en yderligere nedskrivning af jordbrugskapitalen med en højere gældsprocent til følge.

På den ene side er det altså væsentligt at få nedbragt jordbrugets gæld. Den nuværende stagnation i gælden er ikke tilstrækkelig til at nedbringe gældsprocenten. Endvidere vil gældsprocenten øges, når renten stiger og i takt med at CAP 2013 implementeres i kraft af lavere tilskud. På den anden side vil konsolideringen beslaglægge de økonomiske midler og dermed hæmme produktivitetsvæksten i kraft af en svag strukturudvikling og et utilstrækkeligt investeringsniveau.

Referencer

Brancheudvalget for Frø (2011): Beretning 2010 (http://www.seedcouncil.dk/Brancheudvalget_for_Froe/Aarsberetning.aspx).

Clausen, Jesper (2011): Avlsdyrtælling 2011, Tidskrift for Dansk Pelsdyravl nr. 5, 2011.

Danmarks Statistik (a): Regnskabsstatistik for landbrug for årene 2006, 2007, 2008 og 2009 samt de bagvedliggende landbrugsregnskaber.

Danmarks Statistik (b): Regnskabsstatistik for gartneri for årene 2006, 2007, 2008 og 2009 samt de bagvedliggende gartneriregnskaber.

Danmarks Statistik (c): Regnskabsstatistik for jordbrug 2010 samt de bagvedliggende jordbrugsregnskaber.

Danmarks Statistik (d): Landbrug, flere årgange.

Danmarks Statistik (e): Statistikbanken.

Danmarks Statistik (2011a): Landbrugets bruttofaktorindkomst med tilknyttede indeks 2010, Sta. Eft., Landbrug og Fiskeri 2011:10.

Danmarks Statistik (2011b): Afgrøder i dansk landbrug 2011, Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug og fiskeri, Nr. 370, 2011.

Danmarks Statistik (2010d): Landbrugets prisforhold (http://www.dst.dk/Statistik/emner/erhvervslivets-priser/prisindeks-for-landbrug.aspx?tab=dok).

Danmarks Statistik (2011e): Landbrugets investeringer, renter og gæld, Sta. Eft., Landbrug og fiskeri 2011:17.

Danmarks Statistik (2011f): Høsten af korn raps og bælgsæd 2011, Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug og fiskeri, Nr. 561, 2011.

De Økonomiske Råd (2011): Dansk Økonomi, Efterår 2011 (http://www.dors.dk/graphics/Synkron-Library/Publikationer/Rapporter/Efter%E5r_2011/Diskussionsopl%E6g/Hele%20pub.pdf).

FAO (2011): Food Outlook, Global Market Analysis, November 2011 (http://www.fao.org/docrep/014/al981e/al981e00.pdf).

FAO (2011a): FAO Food Price Index (http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/).

Hansen, Jens (2010): Dansk landbrugs økonomiske op- og nedture siden midten af 1970'erne. Tidsskrift for Landøkonomi nr. 2, 2010.

Hansen, Jens (2001): Overskuds- og indkomstbegreber i regnskabsstatistikken for landbrug. Working Paper no. 9/2001, SJFI.

International Grains Council (2011) Grain market report, GMR No. 416 (http://www.igc.int/en/downloads/gmrsummary/gmrsumme.pdf).

Kopenhagen Fur (2011): Auktionsrapporter (http://www.kopenhagenfur.com/aver/auktion/auktionsrapporter/).

Landbrug & Fødevarer (2011a): Markedsvurdering for landbrugsproduktion samt efterfølgende opdateringer (http://www.landbrugsinfo.dk/Oekonomi/Oekonomiske-analyser/Driftsresultater-priser-prognoser/Sider/6_Markedsvurdering_landbrugsprod_230911.pdf).

Landbrug & Fødevarer (2011b): Eksporten af levende svin (http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aktuelle_statistikker/Svin/Eksport_af_levende_svin.aspx).

Landbrug & Fødevarer (2011c): Kvartalsstatistik oksekød (http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aktuelle_statistikker/Oksekoed/Kvartalsstatistik_oksekoed.aspx)

Realkreditrådet (2011): Udlånsstatistik, 3. kvartal 2011 (http://www.realkreditraadet.dk/Statistikker/Udlånsstatistik.aspx)

USDA (2011): World Agricultural Supply and Demand Estimates, WASDE – 500, 9. November 2011 (http://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/latest.pdf).

USDA (2011a): Livestock and Poultry: World Markets and Trade, October 2011 (http://www.fas.usda.gov/dlp/circular/2010/livestock_poultryfull101510.pdf).

Videncenter for Svineproduktion (2011): Status på løsgående drægtige søer 2013 (http://vsp.lf.dk/Aktuelt/Nyheder/2011/10/28102011%20Loesgaaende%20draegtige%20soer.aspx).

Videncentret for Landbrug (2011): Farmtal Online (http://www.farmtalonline.dk/Navigation/navigationtree.aspx?bb=farmtalonline)

Videncentret for Landbrug (2011a): Vejledende interne grovfoderpriser for 2011 og 2012 (http://www.landbrugsinfo.dk/Oekonomi/Budget/Budgetkalkuler/Sider/Vejledende-Interne-grovfoderpriser-for-2011-og-2012.aspx)

2. Agro- og fødevareindustriens konjunkturer

Den danske agro- og fødevareindustri har gennem de senere år været påvirket af flere kriser: For det første var der fødevarekrisen i 2007-08 samt en mindre efterfølgende fødevarekrise i 2010-11, hvor der var betydelige prisstigninger og –fald. Fødevarekriserne medførte en udbredt usikkerhed i agro- og fødevareindustrien, og der har været eksempler på dels stigende avancer og vækst, dels store tab på grund af prissvingningerne.

For det andet var der finanskrisen, som startede i 2008, og som i første omgang begrænsede virksomhedernes muligheder for at finansiere investeringer og vækst. Samtidig steg kravene til virksomhedernes egenkapital og selvfinansiering.

Finanskrisen medførte også en økonomisk krise, som resulterede i en recession og faldende efterspørgsel. Selv om efterspørgslen efter fødevarer generelt er relativt upåvirket af indkomst- og konjunkturudviklingen, oplevede flere virksomheder i agro- og fødevareindustrien, at efterspørgslen faldt markant, og at discountprodukter og private labels fik en relativt større andel af markedet.

Yderligere er der i de seneste år opstået en lande-krise, hvor nogle lande er kommet i økonomisk uføre og har efterfølgende været nødsaget til at foretage store besparelser og indskrænkninger. Dette har i sagens natur også indirekte påvirket afsætningsmulighederne for den danske agro- og fødevareindustri.

Generelt har indtjeningen i den danske agro- og fødevareindustri været relativt stabil trods de meget ustabile konjunkturer og markedsforhold. Det skyldes for det første, at en stor del af industrien er andelsejet, og her vil en stor del af markedsusikkerheden og udsvingene i indtjeningen blive ført videre til andelshaverne, dvs. landmændene. For det andet har agro- og fødevarevirksomhederne i vid udstrækning gennemført besparelser og rationaliseringer, og investeringer er blevet udskudt.

I takt med de svingende råvarepriser under og efter fødevarekriserne har også værdien af agro- og fødevareindustriens omsætning været ustabil. I 2007/08 og igen i 2010/11, hvor især de internationale kornpriser steg meget, var der således markante stigninger i agro- og fødevareindustriens produktionsværdi. I 2011 forventes derfor en markant stigning, men da forbruget i produktionen også stiger, forventes der samlet en mindre effekt på bruttooverskuddet.

I 2012 forventes en mindre stigning i produktionsværdien, mens bruttooverskuddet forventes at være næsten uændret.

2.1. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevareindustrien

Datagrundlaget for de økonomiske nøgletal i dette afsnit er en værditilvækstopgørelse på grundlag af Danmarks Statistiks Nationalregnskabsstatistik. Når der skal anvendes detaljerede opdelinger af agro- og fødevareindustrien, er data normalt 3-4 år forsinkede, hvorfor det er nødvendigt at foretage en fremskrivning. Denne fremskrivning sker i det følgende ved hjælp af estimerede procentvise mængde- og prisændringer for de pågældende variable. Tal for årene 2009-2011 er derved baseret på fremskrivninger og er dermed foreløbige.

De økonomiske nøgletal for perioden 2005 - 2011 fremgår af tabel 2.1.

For den samlede fødevare- og drikkeindustri var den totale produktionsværdi i 2010 på 126 mia. kr., hvilket er næsten uforandret i forhold til året før. Det er værd at bemærke, at produktionsværdien i 2009 og 2010 var lavere end i de foregående fire år. Det illustrerer, dels at fødevaremarkedet er et lavvækstområde, dels at en betydelig del af væksten blandt de danske føde- og drikkevarevirksomheder placeres i eller flyttes til udlandet.

I 2011 forventes produktionsværdien at stige til ca. 132 mia. kr., hvilket vil være det højeste niveau siden 2008. Det høje niveau skal ses på baggrund af generelt høje råvarepriser i store dele af året. Bruttooverskuddet forventes at blive på godt 10 mia. kr., hvilket bliver det højeste niveau i adskillige år.

Slagterierne har gennem de seneste år oplevet en betydelig stigning i produktionsværdien. Også bruttooverskuddet har været relativt stort, og det forventes at fortsætte i 2011. Den forbedrede indtjening skal ses på baggrund af, dels forbedret indtjening blandt svineproducenterne, og dels betydelige tiltag med hensyn til effektiviseringer, omkostningsreduktion og udflytning.

Mejeriindustrien, som normalt har en lidt mere stabil markedsudvikling og indtjening end slagterisektoren, opnåede også i 2010 en stigende produktionsværdi. Både produktion og råvareforbrug forventes også at stige i 2011, mens bruttooverskuddet kun forventes at stige beskedent.

Tabel 2.1. Økonomiske nøgletal for de væsentligste sektorer i agro- og fødevareindustrien, 2005-2011 (mia.kr.)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Slagterier							
Produktion	36,0	36,3	35,4	37,6	33,6	38,2	38,6
- Forbrug i produktionen	28,7	28,8	28,2	30,4	25,3	28,7	29,0
= Bruttoværditilvækst	7,3	7,5	7,1	7,2	8,3	9,5	9,6
- Aflønning af ansatte	5,9	5,7	6,0	6,3	6,0	5,7	5,7
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,4	1,8	1,2	0,9	2,3	3,8	3,8
Mejerier og isfabrikker	36,0	36,3	35,4	37,6	33,6	38,2	38,6
Produktion	26,1	26,4	26,5	29,6	25,6	27,4	29,4
- Forbrug i produktionen	21,4	22,5	22,5	25,2	19,8	21,8	23,5
= Bruttoværditilvækst	4,7	3,9	4,0	4,4	5,8	5,6	5,9
- Aflønning af ansatte	3,5	3,4	3,3	3,5	3,3	3,3	3,3
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,2	0,5	0,8	0,9	2,5	2,3	2,6
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks							
Produktion	11,2	11,7	11,9	13,4	12,5	11,6	11,1
- Forbrug i produktionen	7,1	7,5	7,7	8,2	7,2	6,8	6,5
= Bruttoværditilvækst	4,1	4,2	4,2	5,1	5,3	4,8	4,7
- Aflønning af ansatte	2,9	3,1	3,3	3,5	3,4	3,4	3,5
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,2	1,1	0,9	1,6	1,9	1,4	1,2
Anden fødevarefremstilling							
Produktion	46,1	46,2	49,3	51,5	44,9	41,3	45,2
- Forbrug i produktionen	34,8	36,2	39,4	42,6	35,7	33,8	35,5
= Bruttoværditilvækst	11,4	10,0	9,9	9,0	9,2	7,5	9,7
- Aflønning af ansatte	7,0	7,2	6,9	7,1	6,9	6,9	7,4
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	4,4	2,8	3,0	1,9	2,3	0,6	2,3
Drikkevarefremstilling							
Produktion	9,2	9,2	9,8	10,0	9,3	7,8	7,9
- Forbrug i produktionen	6,1	6,5	6,7	7,6	6,8	5,8	5,9
= Bruttoværditilvækst	3,1	2,8	3,1	2,3	2,5	2,0	2,0
- Aflønning af ansatte	1,7	1,7	1,9	1,7	1,6	1,6	1,6
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,3	1,0	1,2	0,6	0,9	0,4	0,4
Føde- og drikkevareindustri i alt							
Produktion	128,6	129,9	132,9	142,1	125,9	126,3	132,3
- Forbrug i produktionen	98,1	101,5	104,6	114,1	94,7	96,9	100,5
= Bruttoværditilvækst	30,5	28,4	28,4	28,0	31,2	29,4	31,8
- Aflønning af ansatte	21,0	21,1	21,3	22,1	21,3	20,8	21,5
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	9,5	7,2	7,1	5,9	9,8	8,6	10,3

Anm: På grund af nye definitioner og afgrænsninger er tabellen ikke direkte sammenlignelig med tal fra tidligere år. Tabellen vedrører alene aktiviteter på dansk grund.
Kilde: Danmarks Statistik, Nationalregnskabsstatistik (www.statistikbanken.dk) og egne beregninger

Sektoren bestående af "bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks" havde - som den eneste af de viste sektorer - et markant højere bruttooverskud i 2008-09 end alle de øvrige år. Det var i 2008-09, at fødevarekrisen kulminerede, at råvarepriserne efterfølgende faldt, og at der blev konstateret en asymmetrisk prisudvikling (forskel i pris-

stigning og prisfald) med betydelige lags. Sektorens bruttoudbytte er efterfølgende faldet og forventes at falde yderligere i 2011.

"Anden fødevarefremstilling", som består en af række undergrupper som stivelse og stivelsesprodukter mv., fiskeindustri samt forarbejdning af frugt og grønt, er den største enkeltgruppe inden for føde- og drikkevarefremstilling, og produktionsværdien er nu tæt på 45 mia. kr. om året. Anden fødevarefremstilling har gennem de seneste år været kendetegnet ved et meget svigende og generelt faldende bruttooverskud. Efter en stor nedgang i 2010 forventes der i 2011 igen en stigning, således at bruttooverskuddet bliver i størrelsesordenen 2,3 mia. kr.

Drikkevarefremstilling er én af de mindre sektorer. Fødevarekriserne og ændringer i priser på landbrugsråvarer spiller her en relativt mindre rolle, idet råvareandelen i færdigvarerne er forholdsvis lille. Omvendt er produkterne relativt konkjunkturfølsomme. Disse forhold giver sig til udtryk i, at bruttoudbyttet i denne sektor var relativt konstant frem til finanskrisens start, hvorefter det faldt markant og stadig er på et relativt lavt niveau.

2.2. Udviklingen i de enkelte sektorer

Dette afsnit indeholder nærmere analyser af de enkelte sektorers økonomiske udvikling, konjunkturer og konkurrenceevne. Analyserne tager udgangspunkt dels i nøgletallene i tabel 2.1, dels i regnskabstal for udvalgte væsentlige virksomheder i sektorerne. Regnskabstallene omfatter virksomheder med betydelige aktiviteter m.m. i udlandet, hvorimod tallene i tabel 2.1 er baserede på tal fra Danmarks Statistik og vedrører alene aktiviteter på dansk grund.

Mejeriindustrien

Udviklingen i omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier fremgår af tabel 2.2.

Som det ses af tabellen, er Arla Foods langt det største mejeri, og målt i både omsætning og resultat er Arla Foods ca. 100 gange større end det næststørste mejeri. Arla Foods står for ca. 90 pct. af mælkeindvejningen i Danmark.

Tabel 2.2.	Omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier (mio. kr.)							
	2002/03	2003/04	2004/05	2006	2007	2008	2009	2010
Omsætning								
Arla Foods	40.647	47.608	46.351	45.491	47.742	49.469	46.230	49.030
Thise Mejeri	120	149	183	272	359	504	496	501
Nørager Mejeri	203	212	196	203	242	257	204	213
Årets resultat efter skat								
Arla Foods	1.094	1.019	801	937	939	555	971	1.253
Thise Mejeri	2	4	6	9	10	16	8	13
Nørager Mejeri	7	7	6	3	2	5	1	-7

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Tabellen viser også, at resultatudviklingen i Arla Foods er relativt stabil – bortset fra 2008, hvor de danske landmænds mælkepriser var relativt høje. Årsresultatet i 2010 var på 2,6 pct. af omsætningen, hvilket er en smule bedre end virksomhedens mål på 2,5 pct.

Omsætningen i Arla Foods steg i 2010 med 6 pct., mens årets resultat efter skat steg med 29 pct. Resultatet på 1,25 mia. kr. var det bedste nogensinde. Stigningerne skyldtes især højere priser på både industri- og konsumprodukter.

Omsætningsvæksten fortsatte ind i 2011, idet der i 1. halvår af 2011 var en omsætningsstigning på 12 pct. i forhold til samme periode i 2010, jf. tabel 2.3.

Tabel 2.3.	Nøgletal for Arla Foods Foods' seneste udvikling			
	1. halvår 2008	1. halvår 2009	1. halvår 2010	1. halvår 2011
Omsætning, mio. kr.	24.988	22.324	23.754	26.663
Resultat, mio. kr.	481	263	697	497
Balance, mio. kr.	31.569	30.193	30.603	32.492
Soliditet (%)	27	28	29	29
Arla -indtjening pr. kg. andelshavermælk	2,90	2,03	2,37	2,71

Kilde: Meddelelser fra Arla Foods.

Indtjeningen har dog ikke fulgt med den stigende omsætning, idet der her er tale om et fald på 29 pct. i forhold til samme periode året før.

Arla Foods har i 2011 gennemført flere udenlandske fusioner, opkøb og strategiske alliancer:

Arla Foods og tyske Hansa Milch vedtog i marts 2011 at fusionere, og de europæiske konkurrencemyndigheder godkendte efterfølgende fusionen. Hansa Milch indvejede årligt ca. 500 mio. kr. mælk og omsatte for 2 mia. kr.

I maj 2011 offentliggjorde Arla Foods og det svenske andelsmejeri Milko – Sveriges tredjestørste mejeri - planer om at fusionere. På grund af en dårlig udvikling i resultatet i 2011 og for at undgå fremtidige likviditetsproblemer havde bestyrelsen for det svenske mejeri Milko henvendt sig til Arla Foods for at undersøge mulighederne for at fusionere. I oktober blev fusionen endeligt godkendt, og det betød bl.a., at Milkos andelshavere blev andelshavere og dermed medejere i Arla Foods Foods på samme vilkår som de øvrige Arla Foods-andelshavere. De svenske konkurrencemyndigheders godkendelse var betinget af, at Milko skulle frasælge nogle varemærker samt et enkelt mejeri. Milko havde 650 andelshavere, mens Arla Foods før fusionen til sammenligning havde ca. 3.500 svenske andelshavere.

I november 2011 overtog Arla Foods det tyske mejeri Allgäuland-Käsereien, hvorved selskabet også fik et fodfæste i det sydlige Tyskland. Det tyske mejeri omsætter for knap 2 mia. kroner om året.

Endeligt er Arla Foods og det tyske selskab DMK blevet enige om at etablere et joint venture samarbejde, hvor hver part ejer 50 procent. Det nye joint venture skal producere valleproteiner til kunder i den globale fødevareindustri. Aftalen kan ses i sammenhæng med, at Arla Foods Ingredients har som mål at fordoble salget af valleprotein i pulver-form og være global markedsleder i 2015.

Med opkøb og fusioner i Tyskland i 2011 er Arla Foods gået fra at være en eksportør af mejerivarer til det tyske marked til at være landets syvende største mejeriselskab. Målet er, at Arla Foods inden 2015 er Tysklands tredje største mejeriselskab.

Arla Foods' repræsentantskab vedtog i 2011 en ny konsolideringspolitik, hvorefter andelshaverne hvert år konsoliderer 4,5 pct. af Arla Foods' indtjening. En tredjedel heraf er indskudskapital, som forrentes af Arla Foods, og som udbetales, når medlemskabet ophører. Formålet er at øge konsolideringen og egenkapitalen i Arla Foods.

Parallelt hermed har Arla Foods udstedt obligationer til en værdi af 1,5 mia. svenske kroner.

Den stigende konsolidering er nødvendig for at nå det strategiske mål om at øge omsætningen fra de nuværende 49 mia. kr. til 75 mia. kr. i 2015. Målet skal nås gennem opkøb, fusioner og organisk vækst. Med tre opkøb i 2011 i Tyskland og Sverige har Arla Foods opnået en ekstra omsætning på seks-syv mia. kr. om året. For at nå målet i 2015 er det dog yderligere nødvendigt med en vækst på fem mia. kr. årligt, selv efter de tre store opkøb i 2011.

Thise Mejeri amba, som er et rent økologisk mejeri, fik en stigende omsætning og et forbedret resultat efter skat i 2010. Overskuddet på 13 mio. kr. betegnes som helt tilfredsstillende. Soliditetsgraden blev dermed øget fra 9,9 til 11,9 pct. (excl. ejerandel i Mejeriforeningen og andelshavernes hæftelse), hvilket dog stadig må betegnes som relativt lavt. Thise har positive forventninger til 2011, og der forventes en yderligere konsolidering.

Kødindustrien

Danish Crown er langt den største aktør i denne sektor, idet virksomheden står for ca. 90 pct. af de danske svineslagtninger og 60 pct. af de danske kreaturslagtninger. Danish Crowns resultat har gennem en årrække været meget stabilt set i forhold til de udsving, deres ejere, svineproducenterne, har været udsat for, jf. tabel 2.4.

I regnskabsåret 2010/11 havde Danish Crown en omsætning på 51,8 mia. kr., hvilket var en stigning på 14 pct. i forhold til året før. Samtidig steg årets resultat med 7 pct. til i alt 1,8 mia. kr. Heraf blev ca. 1,4 mia. kr. udbetalt som restbetaling til andelshaverne, mens de sidste knap 0,4 mia. kr. blev konsolideret og dermed tillagt selskabets egenkapital.

Tabel 2.4.	Omsætning og resultat for virksomheder inden for den danske kød-industri (mio. kr.)								
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Nettoomsætning:									
Svineslagterier									
Danish Crown*	40.368	44.370	48.598	48.534	44.346	46.972	44.757	45.211	51.754
TiCan*	2.102	2.603	2.581	3.036	3.706	4.241	3.705	4.001	4.376
Fjerkræslagterier									
Rose Poultry A/S*	1.358	1.418	1.413	1.364	1.514	1.708	1.579	1.625	413**
Lantmännen Danpo A/S	1.112	1.031	1.208	1.031	1.112	1.255	1.279	1.472	
Øvrig kødindustri									
Skare Meat Packers*	643	674	703	850	856	971	973	1.076	
Sthryn's		501	561	553	590	640	624	618	
3-stjernet	238	220	238	252	260	280			
Resultat:									
Svineslagterier									
Danish Crown*	1.214	1.261	1.228	1.232	1.230	997	1.164	1.648	1.762
Tican*	81	133	126	142	88	75	89	157	238
Fjerkræslagterier									
Rose Poultry A/S	-29	23	17	-47	17	23	-16	13	-24**
Lantmännen Danpo A/S	-21	-83	-6	-258	-41	29	-35	55	
Øvrig kødindustri									
Skare Meat Packers*	11	11	9	11	8	14	17		4
Sthryn's	21	16	31	34	28	19	23		22
3-stjernet	29	21	19	23	34	25	26	26	28

*Driftsår, hvor 2010 = 2009/10 etc.
** 1. oktober 2010 – 31. december 2010
Kilde: Årsregnskaber for selskaberne

Tabel 2.5 viser udviklingen i centrale økonomiske nøgletal for Danish Crown-koncernen i perioden 2005/06-2010/11.

Tabel 2.5.	Centrale nøgletal for Danish Crown koncernen					
	2005/06	**2006/07**	**2007/08**	**2008/09**	**2009/10**	**2010/11**
Nettoomsætning, mio. kr.	48.534	44.346	46.972	44.757	45.211	51.754
Resultat af primær drift, mio. kr.	1.860	1.872	1.816	1.730	1.857	2.029
Årets resultat, mio. kr.	1.232	1.230	997	1.164	1.648	1.762
Balance, mio. kr.	21.706	21.279	23.336	21.306	22.615	23.953
Ansvarligt lån, mio. kr.	1.000	1.000	993	995	997	1.053
Egenkapital, mio. kr. *	3.844	4.132	4.091	3.940	5.101	5.391
Soliditetsgrad, pct. *	22,3	24,1	21,8	23,2	27,0	26,9
Andelshaverleverancer, mio. kg.	1.645	1.606	1.559	1.402	1.377	1.450
Samlet restbetaling, mio. kr.	1.086	1.198	945	981	1.316	1.394
Antal andelshavere	15.044	13.465	12.152	10.685	9.847	9.577
Ansatte medarbejdere, ultimo	26.938	24.334	26.652	24.274	23.305	23.557

*Incl. ansvarlige lån.
Kilde: Danish Crown (flere årgange)

Danish Crowns stigende omsætning i 2010/11 skyldes en kombination af organisk vækst, tilkøbet af først og fremmest den tyske slagteri-virksomhed D&S Fleisch og øgede tilførsler af kreaturer, som er steget med syv procent og øgede svinetilførsler på 4,4 procent. Væksten er dermed drevet af både et større volumen og et højere prisniveau. Omkring halvdelen af væksten skyldes meromsætningen fra det nye slagteri i Tyskland.

Danish Crown's køb af D&S Fleisch (der nu hedder Danish Crown Fleisch) betød et øget volumen på 3,5 mio. slagtninger årligt. Der slagtes udelukkende tyske svin på de to slagterier, og svineleverancerne sker på baggrund af kontrakter med de tyske landmænd. Med opkøbet har Danish Crown på én gang fordoblet omsætningen i Tyskland til godt otte mia. kr. Danish Crown Fleisch er Tysklands fjerdestørste slagteri.

Danish Crown har via datterselskabet Tulip Ltd. foretaget opkøb i U.K. Forædlingsvirksomheden Parkham Food blev købt i 2011, og formålet var især at tilføje nye produkter til sortimentet og at styrke samhandlen med de største engelske detailkæder. Selskabet har en årlig omsætning på knap 1 mia. kr.

Tican står for godt 8 pct. af de danske svineslagtninger, men andelen har været stigende gennem adskillige år.

Også Tican opnåede en betydelig stigning i både omsætning og indtjening i 2010/11. Omsætningen steg med 9 pct., mens resultat efter skat steg med ca. 50 pct., hvoraf hovedparten af stigningen dog skyldes en ny værdi-ansættelse af visse aktiviteter. Resultatforbedringen skyldtes dels interne effektiviseringer, dels bedre afsætningsmuligheder uden for EU i takt med svækkelse af euroen.

Som restbetaling udbetaler Tican 110 øre pr. kg til andelshaverne, og dette beløb er skabt af to elementer: 1) En restbetaling, som afspejler markedsprisen, som har ligget ca. 80 øre over aconto afregningsprisen i løbet af året, og 2) en A-bonus på 30 øre som tilfalder andelshaverne som følge af deres ejerskab af Tican, og som direkte afspejler fordelen ved at være andelshaver og dermed medlem. På den måde opdeles overskuddet i et afkast til henholdsvis råvareleverandørerne og ejerne. Ved at foretage denne opdeling bliver det nemmere for eventuelle fremtidige eksterne investorer at vurdere et kapitalafkast.

I december 2011 har Ticans ledelse meldt ud, at organisk vækst ikke alene er tilstrækkeligt til at opfylde selskabets vækstplaner. Tican må derfor vokse via opkøb, og

selskabet forudser, at det bliver meget svært for andelshaverne selv at levere midlerne hertil.

Både Tican og Danish Crown oprettede i 2011 helejede aktieselskaber, hvori driftsaktiviteterne blev placeret. Dermed åbner det for tilgang af eksterne investorer.

Både Danish Crown og Tican forventer, at den positive udvikling i omsætning, indtjening og afregningspriser vil fortsætte i 2012.

Som det blev vist i tabel 2.4, har svineslagterierne generelt en mere stabil udvikling i omsætning og indtjening end fjerkræslagterierne.

Rose Poultry, som i 2010 blev solgt til den finske koncern HK Scan, fik i 2009/10 et overskud på 13 mio. kr. Som følge af overgang til kalenderårsregnskab indgår der kun tre måneder i regnskabet for 2010. I dette regnskab er der et – forventet – underskud på ca. 24 mio. kr., hvilket dog især skyldes nedskrivninger samt engangsomkostninger som følge af virksomhedsovertagelsen. I første halvår af 2011 fik selskabet et underskud på 7,5 mio. kr. efter en omsætning på 850 mio. kr., og der forventes også et underskud for hele regnskabsåret 2011.

I 2011 besluttede HK Skan at investere 150 mio. kr. i Rose Poultry. Der er især tale om investeringer i udvikling af nye metoder til at øge slagtehastighed og kapacitet samt produktionen af ferskvarer.

Lantmännen Danpo fik efter et underskud på 35 mio. kr. i 2009 rettet op på resultatet i 2010 ved et overskud på 55 mio. kr. Samtidig steg omsætningen med 15 pct. Den positive udvikling forklares af selskabet med et forbedret salgsmix og gunstige investeringer. Udviklingen skal ses på baggrund af, at selskabet i 2011 investerede ca. 60 mio. kr. i deres forædlingsfabrik i Farre. Dertil kommer, at der i perioden 2008-2010 blev investeret 155 mio. kr. i fjerkræslagteriet i Års.

Med investeringerne øges både kapaciteten og effektiviteten betydeligt. Investeringerne skal også ses som et led i selskabets strategi for at være omkostningsledende i branchen og for at få flere kunder fra specielt de nære eksportmarkeder.

De øvrige virksomheder i kødindustrien har især fokus på forædling. Skare Meat Packers har gennem de senere haft en pæn vækst i omsætningen, i 2010 opnåede man kun et resultat på 4 mio. kr., hvilket selskabet selv vurderer som utilfredsstillende.

Blandt årsagerne nævnes stigende råvarepriser, pressede salgspriser, forbrugsnedgang samt omkostninger ved indtrængning på nye eksportmarkeder.

Både Stryhn's og 3-stjernet er nu udenlandsk ejede virksomheder. Stryhn's har norske ejere, mens 3-stjernet er ejet af svenske interesser.

Drikkevareindustrien

Drikkevareindustrien domineres af bryggerierne, hvor Carlsberg er den dominerende virksomhed.

Tabel 2.6. Omsætning og resultat for danske bryggerivirksomheder (mio. kr.)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nettoomsætning									
Carlsberg	34.626	36.284	39.047	41.083	44.750	59.944	59.382	60.054	
Royal Unibrew	2.633	2.869	3.191	3.439	3.882	4.179	3.816	3.775	
Harboes Bryggeri A/S*	1.272	1.359	1.452	1.361	1.383	1.371	1.545	1.525	1.558
Resultat									
Carlsberg	1.719	1.269	1.371	2.171	2.596	3.193	4.167	5.960	
Royal Unibrew	153	194	221	228	152	-484	47	278	
Harboes Bryggeri A/S*	33	64	86	66	57	20	26	43	61

*Driftsårstal: 2010 = 2009/2010 etc.
Kilde: Årsregnskaber for virksomhederne

Carlsberg omsatte for 60,1 milliarder kroner i 2010, hvilket var en beskeden stigning på godt 1 pct. i forhold til året før. Årsresultatet blev et overskud på næsten 6 milliarder kroner, hvilket var 43 pct. mere end overskuddet i 2009. Resultatet blev af selskabet betragtet som meget tilfredsstillende, men aktiekursen faldt med godt 2 pct. efter offentliggørelsen.

Det russiske marked, som er blevet et strategisk hovedmarked for Carlsberg efter den delvise overtagelse af Scottish & Newcastle i 2088, har været problematisk, idet der blev indført afgiftsforhøjelser på øl på 200 pct. i starten af 2010. Afgifts- og prisstigningerne har lagt en dæmper på efterspørgslen, men omvendt har en relativt høj økonomisk vækst samt en varm sommer været med til at stimulere efterspørgslen.

Ud fra en række forudsætninger forventede Carlsberg en yderligere forbedring af resultaterne i 2011: Øget markedsandel på hovedparten af markederne, høj encifret procentvis vækst i resultat af primær drift samt vækst i nettoresultat på over 20 pct.

Carlsberg har efterfølgende vurderet, at 2011 hidtil har været et udfordrende år med modvind på grund af højere inputpriser, dårligt vejr og vanskelige forhold på det russiske marked. De økonomiske resultater for de første 9 måneder af året viser da også, at der flere steder er tilbagegang.

Tabel 2.7. Økonomiske nøgletal for Carlsberg for de første 9 mdr. 2009 - 2011 (mio. kr.)

	9 mdr. 2009	9 mdr. 2010	9 mdr. 2011
Total salgsvolumen			
Øl (mio. hl.)	98,7	106,9	108,9
Øvrige drikkevarer (mio. hl.)	17,0	17,2	16,9
Resultatopgørelse			
Nettoomsætning	45.766	46.655	48.708
Resultat af primær drift før særlige poster	7.747	9.149	7.982
Finansielle poster, netto	-371	-108	-191
Resultat før skat	5.159	7.499	6.263
Koncernresultat	3.663	5.557	4.697
Balance			
Aktiver i alt	135.067	141.633	142.811
Rentebærende gæld	38.533	31.844	32.680

Kilde: Carlsberg (2011)

Regnskabet for de første 9 måneder af 2011 giver et primært driftsresultat på 7.982 mio. kroner, hvilket er et fald på 12 pct. i forhold til sidste år, fraregnet opkøb og frasalg. For tredje kvartal alene er det primære driftsresultat 3.284 mio. kroner.

Det primære overskud i hele Østeuropa for årets første ni måneder er gået tilbage med hele 24 pct. i forhold til 2010. Alene for tredje kvartal er tilbagegangen 33 pct.

Carlsberg fastholder sine forventninger til årsresultatet for 2011. Selskabet har meldt ud, at de er klar til yderligere tilpasninger, hvis det viser sig nødvendigt, og at de planlægger at fremskynde en række strukturelle tiltag for at kunne blive endnu mere effektive. Ultimo november fremlagde Carlsberg således en plan for, hvorledes man vil forberede sig på de udfordrende markedsvilkår i de kommende år i Europa. Planen indebar bl.a. en nedlæggelse af 130-150 stillinger.

Danmarks næststørste bryggeri, Royal Unibrev, forbedrede sit resultat markant i 2010. Selv om omsætningen faldt med 1 pct., steg resultat efter skat med ca. 240 mio. kr. Selskabet forklarer fremgangen med lave råvarepriser, stærkere mærker og fremgang i Østeuropa. I Østeuropa steg selskabets afsætning således med seks procent.

Royal Unibrew forventer en stigende indtjening i 2011. Efter de første ni måneder af 2011 har selskabet meldt ud, at de er godt tilfredse med de økonomiske resultater, og derfor fastholdes forventningerne til 2011 – dog i den nedre del af de udmeldte intervaller.

Harboes Bryggeri opnåede også et markant forbedret resultat i 2010/11. Omsætningen steg 2 pct., mens resultat efter skat steg med 42 pct. For 2011/12 forventes der er mindre nedgang i overskuddet. Trods et lidt skuffende 1. kvartal fastholdes forventningerne til hele året.

Brødsektoren

Lantmännen Unibake DK, der især producerer frostbrød, fast food-produkter og bake off (forhævede frosne brødprodukter), fik i 2010 et resultat efter skat på knap -20 mio. kr. mod et underskud året før på 4 mio. kr. Resultatet af primær drift blev et underskud på 54 mio. kr. Resultatet betegnes af virksomheden som værende ikke tilfredsstillende. Den negative udvikling forklares med faldende valutakurser samt engangsomkostninger forbundet med ændringer i produktionsstrukturen.

Lantmännen Unibake har foretaget en del tiltag med henblik på at forbedre selskabets konkurrenceevne. Nedlukning, investeringer i mere effektiv produktion, trimning af organisationen samt omkostningsoptimeringer er blandt de gennemførte tiltag i 2010.

Samtidig med disse tilpasninger ekspanderer selskabet kraftigt i U.K., hvor der er foretaget både virksomhedsopkøb og investeringer i helt nye produktionsanlæg. Dermed er en betydelig del af den danske brødproduktion blevet udflyttet i løbet af de seneste år. Udflytningen til U.K. skyldes flere forhold, bl.a. lavere lønninger, bedre markedskontakt og muligheden for at reducere valutakurstabene. Der forventes en stigende indtjening i 2011.

Tabel 2.8. Omsætning og resultat for virksomheder i den danske brødsektor (mio. kr.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nettoomsætning							
Lantmännen Unibake DK	1.222	1.201	1.259	1.376	1.520	1.409	1.273
Lantmännen Schulstad	697	1.019	982	1.033	1.088	1.013	959
Kohberg Brød	697	746	820	868	988	833	807
Resultat efter skat							
Lantmännen Unibake DK	76	76	73	52	- 31	- 4	- 20
Lantmännen Schulstad	29	33	31	28	2	32	31
Kohberg Brød	27	41	18	33	29	26	33

Kilde: Årsregnskaber fra virksomhederne

Lantmännen Schulstad, som er en af de største producenter af frisk brød i Danmark, har en langt mere stabil indtjening. Årets resultat blev på 31 mio. kr. mod 32 mio. kr. året før. Omsætningen faldt med godt 5 pct., hvilket primært kan henføres til rugbrødskategorien, hvor en øget konkurrence har medført en mængdenedgang. Faldet er primært relateret til private label rugbrød, mens salget af rugbrød som mærkevare er fastholdt – og også ønskes fastholdt fremover. Lantmännen Schulstad bemærker også, at konkurrencesituationen inden for detailhandlen øger prispresset på et i forvejen stagnerende marked med betydelig overkapacitet.

Kohberg Brød A/S havde i 2010 en mindre omsætningsnedgang, hvilket selskabet dog især forklarer med faldende markedspriser i løbet af året. Samtidig forventes der kun en mindre forbedring af resultatet i 2011 pga. dels konkurrencesituationen på brødmarkedet, dels den svage økonomiske vækst i samfundet.

Sukkerindustri

I 2009 blev Danisco Sugar overtaget af det tyske selskab Nordzucker. Samtidig skiftede Danisco Sugar navn til Nordic Sugar. Nordic Sugar består i dag af dels sukkeraktiviteter i Danmark, dels ejerskab af en række udenlandske dattervirksomheder med sukkeraktiviteter.

Nordic Sugar havde i 2010/11 en vækst i omsætningen på ca. 14 pct., hvilket primært skyldtes en større sukkerroeproduktion samt en reduktion af lagerbeholdningen. Årets resultat blev på 234 mio. kr., hvilket var bedre end selskabets forventninger. Det skal bemærkes, at det store resultat i 2009/10 primært skyldtes engangs-indtægter af kapitalandele i datterselskaber.

Tabel 2.9 Økonomiske nøgletal for Nordic Sugar (mio. kr.)

	2006/07	2007/08	2008/09*	2009/10	2010/11
Nettoomsætning	3.005	3.047	3.076	2.947	3.354
Årets resultat	818	202	76	705	234
Aktiver	6.212	5.165	4.516	4.194	3.940
Egenkapital	1.971	1.373	1.172	1.889	1.673

Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

Grovvaresektoren

De seneste år har været turbulente for grovvaresektoren. Det skyldes for det første de meget svingende korn- og foderpriser under fødevarekrisen, som medførte stor usikkerhed, ligesom virksomheder med manglende afdækning af lange kontrakter led be-

tydelige tab. For det andet medførte også landbrugets meget lave indtjening sammen med den mere eller mindre parallelle finanskrise, at stigende usikkerhed, faldende efterspørgsel, debitortab og forringede finansieringsmuligheder spillede en stor rolle.

For det tredje har de seneste år også være kendetegnet ved betydelige fusioner og opkøb blandt grovvarevirksomhederne – i flere tilfælde direkte som resultat af dårlig økonomi oven på kriserne.

Efter denne strukturtilpasning og konsolidering består grovvaresektoren i dag af 2 væsentlige virksomheder, DLG og Danish Agro, jf. tabel 2.10.

Tabel 2.10. Omsætning og resultat for en række danske grovvarevirksomheder (mio. kr.)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Omsætning									
DLG	14.568	13.796	15.053	17.325	24.631	37.589	34.138	39.364	
Danish Agro	1.673	1.247	1.226	1.335	2.868	3.468	2.980	13.347	
Brdr. Ewers A/S	479	480	470	440	585	854	757	836	
Aller Mølle A/S	559	553	553	618	330	388	236	222	
NAG*		90	86	97	107	147	144	128	163
Resultat efter skat									
DLG	72	80	111	118	166	176	180	282	
Danish Agro	21	4	18	18	31	72	71	250	
Brdr. Ewers A/S	12	14	19	13	2	24	15	22	
Aller Mølle A/S	9	10	9	11	-11	-2	-12	-2	
NAG*		1	-2	-	2	1	-3	3	6

*Driftsårstal: 2010 = 2009/2010 etc.
Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

DLG opnåede i 2010 en rekordstor omsætning på 39,3 mia. kr. – en stigning på 15 pct. i forhold til året før. Stigningen skyldes flere forhold: Køb af dele af Aarhusegnens Andel, en større aktiemajoritet i det tyske grovvareselskab Roth Agrarhandel samt stigende kornpriser i anden halvdel af 2010 har medvirket til en stigende omsætning. Samtidig voksede resultat efter skat fra 180 mio. kr. til 282 mio. kr.

En stor andel af både omsætning og indtjening kommer fra udenlandske aktiviteter og fra aktiviteter uden for det oprindelige korn- og fodersegment.

DLG forventer en lidt bedre indtjening i 2011 end budgetteret i 2010. Det er også forventet, at 2011 primært vil blive præget af organisk vækst.

Trods det købte DLG i 2011 via Kongskilde Industries aktiverne i den danske landbrugsmaskinfabrik JF-Stoll – efter at virksomheden gennem et par år har haft økonomiske problemer. Formålet var bl.a. at styrke Kongskildes position på landbrugsmaskinmarkedet yderligere. JF-Stoll har en årlig omsætning på omkring 300 mio. kr.

Derudover har DLG-koncernen, via datterselskabet Vitfoss, købt 70 pct. af aktierne i Stormøllen. Stormøllens aktiviteter er produktion, salg og udvikling af vitamin- og mineralblandinger samt desinfektionsmidler til landbrug og industri.

Den anden store grovvarevirksomhed, Danish Agro, havde en bemærkelsesværdig stor vækst i 2010: Omsætningen steg fra 3 til 13 mia. kr., og årets overskud steg fra 71 mio. kr. til 250 mio. kr. Stigningerne i både omsætning og indtjening i Danish Agro skyldes dels fusionerne med SAB, Nordjysk Andel og dele af Århusegnens Andel, dels at tidligere associerede selskaber nu indgår med fuld styrke som tilknyttede selskaber. Tallene er derfor ikke fuldt sammenlignelige med de foregående års tal.

DLA Group - som koordinerer engroshandelsaktiviteter for en række forsyningsselskaber i Norden og i Baltikum, men med Danish Agro som væsentligste deltager – har også foretaget en yderligere internationalisering i form af udenlandske investeringer og opkøb. DLA-gruppen købte således Finlands 3. største grovvareselskab, som omsætter omkring 550 mio. kr. om året. Også et litauisk korn- og rapsselskab blev opkøbt i 2011.

Markfrøvirksomheder

DLF-TRIFOLIUM, som er Danmarks største kløver- og græsfirma med 88 pct. af den indenlandske produktion, ca. 50 pct. af det europæiske marked og 20 pct. af det globale marked, fik i 2010/11 et resultat på 43,7 mio. kr. efter en omsætning på 2,1 mia. kr. Det svarer til en stigning i forhold til året før på henholdsvis 42 pct. og 7 pct. DLF-TRIFOLIUM begrunder den positive udvikling med en bedre balance på frømarkedet, idet produktionen af frø er faldet kraftigt både i Danmark og i EU. Det har betydet, at lagrene er nedbragt væsentligt, samtidig med at priserne er steget.

Det stigende overskud har medvirket til, at selskabets egenkapital er steget fra 677 til 705 mio. kr. Da balancen samtidig er reduceret fra 1,4 til 1,3 mia. kr., er soliditetsgraden øget fra 48 til 55. DLF-TRIFOLIUM bemærker selv, at selskabet har et stærkt kapitalberedskab, og at det har ”både har lysten, viljen og evnen til at medvirke i den fortsatte konsolidering af branchen."

Hunsballe Frø A/S formåede i 2010/11 at øge omsætningen med 20 procent og eksporten med 29 procent. Samtidig fik selskabet vendt det foregående års underskud til et overskud. Overskuddet blev på knap 5 mio. kr., og den positive udvikling skyldes reduktion af kapacitetsomkostninger og en forøget produktivitet. Derudover har også en forøget efterspørgsel bidraget positivt.

Tabel 2.11. Omsætning og resultat for danske markfrøvirksomheder (mio. kr.)

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Nettoomsætning							
DLF-TRIFOLIUM	2.001	2.008	2.230	2.252	2.061	2.001	2.146
Hunsballe Frø A/S	118	131	172	160	151	146	175
Resultat efter skat							
DLF-TRIFOLIUM	44	32	146	42	35	31	44
Hunsballe Frø A/S	10	2	-	5	1	10	5

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Hunsballe Frø forøgede i samme år soliditetsgraden fra 27,3 til 37,7 pct. gennem en slankning af balanceposterne.

Stivelsesindustri

Den danske stivelsesindustri domineres af de to andelsselskaber, KMC og AKV-Langholt.

Tabel 2.12. Omsætning og resultat for danske kartoffelmelsvirksomheder (mio. kr.)

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Nettoomsætning										
KMC	600	456	556	542	609	560	665	661	677	883
AKV-Langholt					110	92	114	127	111	105
Resultat efter skat										
KMC	120	31	35	-8	-14	40	74	16	-35	103
AKV-Langholt	26	27	21	20	10	16	27	19	4	26

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

KMC er primært et salgsselskab, der sørger for at afsætte kartoffelstivelse fra de tre andelsejede kartoffelmelsfabrikker i Karup, Brande og Toftlund. KMC har dog også selv fabrikker, dels en fabrik der producerer kartoffelpulver til for eksempel chips, dels en fabrik der producerer modificeret stivelse og andre ingredienser til fødevareindustrien baseret på kartoffelmel. Dertil kommer en kartoffelmelsfabrik i Kina og en

tapiokastivelsesfabrik i Vietnam. KMC er Europas fjerdestørste producent af kartoffelstivelse.

KMC fik i 2010/11 vendt et underskud året før på 34,6 mio. kr. til et overskud på 102,5 mio. kr.

Selskabet forklarer den positive udvikling med dårlige høstudbytter i stort set hele verden, som indebar en global underforsyning af stivelsesprodukter. Også høsten af stivelseskartofler i Danmark lå betydeligt under det normale. Den manglende produktion af stivelsesprodukter medførte historisk gode markedspriser. Ved at sælge ud af lagrene fik KMC således en næsten normal afsætningsvolumen, men til høje priser.

Dertil kommer, at selskabets fokusering på mere forædlede produkter er begyndt at bidrage positivt til virksomhedens indtjening.

Samlet set forventer KMC et resultat i regnskabsåret 2011/12 på samme niveau som i det forgangne år - afhængig af høstsituationen.

AKV-Langholt fik i 2010/11 et resultat på 25,7 mio. kr. mod budgetteret 9,4 mio. kr. og mod 4,1 mio. kr. året før. Selskabet forventer et tilsvarende positivt resultat i 2011/12 baseret på forventninger om fortsat høje markedspriser.

For begge selskaber gælder det, at høståret 2011/12 er det sidste, hvor virksomhederne modtager EU-støtte. Det betyder umiddelbart, at virksomhederne mister konkurrencekraft i forhold til virksomheder med andre landbrugsafgrøder som råvare.

Handel med pelsskind

Pelsdyravlernes skindprodukter bliver næsten fuldt ud afsat via Kopenhagen Fur. Kopenhagen Fur aftager ca. 98 pct. af de danske pelsskind, men derudover afsættes også skind fra en række andre lande. Baggrunden er et ønske om at kunne tilbyde et stort antal skind og et bredt sortiment for at kunne tiltrække de mest interessante købere fra hele verden.

Kopenhagen Furs andel af det globale marked for pelsskind er tæt på 60 pct. Selskabet tiltrækker 600 internationale købere til hver af de fem auktioner i løbet af sæsonen. 98 pct. af produktionen går til eksport.

Kopenhagen Furs økonomiske udvikling har generelt været positiv i de senere år, omend meget svingende, idet de fluktuerende markedspriser på skind slår direkte igennem på omsætningen, og til dels også på årets resultat, jf. tabel 2.13.

I løbet af regnskabsåret 2010/11 har Kopenhagen Fur holdt 5 pelsauktioner. Der blev omsat knap 20 mio. minkskind, som gav en samlet omsætning på 8,1 mia. kr. mod 7,1 mia. kr. året før.

Kopenhagen Fur har gennem hele året oplevet en massiv efterspørgsel, som har givet stigende priser på pelsskind. Det er især vækstøkonomierne i Fjernøsten samt Rusland, der har drevet efterspørgslen, men også Europa og USA har været med til at trække i positiv retning.

Tabel 2.13. Nøgletal for Kopenhagen Fur (mio. kr.)

	2001 /02	2002 /03	2003 /04	2004 /05	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11
Totalomsætning	3.019	2.613	3.273	3.902	5.345	4.238	5.029	4.025	7.117	8.082
Auktionsomsætning	3.019	2.613	3.273	3.539	4.887	3.843	4.574	3.637	6.521	
Nettoomsætning	598	621	633	363	458	395	455	395	458	
Årets resultat	70	58	118	93	160	100	133	81	252	
Eksport	2.991	2.592	3.261	3.754	5.226	4.115	4.906	3.902	6.945	7.921
Egenkapital	454	456	506	512	592	578	623	592	756	
Soliditet (%)	48	49	49	55	67	69	68	57	72	
Antal solgte skind (mio. stk.)	13,9	14,1	14,5	15,2	16,0	16,5	18,6	18,8	20,3	
Eksportomsætning, pct. (auktion)	99,1	99,2	99,6	96,2	97,8	97,1	97,5	96,9	97,6	98,0
Eksportomsætning, pct. (koncern)	99,1	99,2	99,6	96,2	97,8	97,1	97,5	96,9	97,6	
Medarbejdere	326	296	301	294	296	292	298	300	297	

Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

Den danske pelssektor er i dag meget afhængig af fjerne markeder. Eksporten til lande uden for EU udgør over 90 pct. af den samlede eksport, og det er den højeste andel sammenlignet med andre vigtige produktgrupper i den danske landbrugseksport.

Den gennemsnitlige økonomiske vækst på eksportmarkederne for dansk pelsskind var i 2010 på godt 9 pct. Dette var mere end det dobbelte af væksten på Danmarks samlede eksportmarkeder, og det var ligeledes den højeste vækst blandt de større danske eksportgrupper. En høj økonomisk vækst medfører også en højere efterspørgsel, og dermed er det én af forklaringerne på den stigende danske eksport af pelsskind gennem de senere år.

Kina – og herunder Hong Kong – er det klart dominerende marked for Kopenhagen Fur. Satsningen på det kinesiske marked har gennem de seneste år bl.a. givet sig udslag i en række strategiske alliancer med kinesiske partnere.

2.3. Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder

Aktiekursudviklingen afspejler investorers tillid til virksomhedernes fremtidige konkurrence- og indtjeningsevne. En væsentlig del af kursudviklingen blandt agro- og fødevarevirksomheder kan forklares ud fra de generelle konjunkturer, mens en anden del skyldes specielle forhold vedr. sektoren og virksomhederne.

I 2010 steg aktiekurserne på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder med knap 50 pct. Udviklingen i 2011 blev dog kendetegnet ved markante aktiekursfald, og ved udgangen af 2011 er aktiekurserne tilbage ved niveauet i første halvdel af 2010, jf. figur 2.1.

Figur 2.1. Aktiekursudvikling på forskellige grupper af danske virksomheder i og uden for agro- og fødevareindustrien.

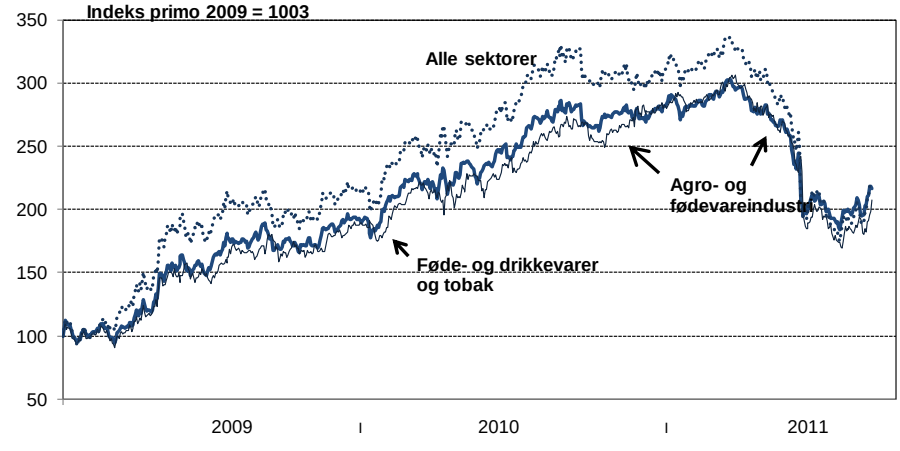

Anm: Sammenvejet i forhold til størrelsen på virksomhedens omsætning
Kilde: Egne beregninger på grundlag af dagskurserne

Carlsberg er den dominerende virksomhed blandt de børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder, hvorfor kursudviklingen på Carlsberg-aktier påvirker den vægtede

kursudvikling meget. Chr. Hansen og Novozymes er andre væsentlige selskaber, som indgår i indekset.

Aktiekursudviklingen for virksomheder inden for hhv. "føde- og drikkevarer samt tobak" og "agro- og fødevareindustri" har udviklet sig relativt ensartet i de senere år. Derimod er det karakteristisk, at disse to grupper ikke har haft samme op- og nedture som alle virksomhedssektorer under ét. Det illustrerer, at virksomheder inden for agro- og fødevaresegmentet ikke er så konjunkturfølsomme, og at forbruget af landbrugs- og fødevarer er relativt uelastisk m.h.t. indkomstudviklingen.

2.4. Egenkapitalopbygning og konsolidering

Opbygning af egenkapital og større soliditetsgrad har været et væsentligt fokusområde for flere virksomheder i 2011. I slagterisektoren har både Danish Crown og Tican understreget, at der skal ske en yderligere egenkapitalopbygning. Danish Agro har også klare mål for, at egenkapitalen skal styrkes og mindst udgøre 25 pct. af balancen og i Arla Foods vedtog repræsentantskabet i 2010 at øge konsolideringen fra 5-7 øre pr. kg. mælk til omkring 10-11 øre pr. kg. mælk.

Der er flere forklaringer på den stigende opmærksomhed på egenkapitalopbygning:

- Finanskrisen har betydet, at virksomhederne bliver mødt med større kapitalkrav fra bankerne
- Mulighederne for ny fremmedfinansiering er også reduceret i takt med finanskrisen, og det øger tilsvarende kravene til egenfinansieringen
- Der er stadig et stort behov for yderligere vækst og strukturudvikling, og det vil nødvendiggøre yderligere investeringer og opkøb.
- Muligheden for eksterne investorer i andelsselskaber tydeliggør nødvendigheden af, at andelshavere også må opbygge egenkapital for at bevare en vis indflydelse i de fremtidige andelsselskaber.

Diskussionen om egenkapitalopbygning har især fundet sted i andelsselskaber, som qua deres finansierings- og ejerform har særlige udfordringer.

Som det fremgår af figur 2.2, er egenkapitalen blandt de største danske andelsselskaber inden for agro- og fødevareindustrien steget betydeligt gennem de senere år.

Figur 2.2. Udvikling i egenkapitalens størrelse 2002-2010 for de 11 største danske andelsselskaber

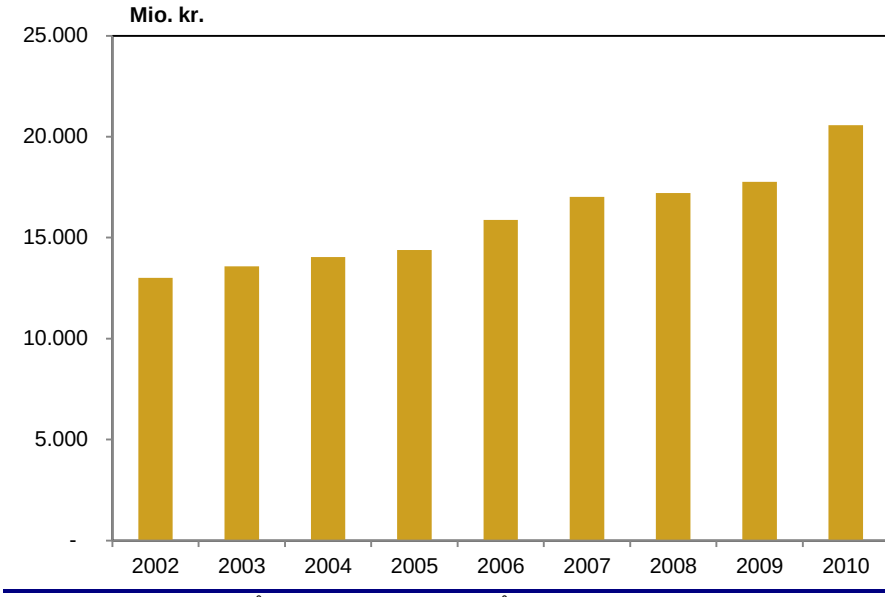

Kilde: Egne beregninger på grundlag af selskabernes årsregnskaber
Anm. Følgende andelsselskaber eller andelsselskabs-ejede selskaber indgår: Arla Foods, Thise, Danish Crown, Tican, DLG, Danish Agro, Kopenhagen Fur, DLF-TRIFOLIUM, Danæg, KMC og AKV-Langholt

Generelt gælder det, at egenkapitalen i andelsselskaber i den danske agro- og fødevareindustri er relativt lav. Omsætningen blandt de 100 største danske fødevarevirksomheder er fordelt på ca. 52 pct. til andelsselskaber og 48 pct. på aktieselskaber. Der er dog en markant forskel på egenkapitalandelen, idet andelsselskabers soliditet (egenkapital i pct. af balancen) som gennemsnit af perioden 2003-2010 er på 23 pct., mens den for aktieselskaber er på 38 pct. Udviklingen har dog været stigende gennem de seneste år, jf. figur 2.3.

Figur 2.3. **Egenkapitalandel blandt danske fødevarevirksomheder med en omsætning på over ½ mia. kr. om året. Opdelt på andels- og aktieselskaber**

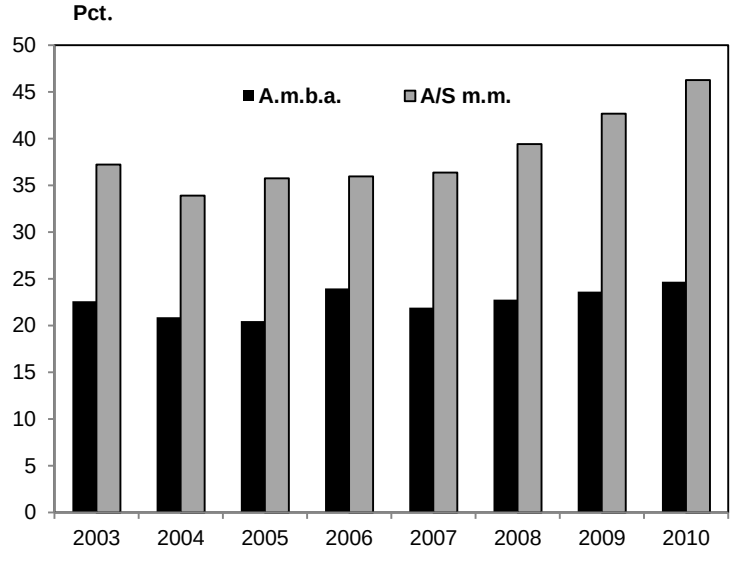

Kilde: Egne beregninger baseret på virksomhedernes årsregnskaber

Den lave egenkapitalandel i andelsselskaberne bliver dog på flere områder kompenseret af den leveringsforpligtigelse, som findes i større eller mindre udstrækning i de fleste andelsselskaber. Det betyder i praksis, at andelsselskaberne kan bruge afregningspriserne over for landemændene som en slags stødpude til at udjævne konjunkturerne. På den måde fungerer leveringspligten på samme måde som egenkapitalen.

2.5. Produktivitetsudviklingen

Produktivitetsudviklingen er – sammen med valutakurs- og lønudviklingen – et meget væsentligt element i en sektors internationale konkurrenceevne. På et homogent marked med mere og mere ensartede økonomiske vilkår bliver stigende produktivitet en stadigt vigtigere konkurrenceparameter.

På baggrund af de økonomiske fremskrivninger i tabel 2.1 er det muligt at beregne en række nøgletal til måling af de enkelte erhvervs produktivitet m.m. Tabel 2.14 indeholder således tre typer nøgletal:

- Bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat – som et mål for arbejdsproduktiviteten
- Bruttoværditilvækst i forhold til produktionsværdien
- Bruttooverskud i forhold til produktionsværdien

Tabel 2.14. Udvalgte nøgletal for fødevareindustrien

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat (1000 kr. 2005-prisniveau)							
Slagterier	425	462	417	386	449	512	517
Mejerier og isfabrikker	490	416	427	425	555	523	544
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	264	261	254	292	295	262	247
Anden fødevarefremstilling	752	625	640	543	536	409	481
Drikkevarefremstilling	649	592	634	497	536	423	419
Føde- og drikkevareindustri i alt	492	455	447	414	453	416	435
Bruttoværditilvækst/produktionsværdi (%)							
Slagterier	20	21	20	19	25	25	25
Mejerier og isfabrikker	18	15	15	15	23	20	20
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	36	36	35	38	42	42	42
Anden fødevarefremstilling	25	22	20	17	21	18	21
Drikkevarefremstilling	33	30	32	24	27	26	25
Føde- og drikkevareindustri i alt	24	22	21	20	25	23	24
Bruttooverskud/produktionsværdi (%)							
Slagterier	4	5	3	2	7	10	10
Mejerier og isfabrikker	4	2	3	3	10	8	9
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	10	9	8	12	15	13	11
Anden fødevarefremstilling	10	6	6	4	5	1	5
Drikkevarefremstilling	14	11	12	6	9	5	5
Føde- og drikkevareindustri i alt	7	6	5	4	8	7	8

Kilde: Jensen et al. (2009) og Danmarks Statistik (2011)

Bruttoværditilvæksten pr. fuldtidsansat i drikke- og fødevareindustrien faldt med 9 pct. i 2008 og selv om der efterfølgende er foretaget adskillige rationaliseringer og afskedigelser i sektoren, er det efterfølgende kun lykkedes at indhente ca. halvdelen af nedgangen. Det er dog bemærkelsesværdigt, at slagterierne har været i stand til at øge bruttoværditilvæksten pr. fuldtidsansat hvert år siden 2008. Set over hele perioden har den samlede føde- og drikkevareindustri imidlertid haft en faldende bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat, hvilket kan ses som et resultat af en for svag produktivitetsudvikling.

Forholdet mellem bruttoværditilvækst og produktionsværdi forventes i 2011 at stabilisere sig. Udviklingen siden 2005 viser en generelt stigende tendens, når det gælder slagterier, mejerier og bagerier m.m. Den største stigning ses for slagterierne (+ 22 pct.), hvilket kan ses som et resultat af bl.a. Danish Crowns strategi om både øget forædling og stigende effektivitet.

Bruttooverskuddet i forhold til produktionsværdien var generelt under pres under fødevarekrisen i 2007/08, hvor råvarepriserne steg. Efterfølgende er bruttooverskuddet igen steget i drikke- og fødevareindustrien under ét. Det er dog karakteristisk, at stigningen udelukkende kan henføres til slagterier og mejerier m.m., mens der i drikkevarefremstillingsindustrien har været en markant nedgang.

2.6. Beskæftigelsesudviklingen

Beskæftigelsen i drikke- og fødevareindustrien kan forventes at stagnere eller falde på længere sigt som resultat af lav efterspørgselsvækst og produktivitetsudvikling. Siden 2005 er beskæftigelsen faldet betydeligt inden for slagterier og mejerier m.v. og i drikkevarefremstilling, men det opvejes næsten af en tilsvarende beskæftigelsesstigning i gruppen "anden fødevarefremstilling". Den betydelige udflytning i visse sektorer kan forklare dette af denne udvikling.

Tabel 2.15. Fuldtidsbeskæftigede lønmodtagere (1000)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Slagterier	17,2	15,8	16,0	16,7	16,3	15,9	15,4
Mejerier og isfabrikker	9,5	9,1	8,8	9,3	9,2	9,1	9,0
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	15,4	15,4	15,5	15,9	15,8	15,7	15,7
Anden fødevarefremstilling	15,1	15,5	14,4	14,9	15,1	15,7	16,8
Drikkevarefremstilling	4,7	4,5	4,6	4,3	4,1	4,0	3,9
Føde- og drikkevareindustri i alt	61,9	60,4	59,2	61,1	60,5	60,4	60,9

Kilde: Egne beregninger

2.7. Skøn for udviklingen i 2012

Skønnet for udviklingen i 2012 er meget afhængig af, om den nuværende lavkonjunktur har nået sit lavpunkt, om der kan forventes yderligere fald i konjunkturerne, eller om der allerede nu er tegn på en begyndende normalisering af den økonomiske situation. Der er tegn på, at den økonomiske nedtur i agro- og fødevareindustrien midlertidigt er aftagende, men om det skyldes effekterne af kortvarige engangsbesparelser og

midlertidig forbrugsstigninger, eller om det skyldes grundlæggende bedre konkurrenceevne og optimisme, er vanskeligt at vurdere på nuværende tidspunkt.
Når det gælder den seneste udvikling blandt de større børsnoterede drikke- og fødevarerelaterede virksomheder, er der et noget uensartet billede. Carlsberg havde i 3. kvartal af 2011 en væsentlig nedgang i forhold til samme periode året før, mens f.eks. Novozymes havde en stigende indtjening, jfr. tabel 2.16.

Tabel 2.16. Resultatet i 3. kvartal for udvalgte børsnoterede fødevarerelaterede virksomheder (mio. kr.)

	2008	2009	2010	2011
Carlsberg [1]	3.054	3.304	4.156	3.284
Novozymes	272	316	439	519
Harboes Bryggeri [2]	4	8	16	10*
Chr. Hansen[1+3]	-	-	40	44

1) Resultat af primær drift før særlige poster
2) August-oktober
3) Marts-maj
Kilde: Børsmeddelser

På grundlag af data fra tabel 2.1, en række forudsætninger om mængde- og prisudvikling, lønudvikling m.m., og ud fra en analyse af virksomhedernes egne vurderinger af de fremtidige konjunkturer er der i tabel 2.15 udarbejdet et skøn for de økonomiske resultater i agro- og fødevareindustrien i 2012 – og til sammenligning er vist tallene for 2010 og 2011.

Tabel 2.17. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevareindustrien 2010-2012

	2010	2011	2012*
Produktion	126,3	132,3	133,4
- Forbrug i produktionen	96,9	100,5	101,0
= Bruttoværditilvækst	29,4	31,8	32,4
- Aflønning af ansatte	20,8	21,5	22,2
- Andre produktionsskatter, netto	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	8,6	10,3	10,2

* Fremskrivning baseret på data for 1. halvår af 2011
** Skøn baseret på mængde-, pris- og omkostningsfremskrivninger
Kilde: Jensen et al. (2009) og Danmarks Statistik (2011)

Tabellen viser, at der forventes en stabil udvikling ind i 2012. Det skønnes, at det forholdsvis høje niveau for produktionsværdi og forbrug i produktionen vil fortsætte, og at det resulterer i et næsten uændret bruttooverskud.

Der er dog flere usikkerheder forbundet med konjunkturudviklingen i 2012:

Erfaringerne fra 2010 viser, at de klimatiske forhold og dermed også landbrugsproduktionens størrelse og værdi spiller en væsentlig rolle. Som følge af især tørke og brande i Rusland og Ukraine i sommeren 2010 blev forventningerne til verdens samlede kornproduktion nedjusteret, og det medførte betydelige prisstigninger på korn. Det dyrere korn påvirkede en række virksomheder inden for agro- og fødevareindustrien både direkte og indirekte. Direkte i form af dyrere råvareomkostninger, og indirekte i form af et faldende bytteforhold i bl.a. svine- og fjerkræsektoren, som medførte faldende leverancer og et forøget prispres. De internationale kornlagre er fortsat relativt små, og det betyder, at en ny periode med tørke og ugunstige dyrkningsforhold igen kan påvirke kornpriserne.

Dertil kommer, at det er meget vanskeligt at forudse varigheden af den nuværende lavkonjunktur. Selv om virksomheder inden for agro- og fødevareindustrien generelt er relativt ufølsomme over for konjunkturudviklingen, er der ingen tvivl om, at afsætningen og dermed også indtjeningen er hæmmet af den nuværende økonomiske krise, som vi ser på mange af eksportmarkederne.

Endeligt er der også en vis usikkerhed forbundet med landbrugets indtjening i 2012. Selv om der generelt forventes en næsten uforandret indtjening i 2012, er der en risiko for, at særlige dele af agro- og fødevareindustrien kan få betydelige debitor-tab eller problemer m.h.t. råvareleverancer og afsætning.

Referencer

Carlsberg (2011): Børsmeddelelser

Danish Crown (flere årgange): Årsregnskaber

Danmarks Statistik (2011): Danmarks Statistik 2011 Nationalregnskabsstatistik, statistikbanken (data downloaded november 2011)

Jensen, J.D., Hansen H.O. & Nielsen V.L. (2009): Fremskrivningsværktøj til belysning af fødevareerhvervets økonomi. Fødevareøkonomisk Institut. Working paper.

Levnedsmiddelbladet (2011): Top 100. Vinder får et vanskeligt år. Nr. 9. september 2011. 49. Årgang

3. Grøn Vækst

Grøn Vækst-aftalen blev vedtaget i foråret 2009 og indeholder en række tiltag, der skal bidrage til at løse problemer knyttet til miljø-, klima- og naturudfordringer, samtidig med at målet er at skabe øget vækst i landbruget. I dette kapitel gives først en kort gennemgang af Grøn Vækst-aftalen, der omfatter en række politikområder med henblik på at opnå synergi mellem forskellige indsatser. Derefter analyseres centrale elementer i Grøn Vækst i relation til landbruget omfattende vandmiljø, energiproduktion og effekten af liberaliseringen af landbrugslovgivningen. I gennemgangen er der fokus på de økonomiske konsekvenser og den faktiske implementering i landbruget.

3.1. Elementer i Grøn Vækst

Grøn Vækst-aftalen blev vedtaget den 16. juni 2009 og byggede på udspillet om Grøn Vækst fra den tidligere regering i april 2009. Der blev i planen afsat 13,5 mia. kr. inklusiv landdistriktsmidler til Grøn Vækst i perioden 2010–2015. Grøn Vækst havde til formål at fremme en implementering af bl.a. Vandrammedirektivet, en pesticidindsats, naturindsats, fokusere på landbruget som energileverandør, gøre det lettere at få miljøgodkendelser samt skabe vækst i det primære erhverv. Oplægget er nyt i den forstand, at der sker en betydelig koordinering af indsatsen inden for forskellige områder med henblik på at opnå synergi mellem de enkelte elementer. Efterfølgende blev aftalen Grøn Vækst 2.0 i april 2010 vedtaget. Den udbygger og konkretiserer den oprindelige aftale (Folketinget, 2009; Regeringen, 2009; Folketinget, 2010). Derudover blev der efterfølgende nedsat en række arbejdsgrupper, der skulle arbejde videre med udvalgte delelementer, som fx vandløbsindsatsen, udgangspunktet (baseline) og implementering af kvælstofkvoter.

Fødevareøkonomisk Institut (FOI) havde forud for Grøn Vækst-udspillet bidraget på en række områder med bl.a. "Virkemidler til implementering af vandrammedirektivet, pesticidregulering og reduktion af ammoniaktab" og "Konsekvenser af en liberalisering af landbrugsloven" (Aaes et al., 2008; Jensen et al., 2009; Rasmussen, 2011). Instituttet var dog ikke nærmere involveret i de analyser, der ledte frem til Grøn Vækst-udspillet i april 2009, da der her var tale om en relativt lukket proces, som alene foregik i ministerierne.

Grøn Vækst-aftalen omfatter en lang række tiltag, men i dette kapitel diskuteres primært:

- Virkemidler i vandplanerne og konsekvenser for landbruget (3.2.)

- De økonomiske perspektiver i målsætningen om øget dyrkning af energiafgrøder (3.3.)
- Vækstttiltag (bl.a. ændringer i landbrugsloven) (3.4.)
- Afsluttende opsamling af effekterne af Grøn Vækst i forhold til landbruget (3.5).

3.2. Vandplanerne

Det er i Grøn Vækst og efterfølgende udkast til vandplaner (høringsversion) anslået, at landbrugets omkostninger udgør ca. 82 mio. kr. årligt ud af de samlede omkostninger i vandplanerne på ca. 800 mio. kr. årligt (Naturstyrelsen, 2010). En efterfølgende vurdering af virkemidlerne fordelt på de 23 vandoplande viser, at planerne vil koste landbruget ca. 90-110 mio. kr. årligt (Jacobsen, 2012). Landbruget bærer således kun en mindre del af de samlede omkostninger i vandplanerne, hvor de offentlige omkostninger udgør hovedparten. I det følgende fokuseres der på delområder, hvor fleksible løsninger og smart implementering kan reducere landbrugets omkostninger betydeligt.

3.2.1. Målrettede efterafgrøder og brug af fleksible løsninger

Et af de centrale elementer i de nye vandplaner i forhold til landbruget har været etablering af 140.000 ha målrettede efterafgrøder. Efterafgrøder, som fx rajgræs, sås i foråret sammen med hovedafgrøden, mens andre sås lige før eller efter høst. De har til formål at opsamle kvælstof fra rodzonen. Kravet har hidtil været, at der skulle etableres 10 % efterafgrøder på bedrifter med under 0,8 DE/ha og 14 % på bedrifter med over 0,8 DE/ha. Efterafgrøderne bevirker, at der ikke kan etableres vintersæd på arealet, og omfanget af de målsatte efterafgrøder er fastlagt således, at der på oplandsniveau er plads til efterafgrøder før vårafgrøder. Dette betyder, at efterafgrødearealet på bedriftsniveau højst øges, så den øvre grænse i deloplande er 34 % efterafgrøder.

Videncentret for Landbrug har fremført, at det vil være dyrt for erhvervet at øge efterafgrødearealet så meget som krævet, bl.a. fordi det vil betyde, at mange bedrifter må erstatte vintersæd med vårsæd (Videncentret for Landbrug, 2011). Imidlertid er der i den gennemførte regulering en række alternativer, som betyder, at den enkelte landmand kan vælge den løsning, der er billigst på den pågældende bedrift. I stedet for efterafgrøder kan landmanden vælge mellemafgrøder, lavere N-normer eller indgå en aftale med en nabo om at overtage forpligtigelsen til at have efterafgrøder mod betaling. Denne fleksibilitet øger omkostningseffektiviteten, idet efterafgrøderne placeres,

hvor det er billigst. Omfanget af efterafgrøder i hovedoplande er fastlagt således, at der er vårsædsarealer nok. Det gælder også, at der er plads nok i langt de fleste deloplande, men på bedriftsniveau vil der ske sædskifteændringer, hvis ikke der vælges andre og billigere løsninger (Jacobsen, 2012). Det samlede behov for sædskifteændringer, som følge af øget krav om efterafgrøder, vurderes at være ca. 88.000 ha, hvoraf 34.000 ha sker på bedrifter, der tidligere udnyttede muligheden for 100 % grønne afgrøder i stedet for efterafgrøder. Det vurderes således, at de 140.000 ha målrettede efterafgrøder vil kræve sædskifteændringer på 54.000 ha. De største sædskifteændringer forekommer i Horsens- og Århus-oplandet, mens omfanget på Sjælland er meget begrænset. Analysen af efterafgrødepotentialet i Jacobsen (2011) viser, at der fortsat er potentiale for efterafgrøder på hovedoplandsniveau, og at der ved en stor indsats for omfordeling kan ske en betydelig reduktion af landbrugets omkostninger. Omvendt vil erhvervet, hvis ikke disse alternativer anvendes, skulle bære betragtelige omkostninger i nogle oplande grundet et tvunget skift fra vinter- til vårafgrøder.

3.2.2. Smart implementering i forhold til ændret vandløbsvedligeholdelse

Målet med reduceret vandløbsvedligeholdelse omfattede 7.300 km vandløb i høringsudgaven af vandplanerne. Omfanget er i de endelige vandplaner reduceret til ca. 5.400 km af de samlede vandløb på ca. 69.900 km. Målet er at forbedre den fysiske kvalitet.

Det var fra starten meget tydeligt, at estimaterne fra Danmarks Miljøundersøgelser i 2008 (Schou et al., 2007) var behæftet med en betydelig usikkerhed. Det påvirkede areal på ca. 30.000 ha blev beregnet som 10 gange vandløbsbredden (Jensen et al., 2009). Vurderingen blev angivet som et "groft skøn" på nationalt plan. Dette er baseret på relativt få forsøg, og der er en meget stor variation fra lokalitet til lokalitet (Madsen og Jacobsen, 2009). Det ville derfor have været hensigtsmæssigt, om der som opfølgning havde været iværksat initiativer, der kunne belyse konsekvenserne mere detaljeret baseret på praktiske case-analyser. Dette synes ikke at være sket.

I den mellemliggende tid er der foretaget analyser med højdemodeller, der indikerer, at det påvirkede areal er omkring 45.000 ha, hvoraf 15.000 ha er randzoner, således at det bliver ca. 30.000 ha, der påvirkes. Over for dette har landbrugserhvervet med flere fremført, at det påvirkede areal kan blive 650.000 ha, da dræn og opstuvning af vand i vandløbene vil påvirke driften, ligesom en øget vandstand i vandløbene vil betyde oversvømmelse af arealer og reducerede udbytter (Altinget, 201; Hjerds, 2011; Jensen 2011; Landbrug & Fødevarer, 2011). Det er blevet fremhævet, at øget vandstand i

vandløbene vil føre til aflejring af sedimenter i drænrør, som gradvist vil stoppe vandtransporten i de påvirkede drænledninger. Det er endvidere angivet, at Danmark har valgt at karakterisere flere vandløb som naturlige end en række andre EU-lande. Specielt ser det ud til, at Tyskland har karakteriseret mange af deres vandløb som kunstige. Endelig angives det, at der for flere vandløb ikke er de nødvendige data til at gennemføre præcise modelanalyser.

Når der ikke er foretaget flere detaljerede analyser af effekterne i praksis, er de økonomiske anbefalinger i forhold til en omkostningseffektiv implementering følgende:

1. Foretag en udpegning således, at de vandløb, hvor grødeskæringen reduceres, er dem, der er gode vandløbsdata for (= god prognose), og hvor sandsynligheden for påvirkning af landbrugsarealer er mindst (ha / km vandløb).

2. Foretag en forundersøgelse lokalt, der præcist angiver, hvilken ændring i grødeskæringen der forventes gennemført, og foretag en besigtigelse af vandløbsstrækningen sammen med de berørte lodsejere. I denne gennemgang vurderes det, hvilket grødeskæringsniveau og hvilken metode, der er mest hensigtsmæssig på den pågældende lokalitet. Dette kan også ske i faser, så grødeskæringen reduceres fra fx 3 til 2 i første omgang. På den måde kan effekterne bedre vurderes.

3. Der udarbejdes en offentlig indstilling, således at også andre end de umiddelbart berørte lodsejere kan se konsekvenserne.

4. Efter tiltaget er gennemført, overvåges effekter, og det vurderes, om kompensationen svarer til påvirkningen over en årrække. Der vil imidlertid komme vejrbetingede udsving, som kan betyde, at kompensationen i nogle år kan være både højere og lavere end de faktiske indkomsttab.

For de vandløb, hvor der er dårlige måledata og risiko for påvirkning af store landbrugsarealer, kan den første planperiode bruges til at opsamle nye data.

Den oprindelige påvirkning var antaget til ca. 7 ha pr. km vandløb (Schou et al., 2007), men såfremt påvirkningen reelt bliver større, må antallet af vandløb, der omfattes, reduceres i første periode, da beløbsloftet for kompensation er sat til 52 mio. kr. af både den tidligere og den nuværende regering. Det første forslag til kompensa-

tion var på 1.700 kr. pr. ha. Med en budgetramme på 52 mio. kr. ville dette give mulighed for at udbetale kompensation til 30.000 ha, men en ændret kompensation vil ændre det areal, der kan kompenseres inden for den økonomiske ramme.

Det forventes, at den reducerede grødeskæring kun i mindre omfang vil betyde langvarige oversvømmelser af arealer i alle år, men de forbedrede data kan hjælpe til at belyse påvirkningernes omfang og længde. Det er vigtigt, at kompensationsordningen udformes, så den giver mulighed for støtte til arealer, der udtages af produktion, og ikke kun arealer, hvor der bliver lidt lavere indtjening i nogle år.

Den foreslåede procedure i forrige afsnit vil betyde færre omkostninger og mindre usikkerhed, men da Miljøministeriet og Fødevareministeriet ikke har meldt noget ud om fremgangsmåden, skaber dette en betydelig grad af usikkerhed og risiko for, at tabet i erhvervet bliver større end forventet.

3.2.3. Omsættelige N-kvoter og miljømål

I Grøn Vækst skulle 10.000 tons N af den samlede reduktion i kystvande på 19.000 tons N realiseres via omsættelige kvælstofkvoter. Den nærmere model var ikke beskrevet, men det blev i Regeringens udspil i 2009 indikeret, at kvoterne skulle omfatte tabet til vandmiljøet. Efterfølgende har N-udvalget arbejdet med forskellige modeller, og i sommeren 2011 har Fødevareøkonomisk Institut sammen med Århus Universitet fået til opgave at kigge på modeller og alternative løsninger. Arbejdet er ikke færdigt, hvorfor de endelige konklusioner ikke kan angives.

Den nuværende regulering er baseret på kvælstofnormer for de enkelte afgrøder, men det er muligt at omfordele kvælstof inden for bedriften. Da de nuværende normer tager hensyn til afgrøde, jordtype, vanding, lokalitet og forfrugt, så er marginalværdien af N næsten den samme for alle afgrøder. Incitamentet til handel med de nuværende normer er derfor begrænset.

De i Grøn Vækst foreslåede omsættelige kvoter, passer ikke godt sammen med kravene i vandrammedirektivet, idet omsætteligheden kan betyde, at miljøgevinsterne ikke opnås, hvor de var tilsigtede. Omsætteligheden skal derfor som minimum begrænses til det enkelte opland. Kvoter fungerer derfor bedre i forhold til fx CO_2, hvor reduktionsbehovet ikke er knyttet til en bestemt geografisk lokalitet.

En omkostningsminimerende implementering af reduktionsmålsætningen kræver, at de marginale omkostninger ved reduktion af N-tabet til vandmiljøet er identiske for alle forurenende aktiviteter. Det vil betyde, at kvælstoftildelingen til fx hvede vil variere meget fra lokalitet til lokalitet inden for et vandopland alt efter jordtype og N-retention. Dertil kommer, at reduktionskravet er meget forskelligt i forskellige oplande.

Foreløbige analyser indikerer, at marginalværdien af N til fx hvede kan variere fra fx 9 til 22 kr. pr. kg N tildelt i et opland som Limfjorden ved en betydelig reduktion af tildeling og med antagelse af, at marginalomkostningen til vandmiljøet er den samme (fx 140 kr. pr. kg N). Der vil således være et stort driftsøkonomisk incitament til at omfordele mellem forskellige retentionsområder inden for bedriften eller mellem bedrifter. Denne omfordeling vil betyde, at miljøeffekten reduceres. Dette betyder igen, at reduktionskravet skal øges yderligere, hvis den samlede N-reduktionsmålsætning skal realiseres. I relation til udtagning er det specielt vigtigt, at de udtagne arealer er der, hvor N-retentionen er lav. Det er ydermere hensigtsmæssigt at vurdere, om krav i Habitatdirektivet kan opnås samtidig.

Et andet problem er, hvor detaljeret reguleringen i praksis kan blive. Det er et problem, hvis myndighederne løbende ændrer, hvilke arealer der skal udtages, fordi retentionen vurderes som lav. I et nuværende forskningsprojekt (NICA) er målet netop øget sikkerhed omkring kortlægningen. Et andet problem er, om regulering på markniveau i praksis er mulig. Her vil kontrollen være lettere, såfremt der er tale om udtagning, end hvis arealet skal tildeles en forholdsvis lav N-norm. Udtagning vil være mere attraktiv for ejeren, hvis den tilhørende N-mængde kan overføres til et andet areal på bedriften. Omvendt vil det reducere den miljømæssige gevinst af ændringen.

3.2.4. Vandplaners samlede økonomiske påvirkning af landbruget

Det vurderes, at vandplanerne er baseret på de mest omkostningseffektive virkemidler, som er analyseret i Virkemiddeludvalg II (Jensen et al., 2009; Jacobsen, 2011). Planerne overholder således kravet i Vandrammedirektivet om, at man skal prøve at vælge de mest omkostningseffektive virkemidler. Samlet set er den forventede reduktion af N-effekterne i Naturstyrelsens vandplaner (høringsversionen) ca. 8.700 tons N, hvor en række mindre tiltag så som økologi, energiafgrøder m.m. ikke indgår. Den samlede effekt er således ca. 9.000 tons N. Dette er stort set fastholdt i de endelige vandplaner (Naturstyrelsen, 2011).

Den gennemgang af virkemidlerne, FOI har foretaget, viser, at omkostningerne for nogle bedrifter, som følge af krav om sædskifteændringer, vil være højere end tidligere angivet (Jacobsen, 2011). Omvendt viser analysen, at de mange valgmuligheder giver landmænd mulighed for at vælge det virkemiddel, der er billigst på deres bedrift.

Undladelse af jordbearbejdning indgik oprindeligt med lave omkostninger, og efter de justeringer, der er foretaget, hvor landmænd med kartofler og økologer holdes udenfor, så vurderes omkostningerne fortsat som lave. Dette gælder også ordningen med senere omlægning af græs, mens omlægning af kvælstofnormsystemet medfører, at kvælstoftildelingen pr. ha ikke, som hidtil aftalt, øges over tid pga. udtagning af landbrugsjord (Jacobsen, 2011). Erhvervet går derfor glip af en gevinst på ca. 35 mio. kr. årligt som gennemsnit for perioden 2011–2015. Beløbet vil stige over tid i takt med, at mere jord udtages.

Randzoner vil på nogle bedrifter betyde en omkostning, der overstiger den forventede kompensation på 2.600 kr. pr. ha, mens andre bedrifter vil have den omvendte situation. Erhvervet vil som gennemsnit få en kompensation, der overstiger indtjeningstabet ved etablering af randzoner, når forslag til støttesats sammenholdes med forpagtningsafgiften tillagt diverse omkostninger, som er skønnet til 20 % af forpagtningsværdien. Det er foreslået, at støttesatsen bliver på 2 niveauer, da der er ca. 12.000 ha græsarealer i randzoner med et relativt lavt udbytte (under 4.000 FE/ha).

For vådområder gælder, at de i vandplanerne anførte årlige omkostninger på ca. 16.000 kr. pr. ha overvurderer de samlede omkostninger ved projekterne, idet man kun har fordelt omkostninger over 6 år på finansloven. De samlede omkostninger er på ca. 100.000 kr. pr. ha. Fordelt på en levetid på fx 20 år er den årlige omkostning på 8.720 kr. pr. ha (6 %). De årlige omkostninger i de endelige vandplaner er reduceret i forhold til høringsversionen.

Tabel 3.1.	Revurdering af omkostninger for landbruget i vandplaner (høringsversion)					
Virkemiddel	Areal (ha)	Effekt pr. år (tons N)	Omkostninger (mio. kr./år)	Kr./kg N	Revurdering (mio. kr.)	Kr./kg N
Ændring af normsystem (mistet gevinst, gns. over 5 år)		1.008	0	0	35	35
Forbud mod jordbearbejdning	111.000	739	1	1	1	1
Forbud mod pløjning af fodergræsmarker	15.000	230	1	4	1	1
Efterafgrøder i stedet for grønne marker	50.000	690	21	30	24	35
Nye efterafgrøder (målrettede)	140.000	1.706	59	30	67	39
I alt ekskl. randzoner		4.373	82	19	129	29
Randzoner	50.000	2.561	0	0	-42	--
I alt efter randzoner		6.934			87	

Note: Analysen vedr. randzoner er baseret på en støtte på 2.600 kr. pr. ha til alle arealer.
Kilde: Jacobsen, 2012.

Beregninger i tabel 3.1 viser, at de samlede omkostninger for landbruget bliver lidt højere end antaget i Grøn Vækst, grundet større sædskifteændringer som følge af efterafgrøder end forventet. Dertil kommer højere omkostninger grundet ændringen af kvælstofnormsystemet, der ikke indgik som en omkostning i Grøn Vækst-beregningerne. Omvendt kan randzoner med den nuværende kompensationssats give en gevinst for landbruget på ca. 40 mio. kr. årligt. Samlet vil omkostningerne for erhvervet kun stige fra 82 til 87 mio. kr. årligt. Såfremt randzone-kompensationen gradueres, vil den samlede omkostning for erhvervet stige.

Fordelingen af omkostningerne opgjort som kr. pr. ha fremgår af figur 3.1. I de samlede omkostninger indgår omkostninger ved efterafgrøder, randzoner og kvælstofnormreduktion. Det er ikke overraskende, at omkostningerne er højest ved Lillebælt, Limfjorden og Mariager fjord, da sædskifteændringerne her er mest omfattende. I de såkaldte V3-områder (fx Djursland, Skagen og Sønderjylland) ligger omkostningerne i nogle tilfælde omkring 0 kr. pr. ha, mens de højeste omkostninger i V1 ligger på 60-80 kr. pr. ha i gennemsnit for oplandet. Variationen fremgår også af de gennemførte case-analyser. De gennemsnitlige nationale omkostninger er beregnet til 35 kr. pr. ha.

Som nævnt tidligere vil en anvendelse af de dyre virkemidler og skift fra vinter- til vårafgrøder øge omkostningerne betragteligt, men omvendt er det muligt at implementere flere efterafgrøder billigere end angivet her ved en driftsøkonomisk optimal fordeling i oplandet.

Der er betydelig usikkerhed omkring påvirkningen som følge af reduceret vandløbsvedligeholdelse, hvorfor det vil være hensigtsmæssigt at starte med de strækninger, hvor der foreligger flest data, og hvor påvirkningen på landbrugsarealer er mindst. Dette giver tid til at få erfaringer og forbedre grundlaget og samtidig reducere usikkerheden for erhvervet.

Figur 3.1. Omkostninger pr. ha for landbrugsvirkemidler omfattende efteraf-grøder, randzoner og reduceret norm.

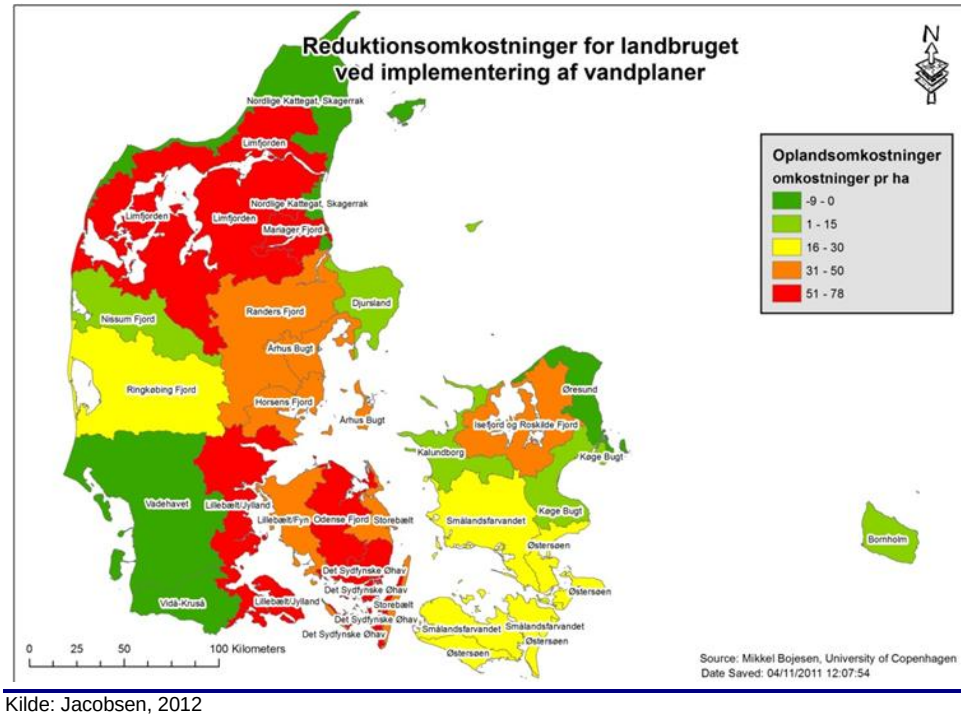

Kilde: Jacobsen, 2012

Samlet set vil disse virkemidler og en reduktion på 9.000 tons N betyde omkostninger for landbruget, men en årlig omkostning på ca. 35 kr. pr. ha er beskeden i forhold til det gennemsnitlige dækningsbidrag II, hvor også maskinomkostninger og arbejdsløn er afholdt, på 1.500-2.000 kr. pr. ha. Dog vil nogle bedrifter opleve årlige omkostninger på 300 kr. pr. ha eller højere, og hvis disse bedrifter også har en lav indtjening, kan vandplanerne betyde en reel økonomisk udfordring. Der udtages i alt op til ca. 4 % af landbrugsarealet. Den øgede geografiske variation i krav vil betyde, at landbrugsproduktionen vil skulle indskrænkes i nogle områder for at nå målene i Vand-

rammedirektivet. Der indgår i denne analyse ikke andre elementer af Grøn Vækst, ligesom der heller ikke indgår bl.a. de reducerede jordskatter på ca. 500 mio. kr. årligt, som også var en del af Grøn Vækst-aftalen. Endvidere vil inddragelse af vandløbsvedligeholdelse kunne differentiere påvirkningen yderligere, men det afhænger af den valgte kompensationsmodel.

Det er tydeligt, at der med de nuværende vandplaner er taget et skridt mod øget geografisk differentiering af virkemidler, og øget geografisk specifikation vil kunne sikre, at virkemidlerne implementeres, hvor effekten er størst. Dette kræver kendskab til omfanget af N-tab til vandmiljøet på markniveau. Om der kan etableres regulering, der understøtter detailregulering af denne type, er usikkert. Der vil også være et betydeligt incitament til at flytte en N-tildeling til den mark, hvor den driftsøkonomisk har størst effekt, og dermed reducere den miljømæssige effekt.

3.3. Økonomiske perspektiver i øget dyrkning af energiafgrøder

Grøn Vækst-aftalen indeholder en målsætning om øget dyrkning af flerårige energiafgrøder, og der er indført støtteordninger til etablering og dyrkning af disse afgrøder. Flerårige energiafgrøder har en række fordele set fra en samfundsmæssig synsvinkel. Ud over produktion af vedvarende energi reducerer flerårige energiafgrøder som pil nitratudledningen og pesticidanvendelsen på de landbrugsarealer, der tilplantes. Der sker samtidig en forøgelse af jordens kulstofindhold, som ligeledes bidrager til reduktion af CO_2-udledningen.

Interessen for at etablere flerårige energiafgrøder afhænger dog af det forventede økonomiske afkast for den enkelte landmand, sammenlignet med det forventede afkast ved fortsat anvendelse af jorden til almindelige landbrugsafgrøder. Der indgik i Grøn Vækst en målsætning om, at planlagte tilskudsordninger skulle sikre etablering af i alt 30.000 ha flerårige energiafgrøder i perioden 2010-2012. Dyrkningen af flerårige energiafgrøder i Danmark omfatter først og fremmest energipil. Det vurderes, at der (over en længere årrække) er etableret energipil på ca. 5.000 ha. Omfanget af den årlige tilplantning kendes ikke med sikkerhed, men overstiger næppe 1.000 ha. I det følgende undersøges den økonomiske baggrund for den forholdsvis langsomme forøgelse af arealet med flerårige energiafgrøder. Det sker ved at sammenligne rentabiliteten i dyrkning af energipil på forskelige jordtyper med afkastet ved dyrkning af korn og raps.

Energipil skal konkurrere med andre afgrøder

Dyrkning af energipil skal kunne give et positivt afkast, for at landmænd vil være interesseret i at dyrke den. Samtidig skal afkastet være stort nok til, at energipil kan konkurrere med andre afgrøder, der kan dyrkes på arealet. Eller med andre ord: Energipil skal kunne dække omkostningerne ved at tage landbrugsjord ud til dyrkning af denne afgrøde. Udtagningsomkostningerne svarer til det nettoafkast, der kan opnås ved anvendelse af jorden til dyrkning af almindelige landbrugsafgrøder som korn og raps. Her spiller det en central rolle, at energipil er en flerårig afgrøde, der skal have en levetid på godt 20 år, for at investeringen i tilplantning af arealet kan forventes at være rentabel. Det betyder, at økonomien i dyrkning af energipil afhænger af prisudviklingen på længere sigt for både pileflis og alternative landbrugsafgrøder som korn og raps.

Markedet for pileflis er primært varme- og kraftvarmeværker, hvor pileflis sælges i konkurrence med skovflis. Prisen på træflis ligger på omkring 45 kr./GJ an værk (Energistyrelsen, 2011). Ifølge brancheoplysninger afsættes pileflis typisk til en pris, der ligger ca. 10 % under prisen på skovflis (personlig meddelelse, Steen V. Riber, HedeDanmark). Der er dog tale om så nære substitutter, at man må regne med, at prisudviklingen vil være nogenlunde parallel for de to produkter. Samtidig kan man gå ud fra, at importprisen på træflis vil bestemme prisudviklingen på det danske marked for skovflis og pileflis. Prisen på træflis har ikke udvist større svingninger de seneste år. Hvad fremtiden angår, forventer Energistyrelsen en realprisstigning på træflis på godt 10 % i løbet af de næste ti år (Energistyrelsen, 2011).

Priserne på korn og andre afgrøder har derimod udvist store svingninger de seneste 5-6 år, men med tendens til en betydelig stigning i det gennemsnitlige prisniveau. OECD og FAO forventer, at realpriserne på landbrugsprodukter også vil ligge på et højere niveau i det kommende tiår end i det foregående tiår (OECD/FAO, 2011). Blandt årsagerne til et højere prisniveau nævnes forventninger om aftagende vækst i den globale kornproduktion, stigende efterspørgsel efter afgrøder til produktion af biobrændstoffer, fortsat stigende efterspørgsel efter fødevarer samt lagerbeholdninger under det historiske gennemsnit. Man må gå ud fra, at prisstigninger på korn og andre planteprodukter også påvirker danske landmænds forventninger til det fremtidige afkast ved dyrkning af jorden og dermed deres interesse for at trække jord ud af almindelig landbrugsdrift til fordel for energipil. I det følgende beskrives de stigende afgrødeprisers betydning for størrelsen af det økonomiske nettoafkast ved dyrkning af forskellige jordtyper.

Stigende kornpriser og det økonomiske afkast til landbrugsjord

Ved anvendelse af landbrugsjord er nettoafkastet til jord – også kaldet jordrenten – det centrale resultatmål, da jord er en fast produktionsfaktor for landbrugssektoren som helhed. Jordrenten opgøres som forskellen mellem afgrødens (salgs)værdi og de samlede omkostninger ved dyrkning af afgrøden, herunder udsæd, gødning, kemikalier, aflønning af arbejdskraft (inkl. brugerfamiliens) samt afskrivninger og forrentning af maskiner og udstyr. Principielt svarer jordrenten, som opgøres på årsbasis, til den årlige forpagtningsafgift, der kan betales for jord af en given dyrkningsværdi. Jordrenten ved dyrkning af almindelige landbrugsafgrøder repræsenterer også den omkostning, der er forbundet med at overføre landbrugsjord til dyrkning af energipil.

Tabel 3.2. Beregnede jordrenter for sædskifter på sand- og lerjord i perioden 2007-2011, kr./ha

	Nettoresultat efter maskin- og arbejdsomk. (jordrente), kr./ha					
	2007	2008	2009	2010	2011[1]	Gens. 2007-11
SANDJORD (JB 1 & 3 u. vanding)						
Vinterhvede, 1. års (foder)	4.334	955	-720	1.862	3.172	1.921
Vinterhvede, efter korn (foder)	3.384	95	-1.036	1.238	2.444	1.225
Vårbyg (foder)	2.252	-38	-1.060	996	1.530	736
Vinterbyg, efter korn	3.434	776	-922	1.711	2.432	1.486
Vinterraps	-528	-801	-1.795	403	2.096	-125
Gns. sædskifte	**2.575**	**197**	**-1.107**	**1.242**	**2.335**	**1.048**
LERJORD (JB 5-6)						
Vinterhvede, 1. års (foder)	9.242	4.256	1.254	5.450	7.679	5.576
Vinterhvede, efter korn (foder)	7.741	3.045	707	4.351	6.350	4.439
Vårbyg (maltbyg)	4.670	4.492	970	3.696	5.649	3.895
Vinterbyg, efter korn	6.482	2.943	353	4.027	5.112	3.783
Vinterraps	1.487	1.817	-611	2.388	4.846	1.985
Gns. sædskifte	**5.924**	**3.311**	**535**	**3.982**	**5.927**	**3.936**

1 Budgetkalkuler for 2011 (Videncentret for Landbrug, 2011a) ændret ved anvendelse af prognosepriser for planteprodukter i 4. kvartal 2011 (Videncentret for Landbrug, 2011b).
Kilde: Videncentret for Landbrug (2011a og 2011b) samt egne beregninger.

I tabel 3.2 ses jordrenteudviklingen i perioden 2007-2011, hvor der som nævnt har været store fluktuationer i kornpriserne. Jordrenten er opgjort for enkeltafgrøder samt typiske sædskifter med korn og raps på hhv. sand- og lerjord. Beregningerne stammer fra Budgetkalkuler fra Videncentret for Landbrug (2011a). Budgetkalkuler viser ikke effekterne af udbyttevariationer som følge af skiftende vejrforhold fra år til år. Det skyldes, at budgetkalkulerne anvender normtal for afgrødeudbytter. Set over tid viser kalkulerne således effekten af ændrede prisrelationer uden påvirkning af udbyttesvingninger som følge af variationer i vejrforholdene fra år til år. Det er hensigtsmæssigt i nærværende sammenhæng, hvor jordrenteberegningerne skal vise de samfunds-

økonomiske konsekvenser ved udtagning af landbrugsjord på længere sigt under forskellige antagelser om prisrelationer.

Nettoafkastet til jorden er stærkt påvirket af ændringer i afgrødepriserne. I 2007, der var et højprisår for korn og raps, lå jordrenten på 2.575 kr./ha for sædskiftet på sandjord og 5.925 kr./ha for sædskiftet på lerjord. I lavprisåret 2009 falder jordrenten til minus 1.107 kr./ha på sandjord og 535 kr./ha på lerjord. For hele perioden 2007-11 er den gennemsnitlige jordrente beregnet til ca. 1.050 kr./ha for sandjord og godt 3.900 kr./ha for lerjord. I det følgende sammenlignes jordrenterne i traditionel planteproduktion med den beregnede jordrente ved dyrkning af energipil.

Afkast ved dyrkning af energipil

Til belysning af økonomien i energipil er der anvendt dækningsbidragskalkuler baseret på forsøgsresultater fra dyrkning af energipil på forskellige jordtyper. Kalkulerne stammer fra Fødevareøkonomisk Instituts rapport "Økonomiske analyser for landbruget af en omkostningseffektiv klimastrategi" (Dubgaard et al., 2009). De årlige omkostninger og indtægter er beregnet som de annuiserede nutidsværdier af samtlige betalinger i omdriftsperioden ved en kalkulationsrente på 5 % p.a. Dyrkningsomkostninger og indtægter for en flerårig afgrøde som pil kan hermed sammenlignes med enårige afgrøder som korn. I beregningerne forudsættes det, at energipil har en omdriftsperiode på 23 år, hvor der løbende fortages pleje og høst. En væsentlig del af omkostningerne går til etablering af pilekulturen i begyndelsen af perioden. Efterfølgende falder udgifterne hvert tredje år i forbindelse med høst af pil samt renholdelse og gødskning. I slutåret ryddes arealet.

Det antages, at prisen på pileflis vil ligge ca. 10 % under prisen på skovflis an værk, svarende til omkring 42 kr./GJ (Dubgaard et al., 2009). Siden beregningerne for energipil blev gennemført, er der vedtaget et etableringstilskud til energipil på i alt 3.200 kr./ha, svarende til en forøgelse af indtægterne med 237 kr./ha/år. Dette beløb er medtaget i jordrenteberegningerne for energipil. Hvad enkelbetalingsstøtte angår, antages den at være upåvirket af omlægning af driften til dyrkning af energipil.[16] Enkeltbetalingsstøtte indgår derfor ikke i jordrenteberegningerne.

[16] Arealer med energipil og poppel m.m. i korte omdrifter betegnes som lavskov. Lavskovsarealer er berettigede til enkeltbetalingsstøtte, hvis de drives landbrugsmæssigt med henblik på høst. Dvs. at

Tabel 3.3. Beregnede jordrenter ved dyrkning af energipil på forskellige boniteter, 2009-priser, kr./ha/år

	Dårlig sandjord	God sandjord	Fugtig marginaljord	Lerjord
Tørstof, ton pr. ha/år	8	10	12	14
Stykomkostninger	1.728	1.728	1.728	1.728
Maskin- og arbejdsomkostninger	672	672	672	672
Høst- og transport til værk	3.352	3.450	3.552	3.640
Samlede dyrkningsomkostninger	5.752	5.850	5.952	6.054
Værdi af pileflis	5.440	6.800	8.160	9.520
DB/jordrente før tilskud	**-313**	**950**	**2.208**	**3.466**
Værdi af etableringstilskud	237	237	237	237
DB/jordrente inkl. tilskud	**-76**	**1.187**	**2.445**	**3.703**

Kilde: Dubgaard et al. (2009).

Tabel 3.3 viser de beregnede jordrenter ved dyrkning af pileflis på jordtyperne; dårlig sandjord, god sandjord, fugtig marginaljord og lerjord. Udbyttet i energipil afhænger af jordtypen. I nærværende beregninger antages det, at tørstofudbytterne (pr. ha/år) vil være 8 ton på dårlig sandjord, 10 ton på god sandjord, 12 ton på fugtig marginaljord og 14 ton på lerjord (Dubgaard et al., 2009). Beregningerne viser, at dyrkning af energipil kan forventes at give en negativ jordrente på dårlig sandjord, mens der er positive jordrenter på god sandjord, fugtig marginaljord og lerjord på henholdsvis ca. 1.200, 2.400 og 3.700 kr./ha, når værdien af etableringstilskuddet medregnes.

Med en negativ jordrente er der ikke noget incitament til at etablere energipil på dårlig sandjord. Marginaljord er defineret som jord, hvor der ikke kan opnås et positivt nettoafkast ved dyrkning af almindelige afgrøder. Der er altså ingen omkostninger ved at disponere over jorden til piledyrkning for denne jordtype. En positiv jordrente for energipil betyder, at det må betragtes som økonomisk fordelagtigt at anvende fugtige marginaljorder til denne afgrøde. Hvorvidt de beregnede dækningsbidrag for de øvrige jordtyper kan betragtes som driftsøkonomisk tilfredsstillende, afhænger af det forventede nettoafkast ved alternativ anvendelse af jorden, dvs. de beregnede jordrenter ved dyrkning af korn og raps i tabel 3.2.

træerne skal skæres ned til roden/høstes, mindst en gang hvert tiende år (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2011).

Energipils konkurrenceevne over for almindelige landbrugsafgrøder

En sammenligning af de beregnede jordrenter i tabel 3.2 og 3.3 giver et indtryk af energipils konkurrenceevne over for de almindeligste salgsafgrøder i landbruget, vurderet på grundlag af prisrelationerne i perioden 2007-2011. Den beregnede jordrente (inkl. værdien af etableringsstøtte) ved dyrkning af energipil på god sandjord er knap 1.200 kr./ha. Til sammenligning giver dyrkning af korn og raps på jordtypen sandjord (JB 1 & 3) i tabel 3.2 en gennemsnitlig jordrente på godt 1.000 kr./ha. Da JB 1 & 3 omfatter både god og dårlig sandjord, må det antages, jordrenten vil være noget højere på god sandjord. På den baggrund er der ikke grundlag for at antage, at landmænd i almindelighed betragter energipil som en konkurrencedygtig afgrøde på god sandjord. For lerjord er jordrenten ved dyrkning af energipil beregnet til 3.700 kr./ha. For korn og rapssædskiftet i tabel 3.2 er den gennemsnitlige jordrente på lerjord i størrelsesordenen 3.900 kr./ha. Dermed ser det heller ikke ud til, at energipil kan betragtes som en konkurrencedygtig afgrøde på lerjord.

En tidligere analyse fra 2009 konkluderede, at energipil ville være en konkurrencedygtig afgrøde på en del jorde af relativt lav dyrkningsværdi i almindelig landbrugsproduktion (Dubgaard et al., 2009). Det gælder stadig for marginaljorde, som er egnet til piledyrkning, men vanskeligt kan anvendes til korndyrkning, men den aktuelle analyse viser, at de betydelige stigninger i afgrødepriserne har ændret konkurrenceforholdet på andre jorde, der kan dyrkes med salgsafgrøder som korn og raps. Endvidere trækker det i negativ retning, at energipil er en forholdsvis ny afgrøde i landbruget, og erfaringerne med såvel dyrkning som afsætning er begrænsede. Dertil kommer, at en pilekultur har en forventet økonomisk levetid på mere end 20 år. Etablering af energipil repræsenterer en væsentlig større investering end etablering af almindelige landbrugsafgrøder. Denne investering vil være (delvis) tabt, hvis pilekulturen viser sig urentabel pga. forringede prisrelationer eller udbytte i løbet af omdriftsperioden. De forholdsvis store etableringsomkostninger og den lange arealbindingstid gør således piledyrkning økonomisk mere risikabel end almindelige landbrugsafgrøder. Tilsammen giver disse forhold en større usikkerhed omkring økonomien i energipil, end den der gælder for landbrugsafgrøder i almindelighed. Det trækker alt andet lige i retning af større krav til det forventede afkast ved dyrkning af pil sammenlignet med almindelige landbrugsafgrøder.

Analysen viser, at såfremt kornprisudviklingen i de seneste år har skabt forventninger om et tilsvarende prisniveau fremover, er det begrænset, hvor store incitamenter, der er til at etablere energipil på landbrugsjord i omdrift. Fugtige marginaljorde repræsen-

terer den mest attraktive mulighed for piledyrkning, men alt efter risikovillighed vil der sandsynligvis være lodsejere, som også er parate til at satse på piledyrkning på andre jordtyper. Det er dog næppe sandsynligt, at der vil ske en omfattende forøgelse af arealet med flerårige energiafgrøder ved de nuværende prisrelationer og støtteniveau.

3.4. Liberaliseringen af landbrugsloven

Liberaliseringen af landbrugsloven som følge af Grøn Vækst omfatter følgende tiltag:

1. Ophævelse af grænse for antal dyreenheder pr. bedrift
2. Ophævelse af grænse for hvor mange ha en landmand må eje og forpagte
3. Ophævelse af krav om hvor meget af harmoniarealet der skal ejes

Det er for tidligt at sige noget om effekterne af liberaliseringen af landbrugsloven i 2009. Forventningen er, at liberaliseringen af landbrugsloven, herunder ophævelse af kravet om maksimal bedriftsstørrelse og kravet om selveje, vil øge fleksibiliteten og det økonomiske grundlag for drift og omsætning/generationsskifte af de efterhånden meget store landbrugsbedrifter. Tilladelse til selskabseje af landbrugsjord vil forbedre muligheden for at finansiere landbrugsbedrifter med egenkapital, og ophævelse af begrænsninger vedrørende bedriftsstørrelser vil forbedre konkurrenceevnen i form af produktivitetsstigninger.

3.4.1. Størrelsesøkonomiske fordele

Kilden til produktivitetsstigninger i dansk landbrug skal primært søges i en kombination af stigende bedriftsstørrelse og teknologisk udvikling. Det fremgår af bedriftsbaserede analyser, som FOI har foretaget af produktivitetsudviklingen på et repræsentativt udsnit af heltidsbedrifter (FOI, 2011). Resultaterne for perioden 1990-2010 viser, at kvægbedrifterne i denne periode har haft den største produktivitetsstigning, efterfulgt af svinebedrifter og plantebedrifter med den laveste produktivitetsstigning. Især for plantebedrifter har det været udviklingen i bedriftsstørrelsen (skala-effekt), der har drevet produktivitetsstigningen.

Selv om bedrifternes størrelse er vokset betydeligt i den anførte periode, så er der stadig et betydeligt potentiale for produktivitetsstigninger gennem stigende bedriftsstørrelse. Dette fremgår af tidligere analyser af FOI's regnskabsdata fra danske heltidslandbrug. Analyserne (Rasmussen, 2011), der dækker perioden 1985-2007, viser, at

selv om gennemsnitsstørrelsen af danske heltidslandbrug er mere end fordoblet i denne periode, så er den teknisk optimale størrelse[17] også vokset, og forskellen mellem faktisk gennemsnitsstørrelse og den teknisk optimale størrelse er forblevet stort set uændret. Det gælder specielt for specialiserede plantebedrifter, hvor den faktiske gennemsnitsstørrelse for heltidsbedrifter voksede fra omkring 80 ha i 1985 til omkring 180 ha i 2007. Samtidig steg den (beregnede) teknisk optimale størrelse fra omkring 350 ha i 1985 til omkring 800 ha i 2007. Både i 1985 og i 2007 er den teknisk optimale størrelse således mere end fire gange den faktiske gennemsnitsstørrelse i de pågældende år. For specialiserede svinebedrifter er gabet mellem faktisk og teknisk optimal størrelse indsnævret over årene, idet den teknisk optimale størrelse i 1985 var en faktor fem højere end den faktiske gennemsnitsstørrelse, mens den i 2007 var en faktor tre gange højere end den faktiske gennemsnitsstørrelse. Også for specialiserede kvægbedrifter er der især de seneste år sket en indsnævring af forskellen mellem faktisk og teknisk optimal størrelse. Men for malkekvægbedrifter er der stadig plads til en fordobling af den gennemsnitlige bedriftsstørrelse før de skalabetingede størrelsesgevinster er fuldt udnyttet.

Selv om strukturudviklingen er fortsat i årene efter 2007, er der fortsat betydelige uudnyttede stordriftsfordele i dansk landbrug. Der vil således – alt andet lige – være et fortsat pres på strukturudviklingen med sammenlægning af mindre bedrifter med større enheder til følge. Denne udvikling understøttes af landbrugslovens liberalisering med ophævelse af sammenlægningsgrænser og med mulighed for finansiering af de stadigt større enheder inden for rammerne af selskabseje med en større ansvarlig mængde egenkapital. Med de jordpriser, som har været gældende, er landbrugsjord imidlertid næppe et attraktivt investeringsobjekt for eksterne kapitalindskydere, og i hvilken udstrækning, det lykkes at tiltrække risikovillig egenkapital til finansiering af den fortsatte strukturudvikling, er fortsat usikkert.

De potentielle fordele ved selskabseje kan imidlertid også opnås inden for de traditionelle rammer for generationsskifte i landbruget. Selskabsformer kan vise sig at være et godt instrument til finansiel håndtering af generationsskifte inden for familien eller i forbindelse med inddragelse af medarbejdere i ejerkredsen (Rasmussen, 2009).

[17] Den teknisk optimale størrelse er den virksomhedsstørrelse, hvor man opnår størst produktivitet.

3.4.2. Afskaffelse af arealkravet

Arealkravet betød i perioden fra 2006 til april 2010, at ejere af husdyrbedrifter skulle eje 30 % af den del af harmonikravet, der lå over 120 dyreenheder. Ved ændringen i 2010 bortfaldt dette krav således, at der ikke længere var noget ejerkrav. Det blev i Grøn Vækst fremført, at dette ville gavne erhvervet, idet behovet for køb af jord ville blive reduceret. For at illustrere effekten af ændringen, så er der i tabel 3.4. angivet, hvordan bedrifterne i 2010 har fremskaffet deres harmoniareal. I tabellen er kun inddraget de største svinebedrifter, som enten har over 500 søer, eller som producerer mere end 10.000 slagtesvin årligt, da de formodes at have de største problemer med at overholde ejerkravet på op til 30 % af harmoniarealet.

Som det fremgår af tabellen, ejer bedrifterne ca. 50-60 % af harmoniarealet, de forpagter 19-29 % af harmoniarealet, og gylleaftaler udgør 11-30 % af harmoniarealet. Konklusionen er herefter, at arealkravet på 30 % selv på de største bedrifter typisk ikke er bindende, selvom det kan være tilfældet på enkelte bedrifter. Det vurderes, at bedrifter også fremover vil ønske at eje en betydelig del af deres harmoniareal, idet forpagtning og særdeles gylleaftaler vil omfatte færre år og have en mindre grad af sikkerhed. For at skabe sikkerhed for husdyrproduktionen på den enkelte bedrift forventes det således også fremover, at omfanget af ejet areal vil overstige 30 %. Denne vurdering er også relateret til de krav, som man må forvente, at bl.a. långivere vil stille. På sigt kunne det betyde, at en mindre del af harmoniarealet ejes. Det kan således påvirke forholdet mellem forpagtningsværdien og jordprisen i et område, hvis det antages, at det nødvendige harmoniareal er uændret.

Tabel 3.4. Behov for harmoniareal fordelt på ejet, forpagtet og aftaleareal på store svinebedrifter i 2010.

	Søer med smågrise, (+500 årssøer)		Søer med integreret prod., (+ 500 årssøer)		Slagtesvin (+10.000 produceret)	
Dyreenheder i året (DE)	**585**		**620**		**519**	
	ha	Andel (%)	ha	Andel (%)	ha	Andel (%)
Ejet	210	50	267	60	197	53
Forpagtet	81	19	128	29	99	27
Minimums aftaler (anslået)	128	31	48	11	75	20
Harmoniareal	418	100	443	100	371	100

Kilde: Danmarks Statistik (2011).

3.5. Opsamling af effekterne af Grøn Vækst

Samlet set har Grøn Vækst givet øgede omkostninger for erhvervet, men ikke i det omfang, erhvervet selv har vurderet. Den fleksible implementering har reduceret omkostningerne ved implementering af bl.a. efterafgrødekravet på den enkelte bedrift. Landbruget får kompensation for de arealer, der udtages (randzoner, vådområder og arealer, der påvirkes af ændret vandløbsvedligeholdelse). Implementeringen af disse virkemidler har været mere besværlig end forventet, og der har været behov for mere forarbejde, inden en udmøntning af lovgivningen er klar. Der synes fortsat at være krav om øgede analyser samt fokus både på en smart implementering kombineret med åbenhed om implementeringsmetode og på forventede konsekvenser specielt i relation til vandløbsreguleringen. Den økonomiske byrde for erhvervet som helhed er ikke omfattende, men kan for nogle bedrifter i en svær situation give økonomiske problemer. Analyser viser, at der er økonomiske gevinster at hente ved liberalisering af landbrugsloven eller samarbejde, så ressourcerne (bl.a. arbejdskraft og maskiner) udnyttes bedre. De økonomiske gevinster ved liberalisering af landbrugsloven kan være begrænsede på kort sigt, men større på længere sigt. Fjernelse af arealkravet synes ikke umiddelbart at ville have en stor indflydelse på den andel af harmoniarealet, som den enkelte bedrift ejer.

Referencer

Aaes, O, Andersen, J.M., Gyldenkerne, S., Hansen, A.G., Jacobsen, B. H., Kjær, H., Pedersen, P og Poulsen, H.D. (2008): Evaluering af det generelle ammoniakkrav, maj 2008. Rapport udarbejdet af repræsentanter fra Dansk Landbrug, Dansk Svineproduktion, Landscentret, Dansk Kvæg, Fødevareøkonomisk Institut (Københavns Universitet), Danmarks Miljøundersøgelser (Aarhus Universitet), Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet (Aarhus Universitet) og Miljøstyrelsen. Offentliggjort i maj 2009.
http://www.mim.dk/NR/rdonlyres/00287B6C-9C67-49CF-9394-73F2739051F0/0/Ammoniakevalueringrapport.pdf

Altinget (2011). VK overdriver konsekvenser af vandplaner. 8. november 2011
http://www.altinget.dk/miljoe/artikel/vk-overdriver-konsekvenser-af-vandplaner

Danmarks Statistik (2011). Landbrugets regnskab 2010. Udvidede tabeller. http://www.dst.dk/Statistik/emner/landbrug-gartneri-og-skovbrug/landbrug-mv-regnskaber.aspx?tab=dok

Dubgaard, A., Nissen, C.J, Jespersen, H.L, Gylling, M., Jacobsen, B.H., Jensen, J.D., Hjort-Gregersen, K., Kejser, Anne T. & Helt-Hansen, J. (2009): Økonomiske analyser for landbruget af en omkostningseffektiv klimastrategi. Rapport nr. 205, Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet.

Energistyrelsen (2011): Forudsætninger for samfundsøkonomiske analyser på energiområdet, april 2011, København.
http://www.ens.dk/daDK/Info/TalOgKort/Fremskrivninger/beregningsforudsatninger/Docments/Forudsætniger%20for%20samfundsøkonomiske%20analyser%20på%20energiområdet%202011.pdf

FOI (2011): Landbrugets og Fødevareindustriens Produktivitetsudvikling. Rapport nr. 208, Fødevareøkonomisk Institut.

Folketinget (2009). Aftale om Grøn Vækst. 16. juni 2009. http://www.fvm.dk/Admin/Public/Download.aspx?file=Files%2fFiler%2fLandbrug%2fGroen_vaekst%2fGROENVAEKST.pdf

Folketinget (2010). Aftale mellem Regeringen og Dansk Folkeparti om Grøn Vækst 2.0. 9. april 2009.

Hjerds, J. (2011). Arealkonsekvenser – Implementering af vandplanernes vandløbsindsats til forbedring af fysiske forhold. Notat. Forelagt for Udvalget for Fødevare, Landbrug og Fiskeri. (bilag 84.).

Jacobsen, B.H. (2012). Omkostninger for landbruget ved implementering af kvælstofreduktionen i høringsforslag til vandplaner. Notat til kvælstofudvalget.

Jensen, P.N. (2011). Notat vedr. konsekvenser af ophør/reduktion af Vandløbsvedligeholdelse. Danmarks Miljøundersøgelser. Århus Universitet.

Jensen, P.N., Jacobsen, B.H.; Hasler, B. Rubæk, G. og Waagepetersen, J. (2009). Notat vedr. virkemidler og omkostninger til implementering af vandrammedirektivet.. Rapport udarbejdet til Virkemiddeludvalg II for By- og Landskabsstyrelsen.
http://www.foi.life.ku.dk/Publikationer/FOI_serier/~/media/Foi/docs/Publikationer/Udredninger/2009/Virkemidler%20i%20VRD%20april%202009.ashx

Knudsen, L. (2011). Analyser af omfang af efterafgrøder i relation til vandplaner. Note og regneark.

Landbrug og Fødevare (2011). Landbrug & Fødevarers høringssvar på vandplaner. http://www.lf.dk/Miljoe_og_klima/~/media/lf/Miljo%20klima/vandplaner/H%C3%B8ringssvar%20vandplaner.ashx

Madsen, B. og Jacobsen, B.H. (2007). Hydrologisk og økonomisk analyse af vandføring i vandløb. Rapport udarbejdet af WaterVision og Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet for Miljøstyrelsen. http://www2.blst.dk/udgiv/Publikationer/2007/978-87-92256-25-6/html/

Naturstyrelsen (2011). Vandplaner. Miljøministeriet.
http://www.naturstyrelsen.dk/Vandet/Vandplaner/

OECD/FAO (2011): OECD-FAO Agricultural Outlook 2011-2020, OECD Publishing and FAO.
http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2011-en

Rasmussen, S. (2009). Konsekvenser af ændring/ophævelse af Landbrugsloven. Notat. Fødevareøkonomisk Institut, marts 2009

Rasmussen, S. (2011): Estimating the technical optimal scale of production in Danish agriculture. Food Economics - Acta Agriculturae Scandinavica, Section C, 8: 1, 1 — 19

Regeringen (2009). Grøn Vækst. 27. april 2009. http://www.mim.dk/Nyheder/Temaer/Groen_vaekst/

Schou, J.S., Kronvang, B.; Birr-Pedersen, K.; Jensen, P.L., Rubæk, G.H., Jørgensen, U og Jacobsen, B.H. (2007) Virkemidler til realisering af målene i EU's Vandrammedirektiv. Faglig Rapport fra DMU nr. 625. Aarhus Universitet.

Videncentret for Landbrug (2011a): Budgetkalkuler (flere årgange). Landscentret. http://www.landbrugsinfo.dk/oekonomi/budget/budgetkalkuler/sider/startside.aspx

Videncentret for Landbrug (2011b): Prognose salgspriser for planteprodukter. (Ajourført: 22. juni 2011) http://www.farmtalonline.dk/Grid/uiGrid.aspx?Farmtal=21199&ViewType=View&Sti=Prognosepriser%20>%20Planteprodukter%20>%20Korn%20og%20fr%c3%b8,%20kvartal&Start=01-01-2011&Slut=01-10-2012

4. Den fælles europæiske landbrugspolitik efter 2013: Principielle refleksioner og økonomiske konsekvenser af støtteudligning

4.1. Indledning

EU's nuværende aftale om den fælles landbrugspolitik (CAP) løber frem til og med 2013. Samtidig udløber EU's nuværende flerårige budgetaftale, der fastlægger de overordnede rammer for EU's udgifter og indtægter. Landbrugspolitikken udgør omkring 40 pct. af EU's samlede budget, og politikken er sat i verden for at opfylde en række mål, der er defineret som værende gavnlige for fællesskabet. Udgangspunktet var Romtraktaten fra 1957, der introducerede landbrugspolitiske målsætninger omkring forsyningssikkerhed, markedsstabilitet, produktivitetsforbedringer og sikring af en rimelig indkomst for de europæiske landmænd.

I starten var forsyningssikkerhed et afgørende formål, men med stigende produktion blev udgifterne til landbrugspolitikken for store, og en reformproces blev indledt i midten af 1980'erne med indførslen af mælkekvoter, braklægningskrav og producentmedansvar og egentligt institutionaliseret gennem MacSharry reformen i 1992. Denne reformproces har flyttet landbrugsstøtten fra primært prisstøtte, der fører til overproduktion, til afkoblet støtte, hvor landmanden får en årlig betaling, i princippet uafhængigt af hvad eller hvor meget han har produceret. Undervejs i reformprocessen er der kommet nye mål til for landbrugspolitikken. Allerede i 1992-reformen blev miljø introduceret som et hensyn i landbrugspolitikken, og dette hensyn er forstærket i senere reformer. Fra omkring årtusindskiftet blev der under overskriften "landdistriktsudvikling" indført støtte til en bredere vifte af offentlige goder, som landbruget producerer eller medvirker til, herunder beskæftigelse og bosættelse i landområder, landskabspleje, miljø og klima, landbokultur, etc.

Den overordnede udvikling af den fælles landbrugspolitik har ikke medført markante reduktioner i det samlede støtteniveau, hvorimod måden støtten gives på, såvel som de hensyn støtten skal tilgodese, er ændret betydeligt gennem reformprocessen. Undervejs er reformprocessen blevet påvirket af en række interne og eksterne faktorer. Eksternt har de multilaterale handelsforhandlinger under GATT og WTO skubbet udviklingen hen imod afkobling af støtten (Jensen og Zobbe, 2005), og internt har diskussioner omkring EU's budgetter og optagelsen af en række nye medlemslande spillet en hovedrolle (Jensen et al., 2007). Specielt optagelsen af central- og østeuropæiske lande, der er præget af økonomier og landbrugssektorer på et lavere teknologisk

og strukturelt stade, præsenterer en serie nye problemstillinger og hensyn for den overordnede fælles landbrugspolitik.

EU-Kommissionen har offentliggjort deres tanker, idéer og forslag i 2010 og i 2011 angående EU's fælles landbrugspolitik frem mod 2020, og de første forhandlinger under det danske EU-formandskab har fundet sted. Dette har naturligvis ledt til en mere specifik debat og diskussion både på europæisk plan, men også i de forskellige medlemslande, heriblandt Danmark. Et af de mest debatterede emner har naturligvis været fremtiden for de direkte betalinger. Dette er naturligt, fordi det er her de største økonomiske interesser er centreret. De direkte betalinger udgør omkring to tredjedele af de landbrugspolitiske budgetomkostninger. EU-Kommissionen og en lang række medlemslande lægger op til en omfordeling af betalingerne, der sikrer en gradvis udligning og harmonisering af betalingerne mellem medlemslande og mellem de europæiske landmænd. Derudover skal der indbygges en "grøn" komponent, forstået på den måde at landmændene skal opfylde nærmere specificerede krav til f.eks. miljøvenlig produktion for at have ret til betalingerne fremover.

Formålet med dette kapitel er at se lidt nærmere på EU-Kommissionens forslag ud fra et økonomisk perspektiv. På baggrund af en kort beskrivelse af EU-Kommissionens forslag rejses indledningsvis nogle principielle refleksioner og bekymringer omkring forslaget – refleksioner, der forhåbentligt kan kvalificere den politiske debat om landbrugspolitikkens fremtid. I det følgende afsnit analyseres de økonomiske effekter af en fuld omfordeling af støtten mellem medlemslandene, således som der lægges op til over de kommende to 7-års budgetperioder i EU, herunder effekter på beskæftigelse og samfundsøkonomi. Afsnit 4.4 giver en mere detaljeret konsekvensvurdering for dansk landbrug og delsektorer med udgangspunkt i Danmarks Statistiks landbrugsregnskabsstatistik. Endelig afrundes kapitlet med nogle konkluderende bemærkninger.

4.2. EU-Kommissionens reformforslag

EU-Kommissionen præsenterede den 12. oktober 2011 sit forslag til en flerårig finansiel ramme for den fælles landbrugspolitik. Forslaget rummer nogle ændringer i den fælles landbrugspolitik i forhold til nu, dels en udvikling i retning af en udligning af støttesatserne pr. hektar mellem medlemslandene og mellem bedrifterne i de enkelte lande, og dels en mere eksplicit inddragelse af miljø- og klimahensyn i landbrugspolitikkens søjle 1 med henblik på at sikre, at alle landbrugere bidrager til miljø- og klimamæssige fordele gennem deres landbrugsaktiviteter.

Overordnet lægger forslaget op til en udjævning af tilskudssatserne indenfor enkeltbetalingsordningen, dels gennem nedjustering af det nationale støtteloft for nogle (fortrinsvis de "gamle") lande og en opjustering af det nationale støtteloft for andre (fortrinsvis "nye") lande, og dels gennem en udjævning mellem bedrifter inden for de enkelte lande, som indebærer en afskaffelse af tillægspræmier for bl.a. kvæg, kartofler og sukkerroer.

Medlemslandene kan ifølge reformforslaget også anvende op mod 5 pct. af det nationale støtteloft til landbrugere, hvis bedrifter er helt eller delvist beliggende i områder med naturbetingede begrænsninger, og op til 2 pct. af det nationale loft til betalinger til unge landbrugere. Op til 5 pct. af landenes støtteloft kan anvendes til koblet støtte til sektorer eller regioner i et medlemsland, hvor bestemte driftsformer eller landbrugssektorer er udsat for særlige vanskeligheder og tilskrives særlig stor betydning af økonomiske, sociale eller miljømæssige årsager.

Reformforslaget indeholder også en bestemmelse om 'capping', dvs. nedsættelse af de direkte betalinger til landbrugere med et stort tilskudsberettiget areal (artikel 11), fratrukket betalte lønninger. Ifølge bestemmelsen nedsættes betalingerne:

- Med 20 pct. for beregnede støttebeløb mellem 150.000 € og 200.000 €
- Med 40 pct. for beregnede støttebeløb mellem 200.000 € og 250.000 €
- Med 70 pct. for beregnede støttebeløb mellem 250.000 € og 300.000 €
- Med 100 pct. for beregnede støttebeløb over 300.000 €.

EU-Kommissionens forslag indeholder et kapitel (afsnit III, kapitel 2) om betaling for landbrugsmetoder, der er til gavn for klimaet og miljøet. 30 pct. af det årlige nationale loft skal reserveres til betaling af tilskud, som er betingede af brugen af sådanne produktionsmetoder. Specifikt stilles der tre krav:

- Krav om afgrødediversificering, dvs. dyrkningen skal bestå af mindst 3 afgrøder
- Krav om bevaring af permanente græsarealer
- Mindst 7 pct. af det støtteberettigede areal skal reserveres til miljømæssige fokusområder.

4.3. Principielle overvejelser vedrørende reform forslaget

Når effektiviteten af en bestemt politik skal vurderes, er det afgørende, at politikkens målsætninger er meget klare og specifikke. En klar målsætning kan lede til et perfekt designet og målrettet politik-instrument, som med tiden fører frem til opfyldelse af de politiske målsætninger. Selvom mange forskellige landbrugspolitiske målsætninger er blevet fremført gennem årene, er det rimeligt at sige, at sikringen af rimelige landbrugsindkomster har været det vigtigste formål og drivkraft bag transformationen af den europæiske landbrugspolitik over de sidste årtier.

Overordnet set er den nuværende landbrugspolitik og støttesystem et resultat af en liberaliseringsstrategi, der blev indledt i slutningen af 1980'erne og implementeret via MacSharry reformen i 1992, da størstedelen af støtten blev flyttet fra pris- og markedsstøtte over imod koblede direkte betalinger og senere flyttet til egentlige afkoblede direkte betalinger baseret på landmændenes produktion i en historisk referenceperiode. Denne proces af reformer har i det store hele fulgt den landbrugspolitiske reformagenda, der er beskrevet i en lang række studier fra OECD (OECD, 2001 og OECD, 2002) og senere implementeret via Uruguay-aftalen om landbrug under GATT (General Agreement on Tariffs and Trade).

Hvis den næste reform af EU's landbrugspolitik betragtes i perspektivet af OECD's landbrugspolitiske reformagenda bør den indeholde en afskaffelse af de afkoblede direkte betalinger over en årrække. Til at underbygge dette kan følgende argumenter fremføres: For det første er der i den økonomiske litteratur en generel accept af en lav overførselseffektivitet (grad af målopfyldelse af støtte) for de direkte betalinger til støtte af landbrugsindkomst (OECD, 1995 og OECD 2003). Problemet er kapitalisering, idet både koblede og afkoblede direkte betalinger i vid udstrækning bliver kapitaliseret i jordværdier. Som konsekvens heraf støtter tilskuddene hovedsageligt de aktuelle jordejernes formue gennem jordprisen, men ændrer på langt sigt ikke producenternes indkomst. For det andet er de direkte betalinger i princippet en kompensation for udfasningen af prisstøtten. De fleste af prisnedskæringerne skete tilbage i 1990'erne, og det synes ikke at retfærdiggøre en fortsættelse af kompensationen på langt sigt. For det tredje giver dette kompensationsmotiv ikke grundlag for at forøge støtten i medlemslandene i Central- og Østeuropa, som ikke har været berørt af den tidligere prisstøtte. En øget afkoblet støtte i disse medlemslande vil også på langt sigt udelukkende være en støtte til de nuværende jordbesiddere og ikke til landmændenes løbende indkomst. Kapitaliseringen kan derimod dæmpe landbrugssektorens fremti-

dige strukturelle tilpasningsproces og dermed også fremtidige muligheder for rimelig landbrugsindkomst.

Forslaget fra EU-Kommissionen lægger ikke op til en fortsat udfasning af de direkte betalinger. I stedet argumenteres der for en fremtidig legitimering af de direkte betalinger baseret på produktionen af offentlige goder, f.eks. fødevaresikkerhed, landskabsbeskyttelse, sårbare områder og landdistrikter, miljø, biodiversitet, klimaforandringer, bæredygtig energi, dyrevelfærd etc. I princippet er dette i overensstemmelse med økonomisk teori om understøttelse af produktionen af disse såkaldte ikke-markedsomsatte goder for at opnå en tilstrækkelig produktion af disse goder.

Landbruget er uden tvivl en stor producent af offentlige goder. I modsætning til den "normale" industrielle produktion foregår landbrugets produktion under åben himmel. Dette betyder naturligvis, at landbrugsproduktionen er mindre isoleret fra omgivelserne og i høj grad er flettet sammen med naturen og samfundet. Desuden er den dyrkbare jord naturligvis også spredt ud over landskabet i modsætning til andre produktioner, som kan koncentreres i en kompakt fabrik i et industrikvarter. Dette betyder, at landbruget er vigtigt for den landlige og regionale udvikling i EU og dets medlemslande.

I princippet kan det give god mening at basere den fælles landbrugspolitik på produktionen af offentlige goder, men en række betingelser er centrale, hvis en CAP baseret på produktion af offentlige goder skal være operationel og økonomisk rationel (Kyed et al., 2008).

For det første er valget af offentlige goder vigtigt. En klar og specifik definition er fundamental i designet af en målrettet og effektiv politik. Dette er ikke trivielt, idet det på ingen måde er sikkert, at borgerne på tværs af EU's medlemslande deler præferencer for de samme typer og mængder af offentlige goder – og interaktionen mellem landbrugsproduktion og fremskaffelsen af offentlige goder kan i høj grad være specifik for området og ikke være velegnet til en generel støtteordning.

Det er også nødvendigt med en mere udpræget målretning af virkemidler i forhold til de forskellige opstillede formål. En upræcis "greening", som hidtil foreslået, er langt fra nok til at opnå et optimalt resultat. Der skal være incitamenter til at producere de relevante offentlige goder. Det er ikke tilstrækkeligt med en eller anden form for traditionel krydsoverensstemmelse. For nogle af de mulige offentlige goder vil støtte forekomme unødvendig. Hvis f.eks. forsyningssikkerhed betragtes som et offentlig go-

de, så vil det selv uden støtte være svært at forestille sig en situation, hvor europæerne ville mangle tilstrækkeligt udbud af fødevarer, og brug af offentlige støttemidler vil i så fald være forbundet med et såkaldt dødvægtstab.

Der er ingen grund til at tro, at den nuværende mængde af støtte skulle forblive uændret. Hvis EU's fremtidige landbrugsstøtte skal baseres på produktionen af offentlige goder, bliver støttens størrelse nødt til at blive opgjort på ny på grundlag af værdien af de offentlige goder, som produceres. For at kunne opgøre den nødvendige mængde af støtte, bliver der behov for en analyse af efterspørgslen efter forskellige offentlige goder og borgerens betalingsvillighed for disse. Det vil i lyset heraf være svært at argumentere for anvendelsen af et øvre loft på mængden af modtaget støtte (på bedriftsniveau såvel som på nationalt niveau) i henhold til argumentet om produktion af offentlige goder, før en formel analyse er blevet gennemført, og før vi ved, hvordan produktionen af offentlige goder er fordelt mellem små og store landbrug. Støtteloft kunne være et værktøj i en politik baseret på målsætningen om landbrugsindkomst, hvis den politiske vilje i Europa støttede omfordeling af indkomst fra storbønder til småbønder. Men disse overvejelser er knyttet til det gamle landbrugspolitiske paradigme.

4.4. Økonomiske konsekvenser ved omfordeling af de direkte betalinger mellem EU-medlemslandene

På trods af økonomiske argumenter for ikke at omfordele støtten mellem EU-medlemslandene er det dette, som EU-Kommissionen har foreslået, og debatten har vist, at en lang række politikere i Europa støtter ideen. Det er derfor interessant at analysere de konkrete økonomiske konsekvenser af en sådan omfordeling.

Lovforslaget fra EU-Kommissionen omhandler den samlede mængde af direkte betalinger, som kan blive tildelt i hvert medlemsland (nationale lofter) i perioden fra 2013 til 2020. I løbet af denne periode vil de første skridt blive taget hen imod at udjævne de betalingerne pr. hektar, der gives til potentielt dyrkbare arealer i hvert medlemsland, men fuldstændig ensartethed vil stadigvæk ikke blive fuldt implementeret indenfor den kommende 7-års budgetperiode. I et tidligere, lækket forslag fra EU-Kommissionen var intentionen, at alle tildelte betalinger i EU i 2028 skulle opnå uniform enhedsværdi, således at den gennemsnitlige støtte skulle være omkring € 268 pr. hektar af potentielt dyrkbart areal i alle medlemslande. Dette blev dog udeladt fra EU-Kommissionens endelige budgetforslag.

Med henblik på at belyse de økonomiske perspektiver i en af EU-Kommissionens reformovervejelser forsøger vi i det følgende at undersøge de økonomiske konsekvenser af en omfordeling af enkeltbetalingerne til landbedrifter i 2028, således at alt potentielt dyrkbart areal i EU modtager € 268/ha i enkeltbetalingsstøtte fra den fælles landbrugspolitik, samt kravene om at 7 pct. af dyrkbart areal ekskl. græsningsarealer lægges i brak.

For at kunne kvantificere disse økonomiske effekter benyttes en global database og generel ligevægtsmodel. Mere specifikt tilpasses en version 8 database og model af Global Trade Analysis Projects (GTAP) for at undersøge konsekvenserne af omfordelingen af enkeltbetalingsordningen (SPS) mellem medlemslande og de forøgede krav til mængden af braklægning. En kort beskrivelse af databasen og modellen er givet i boks 4.1.

Boks 4.1. GTAP-database og model

GTAP-databasen (Narayanan et. al. 2012) er et system af input/output tabeller (for landene), der dækker flere sektorer på tværs af hele økonomien sammenkædet på sektorniveau via handelsstrømme for varer brugt både til endeligt forbrug og halvfabrikata brugt i produktionen. GTAP version 8 databasen, der benyttes i denne analyse, repræsenterer den globale økonomi i 2007 og opdeler denne i 112 lande/regioner, hvor de nuværende 27 EU-medlemslande er specificerede som individuelle lande. Databasen specificerer 57 varer, hvoraf 12 er primære og 8 er sekundære landbrugsvarer. I analysen aggregeres GTAP-databasen til 27 lande/regioner, hvor 23 EU-medlemslande er specificerede som individuelle lande, mens Belgien og Luxembourg er aggregeret til en region og Malta og Cypern til en anden region. Med hensyn til varer er databasen aggregeret til 22 varer, hvor 12 primære og 8 sekundære landbrugsvarer er bibeholdt, mens industri og service er aggregeret til to varer.

Standard GTAP-modellen er en komparativ statisk generel ligevægtsmodel, hvilket betyder, at selvom den undersøger alle aspekter af en økonomi via generel ligevægtsteori (dette adskiller sig fra en partiel ligevægtsmodel, der udelukkende undersøger den betragtede sektor), er den statisk i den betydning, at den ikke specifikt indarbejder dynamiske elementer således som forbedret teknologi og stordriftsfordele over tid, med mindre disse er specifikt indbygget. Som enhver anden anvendt økonomisk model er denne model naturligvis også baseret på antagelser, både hvad angår teoretisk struktur og de benyttede specifikke parametre og data. Regional produktion foregår under fuldkommen konkurrence og er genereret af teknologi med konstant skalaafkast. Den makroøkonomiske forståelse er neoklassisk, hvor investeringer bestemmes i modellen (endogene) og tilpasser sig, så de modsvarer ændringer i opsparingen. Denne fremgangsmåde tilpasses det globale niveau, og investeringer fordeles på tværs af regioner, således at alle forventede regionale afkastrater ændrer sig med samme procentsats. Selvom globale investeringer og opsparing skal være lig hinanden, gælder dette ikke på regionsbasis, hvor handelsbalancen er bestemt som forskellen mellem regional opsparing og regionale investeringer. Mængden af initialbeholdninger (jord og naturressourcer) i hvert land/region er udefra givet (eksogent) i modellen, mens beskæftigelsen bestemmes endogent. Forståelsen af kapital benyttet i denne model er baseret på den teori, at ændringer i investeringer i hvert land/region træder i kraft øjeblikkeligt, hvilket medfører, at kapitalbeholdningen opdateres endogent i modelsimulationen.[18]

[18] Kapitalopfattelsen benyttet i denne model er den såkaldte Baldwin forståelse som dokumenteret I GTAP Technical Paper no. 7.

SPS/SAPS betalinger i GTAP-databasen

De indenlandske støttebetalinger til landbrug i GTAP-databasen stammer fra OECD's tabeller for estimater for producentstøtte (PSE). Hvad angår EU, er PSE-tabellen for 2007 blevet disaggregeret således, at indenlandske betalinger er blevet tilknyttet de enkelte medlemslande og er blevet kalibreret ind i modellen som input-, output-, jord-, kapital-, og arbejdskraftssubsidier. I den nuværende GTAP version 8 database er 31.970 millioner euro blevet indregnet i databasen som afkoblede betalinger, eftersom mængden af denne støtte indenfor EU ifølge OECD vurderes til at falde ind under politiske foranstaltninger, der ikke kræver nogen produktion af varer overhovedet (kategoriseret som Andre Overførsler til Producenter i PSE-tabellerne). Indenfor denne PSE-støttekategori korrigeres SPS sammen med SAPS (Single Area Payment Scheme eller den generelle arealbetalingsordning) plus nationale tillæg, separate betalinger for sukker og yderligere former for støtte (R 1782/03 art. 12) i databasen. De 31.970 millioner euro, der er indregnet i den oprindelige 2007 GTAP-database, skal opdateres med ændringerne fra den seneste landbrugspolitiske reform fra 2008 (Den såkaldte sundhedstjekreformen) og den fuldstændige indfasning af SPS i de 12 nye medlemslande. Derfor er det nødvendigt først at undersøge et basisscenario, hvor GTAP-modellen fremskriver GTAP-databasen til 2028, inden man modellerer konsekvenserne af omfordelingen af SPS mellem medlemslande.

I basisscenariet foretages en yderligere afkobling af de direkte betalinger. I den oprindelige 2007 database er 5.493 millioner euro lagt fast i databasen som direkte betalinger til landmændene. I sundhedstjekket af den fælles landbrugspolitik blev størstedelen af disse betalinger afkoblet og inkluderet i SPS, mens gradueringen (dvs. overførsler af midler fra enkeltbetalingsordningen til landdistriktsordningerne under landdistriktspolitikkens søjle 2) af betalinger samtidig blev forøget. I den fremskrevne 2028 database er direkte betalinger blevet reduceret til 1.770 millioner euro, som er afsat til tilbageværende koblet støtte til får/geder og malkekøer sammen med uldpristillæg. SPS øges til 39.303 millioner euro i 2028 pga. den seneste reforms afkobling fra direkte støtte samt forøget graduering, men også fordi Den Europæiske Union fuldt ud har indfaset SPS i de 12 nye medlemslande i 2028. I tabel 4.1 nedenfor ses de oprindelige støttebeløb fra 2007 databasen og de nye støttebeløb i den opdaterede 2028 database for de enkelte medlemslande.

Braklægning

For basisåret 2007 i GTAP-databasen havde EU sammenlagt 10,2 millioner hektar lagt i brak (brakjord og grøngødning). Denne mængde braklægning er reduceret i ba-

sisscenariet for 2028 til 8,7 millioner hektar, hvilket svarer til EU's niveau af brakjord og grøngødningsområder i 2009.

De modellerede antagelser vedrørende mængden af jord i hvert medlemsland er opstillet ud fra de estimater, der findes i EU Commission (2011). Her har EU-Kommissionen beregnet det område, der skal lægges i brak, efter man har fratrukket den nuværende braklægning i hvert medlemsland i 2009, når den påkrævede andel af braklægning var henholdsvis 5 og 10 pct. I tabel 4.2 nedenfor er de anvendte antagelser i analysen præsenteret. I 2009 havde Danmark 5,7 tusind hektar brakjord og grøngødning, hvilket skal forøges med 151 tusind hektar, og når op på 156,7 tusind hektar, når den påkrævede andel af braklægning er 7 pct. af det dyrkede areal, eksklusiv permanente græsningsarealer. Dette er en tilbagevenden til den mængde braklægning, Danmark havde i 2007, hvilket beløb sig til 153,7 tusind hektar.

Tabel 4.1. Enkeltbetalinger til landbrugsbedrifter efter medlemslande, 2007 og 2028 millioner EURO

	EU27	Belgien/ Luxembourg	Bulgarien	Tjekkiet	Danmark	Tyskland	Estland	Irland	Græken-land	Spanien	Frankrig	Italien	Cypern Malta
2007 [a]													
SPS/SAPS Nat.	31970	494	166	379	926	5396	71	1271	1955	3354	5766	3281	44
Direkte støtte	5493	99	0	1	45	87	0	1	420	1526	2275	525	0
Total	37463	594	166	380	971	5483	71	1272	2375	4880	8041	3806	44
2028 [b]													
SPS	39303	473	745	817	923	5185	93	1214	2115	4119	6873	3655	56
Direkte støtte	1770	92	3	0	1	0	0	0	183	547	770	0	0
Graduering	2097	28	67	92	47	298	7	57	78	210	398	151	2
Total	43170	594	814	909	971	5483	100	1272	2375	4876	8041	3806	58
Ny [c]													
PEA (1000 ha)	161067	1433	3492	3511	2656	16864	865	4637	5564	21027	26496	10199	151
SPS/hektar (€)	268	414	233	259	365	325	116	274	427	232	303	373	383
Koblet støtte	1770	92	3	0	1	0	0	0	183	547	770	0	0
Basistilskud	39303	274	888	895	676	4300	221	1182	1235	4815	5987	2600	39
Totalt tilskud	41073	365	891	895	677	4300	221	1183	1419	5362	6757	2601	39

Tabel 4.1. fortsat

	Letland	Litauen	Ungarn	Holland	Østrig	Polen	Portugal	Rumænien	Slovenien	Slovakiet	Finland	Sverige	Storbritannien
2007 [a]													
SPS/SAP Nat.	100	175	540	670	615	1244	351	422	49	154	499	671	3377
Direkte støtte	1	4	3	122	90	11	145	1	8	2	42	45	40
Total	101	179	543	792	705	1255	496	423	57	156	541	716	3417
2028 [b]													
SPS	140	362	1215	753	612	2954	370	1693	140	349	517	684	3244
Direkte støtte	0	0	0	0	66	0	106	0	1	0	1	0	0
Graduering	7	17	104	38	28	90	20	87	3	39	23	32	173
Total	147	379	1319	792	706	3045	496	1780	144	388	541	716	3417
Ny [c]													
PEA (1000 ha)	1546	2641	5057	1816	2729	14151	2918	9721	444	1876	2278	3054	15942
SPS/hektar (€)	95	144	261	436	259	215	170	183	325	207	238	234	214
Koblet støtte	0	0	0	0	66	0	106	0	1	0	1	0	0
Basistilskud	394	673	1289	463	630	3608	638	2479	112	478	580	779	4065
Totalt tilskud	394	673	1289	463	696	3608	744	2479	113	478	581	779	4065

Kilder: EU-Kommissionen, Finansiel rapport fra Kommissionen til EU-Parlamentet og rådet ved europæiske landbrugs garantifond – finansåret 2008. OECD's PSE-tabeller. Note fra generalsekretæren i EU-Rådet til delegationerne 12734/11.

Notes:

a SPS/SAPS Nat.: De oprindelige værdier efter medlemsland består af SPS/SAPS plus nationale tillæg, separate betalinger for sukker og yderligere støtteformer. R 1782/03 Art. 12, som er korrigeret ind i GTAP-databasen som afkoblet støtte.

Direkte støtte: De oprindelige værdier af koblet direkte støtte er korrigeret ind i GTAP-databasen. Medlemslandene havde mulighed for at implementere enkeltbetalings ordningen delvist. Disse muligheder frafalder i 2012, bortset fra for får/geder og malkekøer.

http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/environment/ag0003_en.htm

b SPS: GTAP-databasen er projekteret til år 2028, hvor værdierne af enkeltbetalingsordningen er øget som følge af den fuldstændige indfasning af SPS i de nye med lemslande og afkoblingen af de direkte betalinger inkluderet i SPS. Nationale tillæg i de nye medlemsstater afskaffes.

Direkte støtte: Tilbageværende koblede tillæg til får/geder og malkekøer samt betalinger til uld.

Graduering: Som følge af "sundhedstjekket" af CAP øges graduering en med 5 pct. for landmænd, der modtager mere end € 5.000 i direkte støtte og en yderligere ned skæring på 4 pct. foretages for betalinger over € 300.000 pr. år. Værdien af graduering for hver enkelt medlemsstat er udregnet vha. tabel 3.6.1.14. Direkte betalinger til producenter efter størrelse betalt af EAGGF Guarantee (Regulation (EC) n° 1782/2003) – (Finansår 2008) er fundet i rapporten Agriculture in the European Union – Sta tistical and Economic information 2010. De nye medlemslande er blevet undtaget fra graduering, indtil de direkte betalinger er fuldstændigt indfaset, hvorfor en yderlige re gradueringsrate på 5 pct. blev brugt i disse lande.

c Den samlede værdi af de nye betalinger omfordelt mellem EU-medlemslande som præsenteret i GTAP-databasen for 2028 er tildelt hvert medlemsland relativt til hvert lands støtteberettigede areal (PEA - potentially eligible area). Den resulterende gennemsnitlige støtterate i alle medlemslandene er € 268 pr. hektar. Den specificerede PEA for hvert medlemsland stammer fra EU-Rådets generalsekretariats note til de nationale delegationer fra 11. juli 2011 (12734/11) (Council of the European Union(2011)).

Tabel 4.2. Påkrævet forøget mængde braklægning 2028.

	Andel af PEA		1000 hektar		landbrugsareal
	5pct.	7pct.			
	Annex2D	Egen	Potentielt Støtteberettiget areal	7pct. braklægning	Uden P. græsn.areal
Belgien/Luxembourg	2,5	3,5	1433	51	5,2
Bulgarien	3,9	5,5	3492	193	6,2
Tjekkiet	3,5	5,0	3511	175	6,3
Danmark	4,1	5,7	2656	151	6,0
Tyskland	3,3	4,7	16864	793	6,5
Estland	2,3	3,2	865	28	4,4
Irland	0,3	0,5	4637	21	4,1
Grækenland	1,5	2,1	5564	119	3,9
Spanien	0,6	0,9	21027	185	1,0
Frankrig	2,7	3,8	26496	1002	5,2
Italien	1,7	2,4	10199	243	2,6
Cypern/Malta	2,7	3,8	151	6	4,2
Letland	1,0	1,5	1546	23	2,0
Litauen	1,6	2,4	2641	63	2,8
Ungarn	4,1	5,7	5057	288	6,4
Holland	1,4	2,1	1816	38	3,4
Østrig	2,1	3,0	2729	81	5,8
Polen	3,6	5,1	14151	719	6,3
Portugal	0,5	0,7	2918	22	1,1
Rumænien	3,5	4,9	9721	476	6,2
Slovenien	1,3	1,8	444	8	4,2
Slovakiet	2,8	4,0	1876	75	5,5
Finland	2,3	3,4	2278	77	3,3
Sverige	2,0	2,8	3054	87	3,6
Storbritannien	1,0	1,5	15942	242	3,8
EU27	2,3	3,2	161067	5166	4,4

Kilde: Working paper fra Kommissionen. Effektvurdering. CAP frem mod 2020. Annex 2D og egne antagelser.

Scenario

Det modellerede scenario i denne analyse omfordeler de 39.303 millioner euro fra SPS mellem medlemslande i 2028 i forhold til hvert medlemslands potentielt støtteberettigede areal (PEA), se tabel 4.1. Den gennemsnitlige støttesats på 268 euro pr. hektar tildeles alt PEA inden for hvert medlemsland. Udover omfordelingen af SPS mellem medlemslande indeholder denne analyse også kravet om, at 7 pct. af PEA, undtaget permanente græsningsarealer, skal lægges i brak.

Denne analyse bruger standardmetoden mht. at repræsentere afkoblet støtte i GTAP-databasen, hvor SPS er integreret i databasen som homogene jord-, arbejdskraft- og kapitalstøtterater for initialbeholdning beskæftiget i primærlandbruget. Vha. denne standardtilgang krydsssubsidierer SPS tildelt dyrkbart jord i de individuelle medlemslande, altså arbejdskraft- og kapitalinput. Derfor vil en omfordeling af SPS mellem

medlemslande ændre landbrugets output, eftersom mere arbejdskraft/kapital bliver trukket ind i (ud af) landbrugsproduktionen i hvert medlemsland.

Der udføres også to følsomhedsanalyser. I den ene følsomhedsanalyse regnes der med tre gange så høje handelselasticiteter som i GTAP-databasen, hvilket afspejler en forudsætning om, at varer er mere homogene på tværs af landegrænser, og forbrugere derfor er mere villige til at udskifte indenlandsk producerede varer med importerede varer, hvis disse bliver billigere og omvendt. I den anden følsomhedsanalyse inkorporeres SPS i GTAP-databasen som en homogen jordstøtte, som ikke krydssubsidierer landbrugets arbejdskraft- og kapitalanvendelse og derfor er 100 pct. afkoblet fra produktionen. Resultaterne af den sidstnævnte følsomhedsanalyse er - pga. forskelle i kalibreringer mellem den oprindelige database og den standarddatabase brugt i de to førnævnte scenarier - ikke fuldstændig sammenlignelig, men giver stadig en god indikation af konsekvenserne ved at ændre antagelsen om, hvor koblet SPS er i analysen.

Resultater

Resultaterne af scenariet og følsomhedsanalyserne er præsenteret i tabel 4.3-5 nedenfor. Resultaterne præsenteret i tabel 4.3 og 4.4 er inddelt i fire grupper af resultater.

- Landbrug (pct.). Sætter fokus på resultaterne af primærlandbruget vha. procentuelle ændringer i landbrugets faktorindkomst, jordpriser samt kapitalbeholdning og arbejdskraft benyttet i primærlandbruget.
- Produktion (pct.). Viser den procentuelle ændring i output af varer indenfor landet som følge af omfordelingen af SPS.
- Total initialbeholdning (pct.). Viser den procentuelle ændring i den totale mængde af kapital og arbejdskraft benyttet i landet.
- Real BNP (pct.). Viser den procentuelle ændring i mængden af goder, der bliver produceret i hvert land.

Når alle betalingerne givet via SPS er direkte forbundet til jord med krydsstøtte af arbejdskraft- og kapitalinput, så har omfordelingen af betalingerne ikke overraskende en effekt på jordpriserne og mængden af kapital og arbejdskraft benyttet i produktionen i primærlandbruget. Hvis man tager Danmark som eksempel, opdeler tabel 4.3 effekten af omfordelingen af SPS i EU27 og konsekvenserne af reintroduktionen af braklægning i Danmark, når SPS krydsstøtter arbejdskraft- og kapitalinput fra produktionen.

Tabel 4.3. Forøget braklægning med reduktionerne af koblede SPS-betalinger i Danmark.

		Bidrag fra	
	Danmark	SPS	Braklægning
Landbrug (pct.)			
Faktorindkomst	-2,5	-2,4	-0,1
jordpris	0,7	-5,2	5,9
Arbejdskraft	-3,5	-1,3	-2,2
Kapitalbeholdning	-3,5	-1,3	-2,2
Produktion (pct.)			
Primærlandbrug	-3,7	-0,9	-2,8
Sekundært landbrug	-1,5	-0,4	-1,1
Industri	0,5	0,2	0,3
Service	0,0	0,0	0,0
Total initialbeholdning(pct.)			
Arbejdskraft	-0,0	-0,0	-0,0
Kapitalbeholdning	-0,2	-0,1	-0,1
Real BNP (pct.)	-0,10	-0,03	-0,07

Primærlandbrugets faktorindkomst (afkast af jord, arbejdskraft og kapital) er reduceret med 2,5 pct., hvor 2,4 pct. af denne reduktion er pga. reduktionen i SPS (indkomststøtte) i Danmark, og 0,1 pct. af reduktionen er pga. forøget mængde braklægning.

SPS-betalingerne i modellen er direkte forbundet til støtte til jord og arbejdskraft/kapitalinput, hvorved en reduktion i disse betalinger vil reducere markedsprisen af jord og øge inputprisen af kapital og arbejdskraft brugt i landbrugssektoren. Denne forøgede omkostning på kapital/arbejdskraftinput hæver output priser og dæmper dermed efterspørgslen, hvilket reducerer output med 0,9 pct. Pga. den mindre støtte til arbejdskraft/kapitalinput og formindsket output formindsker primærlandbruget mængden af kapital og arbejdskraft, hvilket lægger et svagt nedagående pres på leje- og lønsatser for henholdsvis kapital og arbejdskraft i den danske økonomi. Dette er selvfølgelig gode nyheder for andre industrier i økonomien, som øger deres produktion med 0,2 pct. pga. lavere satser på brug af arbejdskraft og kapital. På nationalt niveau vil reduktionen af SPS-betalingerne have en lille negativ effekt på den samlede beskæftigelse på langt sigt, forudsat at beskæftigelsen stiger i industrien som følge af øget produktion. Den danske kapitalbeholdning reduceres med 0,1 pct. som følge af svagt lavere lejesatser, mens investeringer flyttes til andre lande, hvor afkastet på kapital er øget som følge af forøgede SPS-betalinger, der krydsstøtter kapitalinput. Følgelig falder BNP med 0,03 pct. i Danmark som resultat af omfordelingen af SPS indenfor EU27.

Introduktionen af braklægning formindsker landbrugets faktorindkomst med 0,1 pct. i Danmark, selvom den har en større indvirkning på landbrugets produktion, hvor output reduceres med 2,8 pct., men jordpriserne øges. Dette er fordi, reintroduktionen af braklægning gør mængden af produktivt landbrugsjord relativt mere knap i både Danmark og EU, hvilket formindsker landbrugets output. Dette forårsager en svag stigning i markedspriserne inden for EU, hvilket leder til øget afkast på land, men ikke nok til at neutralisere faldet på 0,1 pct. i landbrugets faktorindkomst. Mængden af kapital og arbejdskraft brugt i primærlandbruget reduceres på langt sigt med 2,2 pct., hvilket mindsker leje- og lønsatser i den danske økonomi, hvilket igen stimulerer industriens produktion. Igen er den samlede beskæftigelse næsten uændret på langt sigt, men med et lille fald i den danske kapitalbeholdning. De påkrævede 7 pct. braklægning i EU27 reducerer BNP i Danmark med 0,07 pct.

I tabel 4.4 nedenfor ses resultaterne for alle EU-medlemslande med undtagelse af Belgien/Luxembourg og Cypern/Malta, som er aggregerede til én region.

I tabel 4.1 ses det, at 15 ud af 25 lande/regioner, der er modelleret i analysen, vil drage fordel af en forøgelse af SPS-betalingerne (lande hvor den oprindelige SPS/hektar er under €268). Generelt for alle disse lande med forøgede SPS-betalinger gælder, at landbrugets faktorindkomst i landet forøges sammen med jordpriserne, hvilket styrkes af både forøgede SPS-betalinger forbundet til jord og den positive effekt af forøget braklægning. Men selvom landbrugets faktorindkomst forøges i f.eks. Polen, så falder landbrugets produktion faktisk i nogle lande, da den negative produktionseffekt fra braklægning dominerer udvidelseseffekten af den koblede SPS-støtte. De største gevinster målt på vækst i BNP ses hos Letland, som også havde den oprindeligt laveste SPS-betaling pr. hektar. Her vokser BNP med 0,65 pct., mens den samlede beskæftigelse øges med 0,2 pct., og forøgede investeringer i landet øger kapitalbeholdningen med 1,3 pct. Landbrugets produktion udvides med 3,6 pct., hvilket trækker ressourcer fra industriens produktion, som falder med 1,7 pct. En modsætning til dette er Grækenlands situation, hvor BNP falder med 0,25 pct., hvilket reducerer både beskæftigelsen og investeringerne i landet. Landbrugets produktion reduceres, mens nogle ressourcer omfordeles til industriens øgede produktion, men ikke nok til at hindre faldet i BNP.

Hvis man kigger på det samlede resultat for EU27 som en helhed, kan det ses, at landbrugets faktorindkomst øges med 1,0 pct. Hvis man dekomponerer dette resultat, viser det sig, at den aggeregerede effekt af braklægning øger indkomsten med 1,0 pct., mens den aggregerede effekt af omfordelingen af SPS er 0,0 pct. Denne positive

effekt fra braklægning på landbrugets faktorindkomst på EU-plan er drevet af antagelsen om, at forbrugerne har præferencer for indenlandsk producerede varer og er villige til at betale en smule højere pris for disse varer. Denne adfærd bidrager til, at jordpriserne stiger med 6,5 pct., og begrænser faldet i landbrugets produktion til 1,6 pct.

Tabel 4.4. Konsekvenser af omfordeling af SPS og 7 pct. braklægning indenfor EU. Delvist koblet SPS-støtte.

	EU27	Belgien Luxembourg	Bulgarien	Tjekkiet	Danmark	Tyskland	Estland	Irland	Grækenland	Spanien	Frankrig	Italien	Cypern Malta
Landbrug (pct.)													
Faktorindkomst	1,0	-2,0	4,5	3,0	-2,5	-1,0	15,1	0,7	-4,9	2,8	-0,2	-0,6	-0,6
Jordpris	6,5	1,2	8,8	7,0	0,7	3,8	28,4	5,1	-6,4	7,0	5,4	2,0	2,6
Arbejdsstyrke	-1,0	-2,9	-0,9	-1,9	-3,5	-2,7	3,5	-0,5	-3,8	1,5	-1,8	-1,1	-1,2
Kapitalbeh.	-1,1	-2,7	-1,0	-1,4	-3,5	-2,7	4,0	-0,5	-3,9	1,4	-1,7	-1,1	-1,2
Produktion (pct.)													
Pr. landbrug	-1,6	-2,4	-2,6	-2,9	-3,7	-3,0	0,3	-0,7	-3,6	1,0	-2,0	-1,1	-1,5
Sek. landbrug	-0,3	-0,4	0,2	-0,4	-1,5	-0,8	0,7	-0,1	-1,4	0,1	-0,2	-0,3	-0,3
Industri	-0,1	0,2	-0,1	0,1	0,5	0,2	-0,7	-0,1	0,7	-0,2	0,2	0,1	0,2
Service	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	-0,2	0,0	0,0	-0,1	0,0
Totalinitialbeh.(pct)													
Arbejdsstyrke	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,1	0,3	-0,1	-0,4	0,1	0,0	-0,1	0,0
Real BNP (pct.)	-0,03	-0,03	-0,09	-0,07	-0,10	-0,04	0,13	-0,05	-0,25	0,03	-0,03	-0,05	-0,03

	Letland	Litauen	Ungarn	Holland	Østrig	Polen	Portugal	Rumænien	Slovenien	Slovakiet	Finland	Sverige	Storbritannien
Landbrug (pct.)													
Faktorindkomst	21,4	12,6	2,0	-0,2	1,8	5,2	4,0	6,4	-1,0	7,1	1,7	3,1	3,7
Jordpris	38,7	24,2	6,2	2,3	8,2	11,6	11,1	16,7	0,6	13,3	4,3	9,5	10,9
Arbejdsstyrke	7,8	4,0	-2,4	-1,4	-0,9	-1,1	2,1	0,1	-2,5	0,5	0,4	0,6	1,0
Kapitalbeh.	9,0	4,7	-1,9	-1,4	-0,9	-0,7	2,1	0,4	-2,1	1,1	0,4	0,6	1,1
Produktion (pct.)													
Pr. landbrug	3,6	1,5	-3,1	-1,6	-1,4	-2,7	1,5	-1,9	-2,4	-1,3	-0,1	0,0	0,3
Sek. landbrug	1,2	1,0	-0,4	-0,3	-0,6	-0,7	0,5	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
Industri	-1,7	-1,4	0,2	0,2	0,1	0,0	-0,3	-0,5	0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Service	1,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Totalinitialbeh. pct.)													
Arbejdsstyrke	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	1,3	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Real BNP (pct.)	0,65	0,42	-0,12	-0,02	-0,02	-0,09	0,04	-0,02	-0,07	-0,02	0,00	0,00	0,01

I appendix A og B ses resultaterne for det samme scenario præsenteret i tabel 4.4 ovenfor, men med en mindre striks antagelse med hensyn til forbrugernes præferencer for indenlandsk producerede goder.

I tabel 4.5 ses velfærdsimplikationerne for omfordelingen af SPS (for de resultater der ses i tabel 4.4) og introduktionen af 7pct. braklægning beregnet vha. Ækvivalent Variation (EV) i indkomst, hvilket måler de årlige ændringer i et lands indkomst (gevinster og tab) fra implementering af de foreslåede politiske ændringer. I tabel 4.5 ses også de procentuelle ændringer i nytte pr. capita, hvorved det bliver muligt at rangere lande efter deres gevinster/tab pr. capita. Ikke overraskende ligger Letland øverst (oprindeligt den laveste SPS/hektar € 95) med Grækenland i bunden (oprindeligt den højeste SPS/hektar € 427). EV'en i indkomst er dekomponeret til bidrag fra den forøgede mængde braklægning og omfordelingen af SPS. Især Spanien, som kun behøver at lægge yderligere relativt små arealer i brak, vinder på den større formindskelse af braklægning/produktion i andre medlemslande. Det ses yderligere, at selvom Ungarn og Tjekkiet modtager større SPS-betalinger, så opvejer de forøgede krav til braklægning disse gevinster, hvilket resulterer i en negativ EV i indkomst.

Tabel 4.5. Ækvivalent Variation (EV) i indkomst og procentuelle ændringer i nytte pr. capita

	Total	Bidrag fra		
	EV	Braklægning	SPS	Nytte pr. capita
	---------- Millioner euro ----------			*---- pct. ---*
Letland	346	6	340	1.48
Litauen	352	-15	367	1.29
Estland	115	-17	133	0.75
Rumænien	505	-345	850	0.38
Bulgarien	92	-84	176	0.25
Portugal	263	-54	317	0.14
Slovakiet	80	-39	119	0.11
Spanien	904	171	734	0.08
Polen	221	-446	666	0.07
Storbritannien	535	-258	793	0.03
Finland	32	-16	48	0.02
Sverige	32	-36	68	0.01
Ungarn	-20	-88	67	-0.02
Holland	-136	80	-216	-0.02
Østrig	-62	-75	12	-0.02
Tjekkiet	-33	-97	64	-0.03
Irland	-114	-74	-39	-0.05
Frankrig	-1016	-156	-861	-0.05
Tyskland	-1566	-699	-866	-0.07
Belgien/Luxembourg	-299	-91	-208	-0.08
Cypern/Malta	-23	-8	-15	-0.10
Italien	-1461	-288	-1173	-0.10
Slovenien	-53	-28	-24	-0.14
Danmark	-333	-100	-233	-0.15
Grækenland	-1302	-76	-1226	-0.57
Total EU27	**-2942**	**-2833**	**-108**	**-**

Alt i alt vil omfordelingen af SPS indenfor EU27 og reintroduktionen af braklægning have en lille negativ effekt på BNP på -0,03 pct. og en negativ EV på € 2,9 milliarder, hvoraf hovedparten skyldes reintroduktionen af braklægning på 2,8 milliarder euro. Da GTAP-modellen ikke inkluderer offentlige goder, er gevinsterne fra forbedrede miljøpåvirkninger fra den øgede mængde af braklagt land ikke kvantificeret i denne analyse og skal derfor tages med i overvejelserne, når de samlede påvirkninger indenfor EU af disse politiske ændringer evalueres.

Følsomhedsanalyserne viste, at en forøgelse i handelselasticiteterne mellem medlemslandene og dermed også mængden af handel mellem landene bidrager til en samlet set bedre fordeling af ressourcerne inden for EU27, således at det tidligere fald i BNP på -0,03 pct. mindskes til -0,00. I Danmarks tilfælde reduceres landbrugets faktorindkomst med 4,6 pct., og primærlandbrugets produktion er reduceret med 4,7 pct., mens industriproduktionen forøges med 0,7 pct., hvilket resulterer i en reduktion af BNP på 0,06 pct. - en forbedring sammenlignet med den ovenstående formindskelse på 0,10 pct.

Følsomhedsanalyserne viste også, at når SPS er 100 pct. afkoblet og udelukkende tildelt som et areal-subsidie i databasen, så vil enhver ændring af betalingerne mellem medlemslandene udelukkende påvirke jordpriserne og dermed landmændenes faktorindkomst, men uden en ændring i landbrugets produktion. Derimod vil omfordelingen af betalingerne imellem landene producere en indkomsteffekt, idet nationalindkomsten ændres, da landbrugets faktorindkomst falder eller øges i hvert land, hvilket igen forøger/formindsker efterspørgselen efter endelige forbrugsgoder i økonomien. Denne ændrede efterspørgsel vil både for importerede og indenlandsk producerede goder være således, at meget små ændringer i produktionen vil forekomme, selvom SPS er 100 pct. afkoblet fra landbrugsproduktionen.

4.5. Sektorøkonomiske konsekvenser for dansk landbrug af EU-Kommissionens forslag om omfordeling af den direkte støtte

Efter at have analyseret de økonomiske konsekvenser af EU-Kommissionens forslag om omfordeling af støtten mellem medlemslandene er det relevant at belyse konsekvenserne af EU-Kommissionens forslag for den danske landbrugssektor. I modsætning til ovenstående analyse tager det følgende primært udgangspunkt i Kommissionens forslag frem mod 2020, hvor graden af udligning mellem landene er noget mindre end i det ovenfor beskrevne scenario.

Overordnet lægger EU-Kommissionens forslag op til en udjævning af tilskudssatserne indenfor enkeltbetalingsordningen, i første omgang fortrinsvis en udjævning mellem bedrifter indenfor de enkelte lande. Udjævningen indebærer en afskaffelse af tillægspræmier for bl.a. kvæg, kartofler og sukkerroer. Samtidig lægges der op til, at 30 pct. af tilskuddet skal gøres betinget af overholdelse af en række klima- og miljøvenlige produktionsmetoder. Hertil kommer en række yderligere reguleringer (bl.a. betaling for områder med naturlige begrænsninger, betalinger til unge landbrugere, mulighed for koblet støtte, ordninger for mindre landbrugere osv.), som kan have betydning for de landbrugere, som berøres direkte af disse ordninger, men som vurderes at have forholdsvis begrænsede økonomiske konsekvenser for den danske landbrugssektor som helhed.

4.5.1. Udjævning af støttesatser og tilpasning af det nationale loft for Danmark frem mod 2020

Det nationale loft for summen af alle tildelte betalingsrettigheder, den nationale reserve og lofter fastsat i overensstemmelse med artikel 33, 35, 37 og 39 i EU-Kommissionens udspil er for Danmark fastsat til € 942,9 mio. i 2014, og loftet reduceres gradvist frem mod 2017, hvor det ender på knap 909,4 millioner euro (jf. artikel 6 i EU-Kommissionens budgetudspil), svarende til knap 6,8 mia. kr. Sammenlignet med budgetloftet på 964,3 millioner euro i 2013 er der tale om en samlet reduktion på ca. 410 mio. kr. årligt, når ændringen er fuldt implementeret fra 2017, svarende til en reduktion på ca. 6 pct. i forhold til niveauet i 2013.

EU-Kommissionens forslag indebærer, at alle betalingsrettigheder i et medlemsland (eller en støtteregion) får samme værdi. I modsætning til den nuværende ordning gives der således ikke tillægspræmier relateret til f.eks. mælke- og kvægproduktion. Forslaget indebærer dermed en reduktion i støtten pr. hektar til de producenter, som hidtil har modtaget tillægspræmier, og en stigning i støtten pr. hektar til producenter, som hidtil kun har modtaget basistilskuddet. Under forudsætning af et uændret støtteberettiget areal vurderes satsen for basistilskuddet efter indfasningen af reformen (dvs. fra 2019 og frem) at kunne blive knap 10 pct. højere end den nuværende sats, hvis tillægspræmierne bortfalder.

Denne omlægning af støttesatserne indebærer en omfordeling af støtten mellem bedrifter. De hidtidige tillægspræmier er navnlig kommet kvægproducenter og producenter af specialafgrøder som f.eks. sukkerroer og stivelseskartofler til gode, og disse producenter vil som følge af bortfaldet af tillægspræmierne opleve en reduktion i støt-

ten. Omvendt vil landmænd, som hidtil kun har modtaget basistilskuddet, kunne opleve en mindre stigning i tilskuddene.

På baggrund af regnskabsmaterialet bag Danmarks Statistiks Landbrugsregnskabsstatistik 2010 er det muligt at estimere økonomiske konsekvenser for forskellige typer landbrug af de nævnte tilskudsomlægninger. Med udgangspunkt i data for bedrifternes situation (arealtilliggende, arealanvendelse, husdyrhold mv.) i 2010, vurderes de økonomiske konsekvenser af Kommissionens forslag i forhold til en fremskrivning af tilskudsforholdene til 2012 under den nuværende ordning. Fremskrivningen indebærer, at de nuværende koblede handyrpræmier og støtten til stivelseskartofler bliver afkoblet og indregnes som tillægspræmier under betalingsrettighederne i 2012, og at der tages højde for modulationen af betalingerne, som fra 2010 til 2012 stiger fra 8 til 10 pct. af de betalinger, som overstiger 5000 €. Der er i det følgende set bort fra forslagets bestemmelser om, at dele af støtteloftet skal reserveres til betaling for områder med naturlige begrænsninger og til unge landbrugere, ligesom det er forudsat at forslagets muligheder for frivilligt koblet støtte ikke anvendes i Danmark.

De beregnede konsekvenser for udvalgte typer landbrug af tilskudsomlægningerne og reduktionen af det samlede nettoloft fremgår af tabel 4.6.

Tabel 4.6. Effekt af ændrede enkeltbetalingstilskud for udvalgte typer af hel tidsbrug fra 2013 til 2019

		Gns. areal	Ændring i tilskud pr. bedrift t
Plantebrug	50-100 ha	76	1.930
	>100 ha	245	50.192
Kvægbrug	50-100 ha	71	-148.656
	>100 ha	182	-106.207
Svinebrug	50-100 ha	79	23.146
	>100 ha	243	70.944

Driftsformer defineret i henhold til andel af standardoutput større end 50 pct.

Som det fremgår, vil især kvægbrug blive berørt negativt økonomisk af støtteomlægningen, fordi tillægspræmier til mælk og kvæg bortfalder, mens plante- og svinebrug vil modtage et større tilskud som følge af omlægningen. I absolutte størrelser er gevinsterne større for plante- og svinebrug med stort dyrket areal end for tilsvarende bedrifter med mindre dyrket areal. Bedrifter (navnlig plantebrug) med produktion af specialafgrøder får i øvrigt mindre fordel af omlægningen end tilsvarende bedrifter uden produktion af specialafgrøder på grund af afskaffelsen af tillægspræmier til sukkerroer og stivelseskartofler.

Kvægbrug med et dyrket areal mellem 50 og 100 ha vil gennemsnitligt opleve en større nedgang i det modtagne støttebeløb end kvægbrug med større arealer, hvilket især kan tilskrives to forhold. For det første vil kvægbrug med de største arealer få større gavn af den øgede basistilskudssats pr. hektar målt i absolutte termer. Og for det andet modtager kvægbrug i areal-intervallet 50-100 ha i gennemsnit et betydeligt større tilskudsbeløb i form af koblede handyrpræmier end større kvægbrug under den nuværende ordning. På grundlag af det ovennævnte regnskabsmateriale fra Danmarks Statistik er det vurderingen, at dette individuelle tilskudsloft vil berøre det modtagne tilskud for i størrelsesordenen 25-50 landbrugere i Danmark, heraf kun ganske få af det øverste loft på 300.000 €.

4.6. Betaling for landbrugsmetoder, der er til gavn for klimaet og miljøet

EU-Kommissionens forslag indeholder et kapitel (afsnit III, kapitel 2) om betaling for landbrugsmetoder, der er til gavn for klimaet og miljøet. 30 pct. af det årlige nationale loft skal reserveres til betaling af tilskud, som er betingede af brugen af sådanne produktionsmetoder. Specifikt stilles der tre krav:

- Krav om afgrødediversificering, dvs. dyrkningen skal bestå af mindst 3 afgrøder
- Krav om bevaring af permanente græsarealer
- Mindst 7 pct. af det støtteberettigede areal skal reserveres til miljømæssige fokusområder.

I det følgende vurderes den økonomiske betydning af disse tre krav for produktionsøkonomien på landbrugsbedrifterne.

Krav om afgrødediversificering

Budgetforslagets krav om afgrødediversificering indebærer, at hvis en landmands dyrkede areal overstiger 3 ha og ikke udelukkende anvendes til græs, brak eller fuldstændig opdyrket med afgrøder under vand i en betydelig del af året, så skal dyrkningen bestå af mindst tre afgrøder, hvoraf ingen skal dække mindre end 5 pct. eller mere end 70 pct. af det dyrkbare areal. Ifølge regnskabsdata fra Danmarks Statistiks Landbrugsregnskabsstatistik opfyldte omkring en fjerdedel af de danske landbrugsbedrifter med et dyrket areal over 3 ha ikke disse krav i 2010, hvis de forskellige kornarter (byg, hvede, rug, osv.) betragtes som separate afgrøder. Det er denne fjerdedel af bedrifterne, der som udgangspunkt vil blive berørt af diversificeringskravet.

Overordnet set indebærer diversificeringskravet en reduktion i de berørte bedrifters fleksibilitet i forbindelse med markdrift og afgrødeplanlægning. Det vurderes på baggrund af ovennævnte regnskabsdata, at især arealmæssigt mindre og mellemstore bedrifter vil være berørt af kravet, mens en relativt stor andel af de større bedrifter i forvejen opfylder kravet om mindst tre afgrøder. Men det vurderes også, at det især vil være på de mellemstore bedrifter, at kravet kan have væsentlig driftsmæssig betydning, f.eks. i forhold til optimering af maskinstationsindsats mv.

Ved hjælp af regnskabsmaterialet i Danmarks Statistiks Landbrugsregnskabsstatistik er det forsøgt at vurdere betydningen af diversificeringskravet, dels ved at opgøre, hvor mange bedrifter der berøres af kravet, og dels ved at sammenholde udvalgte økonomiske nøgletal (bruttoudbytte pr. ha, driftsomkostninger pr. ha, bruttooverskud pr. ha, nettooverskud pr. ha) for bedrifter i forskellige driftsformer og arealgrupper, som henholdsvis opfylder og ikke opfylder kravet om afgrødediversificering. Iflg. regnskabsmaterialet havde omkring 25 pct. af de danske landbrugsbedrifter med et dyrkbart areal over 3 hektar i 2010 som nævnt ikke en afgrødesammensætning, som ville opfylde diversificeringskravet. Andelen var størst blandt de arealmæssigt mindste bedrifter (35-40 pct. for bedrifter under 50 ha) og mindst blandt bedrifter med et stort dyrket areal (under 10 pct. for bedrifter med et areal over 100 ha). Det skal dog anføres, at stikprøven bag landbrugsregnskabsstatistikken ikke er stratificeret i forhold til dette aspekt, hvorfor denne opgørelse er behæftet med nogen usikkerhed.

En sammenligning af økonomiske nøgletal for bedrifter, som opfyldte henholdsvis ikke opfyldte kravet om afgrødediversificering i 2010, begrænser sig til sammenligninger mellem bedriftsgrupper, hvor der i regnskabsmaterialet er mindst 5 bedrifter. Resultater af sammenholdelsen er vist i tabel 4.7.

Tabel 4.7. Forskelle i økonomiske nøgletal pr. ha for bedrifter med mindst 3 afgrøder vs. mindre end 2 afgrøder

		Areal	Forskel i bruttoudb	Forskel i driftsomk	Forskel i brut-tooverskud	Forskel i net-tooverskud
		Ha	kr/ha			
Plantebrug	>100 ha	244,6	514	353	215	841
Kvægbrug	<50ha	35,9	-194	-2.694	3.295	5.691
Kvægbrug	50-100 ha	75,5	-5.337	-3.363	-2.058	-1.834
Kvægbrug	>100 ha	207,4	-4.807	-3.269	-695	630
Svinebrug	50-100 ha	79,4	-6.293	-3.861	-2.410	-3.337
Svinebrug	>100 ha	243,2	381	435	-454	176

Trods den ovennævnte teoretiske betragtning om, at kravet om afgrødediversificering indebærer en begrænsning af bedrifternes fleksibilitet med hensyn til markdriften, så giver sammenholdelsen af regnskabsresultater ikke et klart billede af dårligere økonomiske resultater på bedrifter med høj grad af afgrødediversificering i forhold til bedrifter med mere specialiseret afgrødeproduktion. Variationer mellem bedrifterne i bl.a. jordbonitet og driftsledelse ser således ud til at have større indflydelse på de driftsøkonomiske resultater, end et krav om afgrødediversificering kan forventes at få. Der kan måske spores svage tegn på, at forskelle i driftsresultater pr. hektar er mindre gunstige for bedrifter med mellemstort dyrket areal end for større bedrifter indenfor de tre betragtede driftsformer. Men variationen indenfor de betragtede grupper er så betydelig, at de viste forskelle ikke er statistisk signifikante for nogen af bedriftsgrupperne.

Krav om permanente græsarealer

Ifølge EU-Kommissionens forslag (artikel 31) skal landbrugerne bevare de områder, som i ansøgningsåret 2014 er anmeldt som vedvarende græsarealer som sådanne i de efterfølgende år.

Som det er tilfældet med kravet om afgrødediversificering, så vil kravet om fastholdelse af arealer i vedvarende græs principielt indskrænke producenternes fleksibilitet i produktionsplanlægningen i form af mistet optionsværdi (potentiel fremtidig udnyttelse af arealerne til mere profitabel produktion). Et eksempel på betydningen heraf kunne være en situation med øgede kornpriser i forhold til 2014-niveauet. Med kravet om fastholdelse af det vedvarende græsareal, vil producenten ikke kunne inddrage disse arealer til kornproduktion, og vil i så fald miste en mulighed for at øge indtjeningen.

Det har ikke været muligt at foretage kvantitative vurderinger af den økonomiske betydning af dette krav. Det må dog formodes, at hovedparten af de aktuelle arealer med vedvarende græs næppe har et stort dyrkningsmæssigt potentiale, bl.a. fordi der ofte er tale om mindre arealer med lav bonitet, vanskelige topografiske forhold, engarealer mv.

Krav om udtagning af areal til miljømæssige fokusområder

Ifølge EU-Kommissionens forslag skal landbrugere sikre, at mindst 7 pct. af deres støtteberettigede areal, bortset fra permanente græsarealer, udlægges som miljømæssigt fokusområde, f.eks. braklagte arealer, terrasser, landskabstræk, bræmmer og skovklædte områder (artikel 32). I forhold til det nuværende omfang af braklægning

og lignende er der samlet set tale om en forøgelse (stort set en fordobling) af det areal, som udtages af landbrugsproduktionen.

Mens kravene om afgrødediversificering og permanente græsarealer navnlig påfører landbrugerne omkostninger eller gener i form af reducerede fremtidige handlemuligheder, så indebærer udtagningskravet en egentlig indskrænkning af det aktive produktionsapparat for landbrugerne udtrykt ved det antal hektar, som skal udtages.

Boks 4.2. Værdisættelse af udtagningskrav vha. liniær regressionsanalyse

Den økonomiske konsekvens af et sådant udtagningskrav er analyseret ved hjælp af lineær regressionsanalyse, hvor en lineær sammenhæng mellem bedriftens bruttooverskud (bruttoudbytte ekskl. tilskud med fradrag af driftsomkostninger) og bedriftens areal er undersøgt, dvs. Bruttooverskud=α+β

Parameteren β repræsenterer den marginale effekt af arealet på bedriftens bruttooverskud, dvs. stigningen i bruttooverskuddet, hvis arealet forøges med én hektar. Som gennemsnit over alle bedrifter er der ved hjælp af lineær regressionsanalyse fundet en β-værdi på 4360, svarende til, at fjernelse af én hektar reducerer bedriftens bruttooverskud med gennemsnitligt 4360 kr. Der er dog nogen variation mellem driftsformer og størrelsesgrupper, så derfor er der gennemført separate regressionsanalyser for forskellige grupper af landbrugsbedrifter, og de resulterende β-værdier er multipliceret med det antal hektar, som de respektive bedrifter skal udtage ekstra, udover allerede udtagne arealer til brak og lignende, for at overholde 7 pct. kravet. Resultater for de estimerede β-værdier (som angiver det økonomiske tab som følge af udtagning af én hektar på marginalen) fremgår af tabellen.

Betydning af udtagningskrav

			Ekstra udtagning	Bruttooverskud, marginal	Netto-overskud, marginal
			ha	kr/ha	
Plantebrug	50-100ha	Lerjord	4,1	4.188	2.429
Plantebrug	>100ha	Sandjord	11,8	4.267	1.209
Plantebrug	>100ha	Lerjord	10,1	2.571	-
Kvægbrug	50-100ha	Sandjord	3,8	-	1.686
Kvægbrug	50-100ha	Lerjord	4,4	7.858	3.329
Kvægbrug	>100ha	Sandjord	10,2	2.469	-
Kvægbrug	>100ha	Lerjord	9,4	-	-
Svinebrug	50-100ha	Sandjord	5,1	16.033	11.847
Svinebrug	50-100ha	Lerjord	4,0	3.321	-
Svinebrug	>100ha	Sandjord	11,5	3.998	-
Svinebrug	>100ha	Lerjord	13,1	6.727	702

For enkelte bedriftsgrupper gav regressionsanalysen anledning til negative estimater for β -værdierne. I de videre beregninger er disse parametre antaget at være nul – dvs. det antages, at der på de pågældende bedriftsgrupper ikke er nogen konsekvens for bedriftens bruttooverskud af at udtage en mindre del af bedriftens areal. Det gælder f.eks. kvægbrug på sandjord med areal i intervallet 50-100 ha. Den forholdsvis høje β -værdi for svinebrug på sandjord er bemærkelsesværdig, og den kan til dels forklares ved en relativt høj husdyrtæthed på disse bedrifter, men et forholdsvis begrænset antal observationer i datamaterialet indebærer også, at parameteren er behæftet med en ganske betydelig usikkerhed for netop gruppen af svinebrug i arealintervallet 50-100 ha på sandjord. Regressionsanalyser på lidt bredere grupper af bedrifter (plante-, kvæg- og svinebrug som henholdsvis heltids- og deltidsbedrifter) bekræfter dog en tendens til, at marginalafkastet til jord (og dermed potentialet for økonomisk tab som følge af udtagningskrav) er højere på heltids svinebrug end på heltids plante- og kvægbrug.
En tilsvarende regressionsanalyse er også gennemført med udgangspunkt i bedrifternes nettooverskud, og resultaterne heraf viser noget lavere økonomiske tab pr. udtaget hektar (højre kolonne i tabel 4.3). Mens det marginale bruttooverskud pr. hektar repræsenterer landmændenes økonomiske tab på kort til mellemlangt sigt, hvor eksisterende kapitalapparat og øvrig fast produktionskapacitet skal aflønnes, så repræsenterer det marginale nettooverskud pr. hektar det økonomiske tab på længere sigt, hvor landbrugeren f.eks. skal tage stilling til nye investeringer.

Endelig kan forpagtningsafgiften (korrigeret for enkeltbetalingstilskud, som følger med forpagtningen) anvendes som et udtryk for det økonomiske tab som følge af arealudtagning. Det er beregnet, at den gennemsnitlige korrigerede sats for forpagtningsafgift er ca. 2140 kr. pr. ha.

Der skal i den forbindelse gøres opmærksom på, at disse beregnede nøgletal er baserede på regnskabsoplysninger fra landbrugsbedrifter – og dermed deres lønsomhed - i 2010. Iflg. Danmarks Statistiks publicerede regnskabsstatistikker for perioden 2008-2010 var lønsomheden (målt ved f.eks. forrentningspct. og lønningsevne pr. time) på bedrifterne i 2010 højere end i de to foregående år, men i underkanten af niveauet gennem det seneste årti.

4.6.1. Betydning af EU-Kommissionens forslag for den danske landbrugssektor

Med udgangspunkt i de ovenstående vurderinger og beregninger er der foretaget en beregning af de samlede konsekvenser af forslaget (efter fuld indfasning i 2019) for den danske landbrugssektor fordelt på delsektorer. Resultaterne af denne beregning fremgår af tabel 4.8.

Tabel 4.8. Beregnede sektorøkonomiske konsekvenser af Kommissionens forslag, mio. kr. pr. år

	Antal bedrifter	Ændring i enkelt-betaling	Udtaget areal (1000 ha)	Effekt af udtagningskrav	Samlet økonomisk konsekvens
Plantebrug	15.216	77	44	-94	-16
Kvægbrug	8.143	-726	33	-71	-798
Svinebrug	3.936	176	30	-65	111
Andre brug	6.192	61	9	-20	41
Heltidsbrug	13.992	-434	92	-197	-631
Deltidsbrug	19.494	22	25	-53	-32
<50 ha	19.528	-21	20	-43	-64
50-100 ha	5.646	-150	18	-39	-189
> 100 ha	8.312	-242	78	-168	-410
Alle bedrifter	33.486	-412	117	-250	-662

Som følge af reduktionen i det samlede loft for enkeltbetalingsordningen reduceres tilskudsprovenuet med ca. 410 mio. kr. Det er især kvægsektoren (defineret som gruppen af landbrugsbedrifter, der har kvægproduktion som driftsform, dvs. mindst 50 pct. af bedriftens standardoutput kommer fra kvæg), som berøres negativt af tilskudsomlægningerne, mens plante- og svinesektoren vil modtage større tilskud som

følge af omlægningerne. Og hovedparten af sektorens tab af tilskud sker på de større bedrifter.

Kravene om klima- og miljøvenlige produktionsmetoder består som nævnt af krav om afgrødediversificering, fastholdelse af vedvarende græsarealer og udtagning af 7 pct. af det støtteberettigede areal til miljømæssige fokusområder. Den økonomiske betydning af de to førstnævnte krav er vanskelig at opgøre, vurderes i øvrigt at være begrænset og er derfor ikke opgjort.

Kravet om at udtage 7 pct. af det støtteberettigede areal til miljømæssige fokusområder vurderes derimod at føre til en reduktion af det dyrkede areal på ca. 117.000 ha, som er nogenlunde ligeligt fordelt mellem plante-, kvæg- og svinebrug. Opgøres den økonomiske betydning af denne udtagning på grundlag af den gennemsnitligt betalte forpagtningsafgift (korrigeret for enkeltbetalingstilskud), vurderes udtagningen at give anledning til et samlet tab på ca. 250 mio. kr. årligt.

Gruppen af "Andre brug" dækker over ca. 1500 pelsdyrbedrifter, ca. 500 andre husdyrbedrifter, knap 3000 blandede landbrugsbedrifter og ca. 1200 gartnerier og frugtavlere. Tilsammen vurderes disse bedrifter at opnå en gevinst i størrelsesordenen 40 mio. kr. årligt, hvoraf størstedelen falder inden for gruppen af blandede landbrugsbedrifter.

Den samlede økonomiske konsekvens for landbrugssektoren, beregnet som summen af det reducerede tilskudsbudget og den økonomiske betydning af arealudtagningen, beløber sig således til ca. 662 mio. kr. årligt. Den beregnede effekt af udtagningskravet bygger som nævnt på den gennemsnitlige forpagtningsafgift. Tages i stedet udgangspunkt i bedrifternes tab af nettooverskud opnås et tilsvarende resultat, men lægges bedrifternes tab af bruttooverskud derimod til grund, øges den beregnede effekt af udtagningskravet til ca. 530 mio., og den samlede økonomiske konsekvens for sektoren til ca. 940 mio. kr. om året. Mens bruttooverskuddet som nævnt kan tages som udtryk for tabet på det kortere sigt, så kan nettooverskuddet (og i nogen grad også forpagtningsafgiften) i højere grad tages som udtryk for det økonomiske tab på længere sigt som følge af udtagningskravet.

Såfremt der tages udgangspunkt i en fuldstændig udligning af støttesatser mellem EU-landene, således at støttesatsen reduceres til 268 euro pr. hektar, er der på tilsvarende statiske måde beregnet en samlet økonomisk konsekvens for dansk landbrug i størrelsesordenen 2,4 mia. kr. årligt.

En sammenligning af resultaterne fra nærværende statiske beregninger uden tilpasninger med ovenstående modelberegninger fra GTAP-modellen viser, at dansk landbrugs økonomiske tab ved EU-Kommissionens budgetforslag videreført til en fuldstændig udligning af støttesatsen pr. hektar mellem EU-landene vil være noget mindre, når der tages højde for tilpasninger af priser, produktion og faktorindsatser.
I beregningerne er der som nævnt set bort fra forslagets bestemmelser om, at dele af støtteloftet skal reserveres til betaling for områder med naturlige begrænsninger og til unge landbrugere og fra forslagets indbyggede muligheder for frivilligt koblet støtte. Beregningerne antages imidlertid at være nogenlunde valide i det omfang, at de reserverede beløb forudsættes fordelt på bedriftstyper i forhold til typernes nuværende udbredelse, og at det fremtidige omfang af koblet støtte holdes på et lavt niveau i Danmark.

4.7. Konklusion

EU-Kommissionen fremlagde den 12. marts 2011 et reformforslag for den fælles europæiske landbrugspolitik, fordi den nuværende politikperiode udløber ved udgangen af 2013. Forslaget lægger overordnet op til, at den direkte støtte skal omfordeles og harmoniseres mellem medlemslandene og mellem landmændene. Derudover skal der indføres en såkaldt "grøn" komponent forstået på den måde, at landmændene for at få den direkte betaling skal levere en "grøn" modydelse. Ydermere indeholder forslaget en sænkning af støtteloftet for den enkelte bedrift samt en genindførelse af braklægningsordningen.

Reformforslaget er rent principielt en sammenblanding af to forskellige landbrugspolitiske strategier og dermed ikke særlig rationelt. Den nuværende landbrugspolitik er en videreudvikling af den liberaliseringsproces, der blev indledt i sidste halvdel af 1980'erne og fulgt gennem alle de efterfølgende reformer af den fælles landbrugspolitik. Størstedelen af den egentlige støtte er flyttet fra at være koblet til produktionen over til nu at være langt mere afkoblet fra produktionen, samtidig med at disse betalinger år for år er blevet reduceret og efterfølgende flyttet over i landdistriktsprogrammet, hvor der med national medfinansiering er støttet en egentlig produktion af offentlige goder. Fra et rationelt synspunkt bør den nuværende udvikling fortsætte og dermed understøttes af den landbrugspolitik, der skal træde i kraft efter 2013. Derudover kunne politikken forbedres ved en systematisk kortlægning af, hvilke offentlige goder der efterspørges i EU, og hvilken pris de europæiske borgere er villig til at betale for denne produktion. Disse informationer er vigtige for at få funderet en ny og mere rationel landbrugspolitik funderet på produktion af offentlige goder.

Den foreslåede støtteudligning og harmonisering mellem landene og landmændene er irrationel i denne sammenhæng. Hvorfor overføre store beløb til landmændene i primært Øst- og Centraleuropa? Det gavner indkomstmæssigt de nuværende jordejere, men ikke efterfølgende generationer på grund af kapitalisering, hvilket vil bremse den nødvendige strukturtilpasningsproces i de øst- og centraleuropæiske landbrugssektorer. Derudover er der ikke nogen som helst grund til at tro, at en omfordeling af støtten mellem lande og landmænd kan understøttes rationelt i udbud og efterspørgsel af offentlige goder. En fordeling baseret på det vil kræve analyser og overvejelser.

De økonomiske analyser, der er vist i dette kapitel, bekræfter de principielle overvejelser og refleksioner. Støtteomlægningerne og harmoniseringen vil flytte penge fra især Nordeuropa til Øst- og Centraleuropa. Konsekvensen er henholdsvis stigende og faldende jordpriser og landbrugsindkomster i de lande, der modtager og afgiver. Derudover vil der også ske udligning nationalt mellem landmændene. Dette vil gå ud over de landmænd, der før støtteomlægningerne producerede de produkter, der var mest støttede som f.eks. oksekød og mejeriprodukter. Beregningerne for Danmark viser, at især de danske kvægbedrifter rammes relativt hårdest i forhold til svine- og plantebedrifter.

Referencer

Council of the European Union (2011): The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future – Information from the Commission. Average direct payments per hectare for the year 2017. A note from the general secretariat of the council to delegations. 16348/10-COM(2010) 672 final.

Narayanan, G. Badri and Terrie L. Walmsley, Eds. (2012): Global Trade, Assistance, and Production: The GTAP 8 Data Base, Center for Global Trade Analysis, Purdue University. Pre-release version 8 of the GTAP database.

European Commission (2011): Proposal for a regulation of the European parliament and the council establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy. COM (2011) 625 final/2

European Commission (2011): Commission staff working paper. Impact Assessment. Common Agricultural Policy towards 2020. Annex 2D

European Commission (2011): The CAP in perspective: from market intervention to policy innovation, Agricultural Policy Perspectives Briefs, no.1, January 2011, EU Commission

Fødevareøkonomisk Institut (2008): Landbrugets økonomi 2008. Fødevareøkonomisk Institut 2008. København.

Jensen, Hans Grinsted & Henrik Zobbe (2005): Domestic Support and the Doha Development Agenda: An Exercise in Political Economy. FOI /Working Paper no. 2005

Jensen Maria Skovager , Lind Kim Martin and Henrik Zobbe H: (2009). Enlargement of the European Union and agricultural policy reform. Journal of European Integration. 2009; 31(3):329-348.

Kyed Karsten , Kærgård Niels , Zobbe Henrik and Maria Skovager Østergaard (2008) Land use, multifunctionality and the common agricultural policy. Acta Agriculturæ Scandinavica C - Food Economics. 2008; 5(2):106-113.

OECD (1995): Assessing the Relative Transfer Efficiency of Agricultural Support Policies. OECD. 1995. Paris.

OECD (2001): The Uruguay Round Agreement of Agriculture – An evaluation of its implementation in OECD countries. OECD 2001. Paris.

OECD (2002): Agriculture and Trade Liberalization– Extending the Uruguay Round Agreement of Agriculture. OECD 2002. Paris.

OECD (2003): Farm Household Income – Issues and policy responses. OECD 2003. Paris.

Appendix A. Følsomhedsanalyse. Delvist afkoblet SPS med 3 x handelselasticitet

	EU27	Belgien/ Luxembourg	Bulga-rien	Tjekki-et	Danmark	Tyskland	Estland	Irland	Græken-land	Spanien	Frankrig	Italien	Cypern/ Malta
Landbrug pct.)													
Faktorindkomst	-0,2	-3,9	3,1	0,9	-4,6	-3,1	15,4	0,1	-7,3	3,2	-1,7	-1,7	-1,7
Jordpris	4,0	-3,1	6,7	3,8	-3,9	-0,9	29,0	3,7	-11,2	7,9	1,7	-0,6	0,1
Arbejdsstyrke	-1,7	-4,1	-1,4	-2,8	-4,7	-3,8	3,8	-0,9	-5,9	1,8	-2,7	-1,9	-2,0
Kapitalbeh.	-1,7	-3,7	-1,5	-1,9	-4,7	-3,8	4,3	-0,9	-5,9	1,8	-2,5	-1,8	-1,9
Produktion (pct.)													
Pr. Landbrug	-2,1	-3,2	-3,1	-3,4	-4,7	-4,0	0,5	-1,0	-5,4	1,4	-2,7	-1,7	-2,3
Sek. Landbrug	-0,3	-0,6	0,6	-0,3	-2,0	-1,0	1,1	0,1	-1,8	0,3	-0,1	-0,3	-0,3
Industri	-0,1	0,3	0,1	0,2	0,7	0,3	-1,0	-0,1	1,5	-0,2	0,3	0,2	0,3
Service	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1
Total initialbeh. (pct.)													
Arbejdsstyrke	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
RealBNP (pct.)	-0,00	0,00	-0,08	-0,02	-0,06	-0,02	-0,01	-0,04	0,07	0,01	0,01	-0,01	0,03

	Let-land	Litauen	Un-garn	Holland	Østrig	Polen	Portugal	Rumæni-en	Sloveni-en	Slovakiet	Finland	Sveri-ge	Stor-britannien
Landbrug (pct.)													
Faktorindkomst	23,4	13,6	0,1	-1,3	0,4	3,1	5,6	4,4	-2,6	5,8	1,6	2,9	3,8
Jordpris	42,7	26,4	3,2	0,2	5,7	8,2	15,2	13,1	-2,0	11,2	4,1	8,9	10,9
Arbejdsstyrke	9,1	4,9	-3,2	-1,9	-1,8	-1,9	3,2	-0,7	-3,2	0,0	0,4	0,6	1,2
Kapitalbeh.	9,9	5,5	-2,4	-1,9	-1,6	-1,4	3,1	-0,2	-2,6	0,8	0,4	0,6	1,2
Produktion (pct.)													
Pr. Landbrug	4,3	2,1	-3,5	-2,1	-2,0	-3,2	2,4	-2,4	-2,8	-1,6	-0,1	0,0	0,4
Sek. Landbrug	1,5	1,5	-0,3	-0,4	-0,7	-0,7	0,7	0,1	0,6	0,5	0,2	0,4	0,3
Industri	-2,5	-2,3	0,4	0,4	0,2	0,2	-0,5	-0,3	0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Service	0,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Total initialbeh. (pct.)													
Arbejdsstyrke	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	1,0	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Real BNP (pct.)	0,41	0,07	-0,04	0,00	0,00	-0,06	-0,01	-0,05	-0,05	-0,01	0,00	0,00	0,01

Appendix B. Følsomhedsanalyse. 100 pct. afkoblet SPS betalinger

	EU27	Belgien/ Luxebourg	Bulgarien	Tjekkiet	Danmark	Tyskland	Estland	Irland	Grækenland	Spanien	Frankrig	Italien	Cypern Malta
Landbrug (pct.)													
Faktorindkomst	1,0	-2,0	4,6	3,0	-2,5	-1,2	15,3	0,7	-4,5	2,5	-0,5	-0,9	-1,0
Jordpris	4,3	-2,8	8,7	6,3	-2,1	0,3	30,1	2,5	-13,4	7,0	1,3	-3,2	-2,7
Arbejdsstyrke	-0,9	-1,6	-2,1	-2,4	-2,5	-2,1	-2,3	-0,3	-0,5	0,6	-1,2	0,0	-0,4
Kapitalbeh.	-0,8	-1,4	-2,2	-1,9	-2,5	-2,1	-2,1	-0,3	-0,5	0,6	-1,1	0,0	-0,4
Produktion (pct.)													
Pr. Landbrug	-1,5	-1,6	-2,9	-3,1	-3,1	-2,7	-2,6	-0,7	-0,8	0,4	-1,7	-0,3	-0,8
Sek. Landbrug	-0,2	-0,2	0,0	-0,5	-1,1	-0,6	0,0	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,1	-0,2
Industri	-0,0	0,1	0,0	0,1	0,4	0,1	-0,3	-0,1	0,3	-0,1	0,1	0,0	0,1
Service	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	-0,3	0,0	0,0	-0,1	0,0
Total initialbeh. (pct.)													
Arbejdsstyrke	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	-0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,3	0,0	-0,3	0,0	0,0	-0,1	0,0
Real BNP (pct.)	-0,03	-0,04	-0,11	-0,07	-0,10	-0,05	0,10	-0,05	-0,24	0,02	-0,03	-0,05	-0,04

	Letland	Litauen	Ungarn	Holland	Østrig	Polen	Portugal	Rumænien	Slovenien	Slovakiet	Finland	Sverige	Storbritannien
Landbrug (pct.)													
Faktorindkomst	22,9	13,3	2,0	-0,3	1,5	5,4	4,7	7,1	-1,3	7,8	1,8	3,2	3,9
Jordpris	45,7	28,6	5,2	0,8	6,1	11,2	18,5	18,6	-0,8	14,3	4,8	8,5	10,9
Arbejdsstyrke	-0,4	-0,8	-2,8	-0,9	-1,4	-2,2	0,3	-1,2	-1,7	-1,2	-0,2	-0,4	-0,6
Kapitalbeh.	-0,2	-0,7	-2,2	-0,9	-1,3	-2,0	0,2	-1,1	-1,2	-0,9	-0,2	-0,4	-0,6
Produktion (pct.)													
Pr. Landbrug	-0,7	-1,2	-3,2	-1,3	-1,8	-3,1	0,1	-2,6	-2,0	-2,1	-0,5	-0,8	-1,0
Sek. Landbrug	0,8	0,4	-0,5	-0,1	-0,7	-0,8	-0,1	0,0	0,1	0,0	-0,2	-0,1	-0,1
Industri	-1,0	-0,6	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,2	-0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Service	0,9	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,4	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Total initialbeh.(pct.)													
Arbejdsstyrke	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kapitalbeh.	1,0	0,7	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Real BNP (pct.)	0,55	0,40	-0,13	-0,03	-0,03	-0,10	0,02	0,03	-0,07	-0,02	0,00	0,00	0,00